

Refleksioner over kvalificering af socialt arbejde

**- udvalgte bachelorprojekter fra
Den Sociale Højskole i Aarhus**

Udgivet af Den Sociale Højskole i Aarhus 2005

Tryk: Den Sociale Højskole i Aarhus

Grafik: Holger B.K. Nielsen

ISBN 87-85200-46-8

Denne udgave kan også downloades på

www.dsh-aa.dk

Publikationen kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden

Denne publikation kan bestilles ved henvendelse til:

Den Sociale Højskole i Aarhus

Jens Chr. Skous Vej 2

DK-8000 Århus C

Tlf: 86 27 66 22

E-mail: dsh-aa@dsh-aa.dk

Indhold

Forord	4
---------------------	----------

Indledning.....	5
------------------------	----------

Borgernes retssikkerhed i social forvaltning	7
---	----------

Uddrag fra bachelorprojektet: "Du har ret – Et udviklingsprojekt om borgernes retssikkerhed i social forvaltning".

Af Betina Brorson Steufer og Birgitte Ingerslev - juni 2005.

Årsager til stigningen af hiv blandt mænd, der har sex med mænd.....	17
---	-----------

Uddrag fra bachelorprojektet "Stigningen af nypåvist hiv-infektion hos gruppen af mænd, der har sex med mænd – bagvedliggende personlige, adfærds – og miljømæssige faktorer".

Af Marlene Faddersbøll – juni 2005.

Samarbejde på tværs	27
----------------------------------	-----------

En artikel om tværfagligt samarbejde mellem pædagoger og socialrådgivere på en døgninstitution.

Af Kristine Møller, Manja Agesen Hansen og Maja Byskov Wind – juni 2005.

Etnicitet i den socialfaglige diskurs	35
--	-----------

Med udgangspunkt i at etnicitet er et begreb uden præcist og entydigt indhold, forsøges belyst, hvad den socialfaglige diskurs om etnicitet udtrykker.

Af Renata Lazarow, Tanja de Regt og Jane Miriam Gilby - januar 2005.

Børns medinddragelse i børnesager efter Servicelovens kapitel 8.....	49
---	-----------

Denne artikel omhandler resultater fra en bacheloropgave omkring børns medinddragelse i SEL kapitel 8 ud fra en juridisk, kommunikationsmæssig og organisatorisk vinkel.

Af Thomas Sohn Christensen, Bent Kim Nielsen og Naim Malihi Shoja – juni 2005.

Videreudvikling af Social analyse gennem et aktionsforskningsprojekt.....	59
--	-----------

Social analyse var ved projektets start et teoretisk begreb, som vi ønskede at videreudvikle og indholdsfylde og gøre anvendeligt i praksis sammen med deltagerne i vores projekt.

Af Rikke Alminde, Louise Cathrine Nørmark og Mona Stevnsgaard Andersen – juni 2005.

Forord

Den Sociale Højskole i Aarhus har som overordnet mål at markere sig ud som et uddannelses- og arbejdssted, hvor kvaliteten i uddannelserne og medarbejderes kompetencer og interesser er i højsædet. Højskolen har desuden som overordnet mål at være med til at præge debatten om kvalitet i det sociale arbejde og at højne denne, bl.a. gennem samarbejde med praksis, relevante forskningsinstitutioner og internationale samarbejdspartner.

Der er mange måder at arbejde med at højne kvaliteten og forsøge at præge debatten. Den Sociale Højskole i Aarhus gør det bl.a. gennem lokale netværk på tværs af forskning, uddannelse og praksis og ved til stadighed at arbejde med forskellige måder at formidle egne og andres resultater på for både at rejse debatter og blande sig i dem.

Det er derfor dejligt, at såvel medarbejdere som studerende gennem denne skriftserie giver stemme til en gruppe, som vi på højskolerne lærer rigtig meget af, men som ikke fylder så meget i den offentlige debat, nemlig de studerende. Det er vores håb, at skriftserien kommer til at spille en dobbelt rolle. For det første gennem opfyldelse af det egentlige formål - at formidle nye vinkler på faglig viden og nye indsigter og for det andet ved at spille tilbage i forhold til studiet og arbejdet med bachelorprojekterne, nu da arbejdet med projekterne har mulighed for at nå længere end til eksamensbordet.

Al udvælgelse er svær, ikke mindst når der afleveres rigtig mange gode projekter. Med dette første nummer af skriftserien er udvalgt seks, der bl.a. er karakteriseret ved at repræsentere en vis bredde i såvel emne som tilgang. Vi håber, at læserne synes udvalget er spændende og inspirerende.

God læselyst

Hanne Baandrup

rektor

Indledning

Formål med udgivelsen

Den Sociale Højskole i Aarhus har valgt at starte en ny skriftserie, som præsenterer artikler med større eller mindre uddrag fra nogle af de bachelorprojekter, som højskolens studerende har udarbejdet.

Faget socialt arbejde er i disse år inde i en hurtig udviklingsproces. Vi har med den nye bekendtgørelse fået en professionsuddannelse. Den nye uddannelse stiller krav til de studerende om ikke blot at kvalificere sig indenfor faget som udøvende socialrådgivere, de skal også kvalificere sig til at kunne bidrage til fagets udvikling.

Vi har allerede på de to første overgangshold set en række fagligt meget spændende bachelorprojekter og finder, at det er oplagt, at de faglige tanker heri kommer længere ud end eksamensbordet.

Vi har derfor startet denne skriftserie i håb om at udbrede de faglige indsigter og udviklinger fra bachelorprojekterne til praktikerne i socialt arbejde.

Vi håber, at I vil tage vel mod bidragene fra jeres nye kommende kollegaer.

Samtidig håber vi med skriftserien at give andre studerende inspiration til egne kommende bachelorprojekter.

Redaktionens rolle

Redaktionen har kontaktet et udsnit af bachelorprojektgrupperne og foreslået dem at bidrage til skriftet. Udvælgelsen er sket ud fra redaktionsmedlemmernes og kollegaers kendskab til de udfærdigede projekter som vejledere og eksaminatorer.

Vi har udvalgt bachelorprojekterne efter deres grad af bidrag til faglig debat, nuancering og for nogles vedkommende egentlig nyudvikling indenfor socialt arbejde.

Redaktionens opgave har været at yde faglig sparring til bidragene fra de nyuddannede bachelorer med hensyn til formidlingen af deres arbejde. De præsenterede analyser, værdier og holdninger i bidragene er de nyuddannede bacheloreres egne og deles ikke nødvendigvis af Den Sociale Højskole eller af redaktionen.

Dette nummer

I dette første nummer af skriftserien præsenterer vi artikler fra 6 meget forskellige bachelorprojekter.

De antyder noget om den mulige spændvidde i bachelorprojekterne.

Typemæssigt kan bachelorprojekterne variere fra mere traditionelle problemorienterede undersøgelsesprojekter eller evalueringsprojekter over sociale udviklingsprojekter til diskursanalytiske tilgange. Emnemæssigt kan de ligeledes favne vidt, for eksempel fra analyser af socialt arbejde i forhold til konkrete målgrupper, evalueringer i forhold til nye projekter og metoder, over udviklinger af nye redskaber, som kan kvalificere socialrådgivernes indsats til analyser af betydningen af, hvordan vi i det sociale arbejde italesætter vores forståelser af for eksempel sociale problemer og centrale begreber som etnicitet og social arv.

Den første artikel, vi bringer, sætter fokus på borgerens retssikkerhed i socialforvaltningen. Projektgruppen diskuterer, hvordan retssikkerheden kan fremmes og har udarbejdet en pjece som et redskab til udbredelse af kendskabet til retssikkerhed.

I den anden artikel belyses årsagerne til stigningen af hiv blandt mænd, der har sex med mænd og diskuterer blandt andet baggrunden for en manglende motivation i forhold til æn-

dringer af adfærd. Artiklen belyser endvidere betydningen af omgivelsernes holdning og nedskæringerne i det forebyggende arbejde.

Den tredje artikel sætter fokus på tværfagligt samarbejde mellem socialrådgivere og pædagoger på en døgninstitution og peger på forhold, som kan forårsage vanskeligheder i det tværfaglige samarbejde.

I den fjerde artikel sættes fokus på begrebet etnicitet for at undersøge sproglige menings-systemer i det sociale arbejde.

Den femte artikel beskæftiger sig med børns medinddragelse i sagsbehandlingen i henhold til serviceloven ud fra en juridisk, en kommunikationsmæssig og en organisatorisk vinkel. Desuden beskriver artiklen udvalgte erfaringer med at udarbejde et bachelorprojekt.

I den sidste artikel beskrives et aktionsforskningsprojekt. I artiklen diskuteres først aktionsforskning og dernæst redegøres der for udviklingen af en model til social analyse i en kollega-gruppe. Projektet udviklede en model, som kan fungere som et redskab til fælles kvalificering af faglig refleksion.

I dette første nummer af skriftserien er det lykkedes os at få nyuddannede bachelorer fra 6 projektgrupper til at omarbejde deres projekter til artikelform, selvom de er kommet ud i en travl hverdag som udøvende praktikere. Det takker vi som redaktion hermed for.

Vi ser frem til at skabe en tradition for formidling af bachelorprojekternes faglige indsigter og udviklinger her på højskolen og håber, at denne skriftserie kan bidrage til at fremme faglig nysgerrighed og debat.

Redaktionen

Reza Javid, Per Westersø og Kirsten Henriksen

Den Sociale Højskole i Aarhus. November 2005

Borgernes retssikkerhed i social forvaltning

Af Betina Brorson Steufer og Birgitte Ingerslev - juni 2005.

Resumé

Gennem udarbejdelsen af bachelorprojektet *"Du har ret – Et udviklingsprojekt om borgernes retssikkerhed i social forvaltning"* har vi gentagende gange stiftet bekendtskab med, i hvor ringe grad borgere inddrages og medvirker i social sagsbehandling. Der tegner sig et billede af borgere, som i vid udstrækning ikke opnår retten til selv at definere "det gode liv" og retten til at få dette anerkendt i den sociale behandling af deres sag. I mange tilfælde bliver borgerne i dag ikke anerkendt som etiske og juridiske personer, hvilket tydeligt kommer til udtryk i den manglende retssikkerhed i praksis. I dag afhænger borgernes retssikkerhed blandt andet af, at ressourcerne i kommunerne – og dermed i social sagsbehandling – øges og at der, i langt højere grad end tilfældet er, stilles skarpt på processuelretlige bestemmelser. Desuden er det af betydning, at den enkelte borger får en socialrådgiver, der besidder faglighed og professionsetik i en sådan udstrækning, at det kan medvirke til at afbalancere de forhold, der i dag modvirker en korrekt udmøntning af retssikkerheden. I dette udviklingsprojekt undersøges det dels, hvilke forhold der omhandler udøvelsen af retssikkerhed i socialrådgiverpraksis og dels, hvordan borgerens grundlæggende kendskab til egne rettigheder i sagsbehandlingen udvikles.

Indledning

Klient, bruger eller borger? Hvilket begreb der bliver anvendt - eller bør anvendes, har været rammen om en faglig debat siden det sociale arbejdes oprindelse i begyndelsen af 1900-tallet. Menneskesyn, etik og politik afspejles i det begreb, der anvendes og der har således over tid været en udvikling i synet på det menneske, som har brug for hjælp. Menneskesynet afspejler generelle tendenser i samfundet og har ændret sig fra *"værdigt trængende"* til *"bruger"* og endeligt *"borger"*, der i dag benyttes i forbindelse med socialt arbejde. Ved ordet *borger*, forstås vi en person, der har brug for hjælp, men som også besidder ressourcer, er ekspert på eget liv, anses som en aktiv deltager og med rettigheder; blandt andet retten til at medvirke ved behandlingen af egen sag.

I både lovgivning og faglitteratur kan ændringen i synet på den, som søger hjælp, også ses. Med "den lille socialreform"¹ i 1998 blev borgerens ret til at medvirke i egen sag eksplicit juridisk formuleret i blandt andet retssikkerhedslovens § 4: *"Borgeren skal have mulighed for at medvirke ved behandling af sin sag. Kommunen og amtskommunen tilrettelægger behandlingen af sagerne på en sådan måde, at borgeren kan udnytte denne mulighed"*.²

At *medinddrage* borgeren har før 1998 været anset for *god forvaltningsskik* af socialrådgivere. Det har været et centralt omdrejningspunkt på socialrådgiveruddannelserne, ligesom det har afspejlet sig i praksisteori og metode om "de fire fælleselementer"³.

Ved *medvirken* forstås vi borgerens ret til selv at definere, hvad "det gode liv"⁴ indebærer for ham eller hende, samt retten til at få dette anerkendt i den sociale behandling af deres sag.

¹ Jf. Lov om social service, Lov om aktiv socialpolitik samt Lov om retssikkerhed og administration på det sociale område pr. 1.7.1998. Kan læses på www.retsinfo.dk.

² Jf. Lov om retssikkerhed og administration på det sociale område.

³ Egelund T. og Hillgaard L.: "Socialrådgivning og social behandling", Socialpædagogisk Bibliotek, 1997.

⁴ Høilund, Peter og Juul, Søren: "Udkast til en kritisk normativ teori for socialt arbejde", Research Papers from the Department of Social Sciences, Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, no. 10/02, Roskilde University, Denmark og "Hvad er godt socialt arbejde?", Social Kritik. Tidsskrift for social analyse & debat. Nr. 89, 15. årgang, november 2003.

Heri ligger også, at borgeren anerkendes som en etisk og juridisk person,⁵ således at socialrådgiveren oplyser, hvorledes denne vurderer borgerens situation, retslige stilling mv. Hvad borgeren anser som "det gode liv", er ikke nødvendigvis i overensstemmelse med socialrådgiverens forståelse af samme. Her må socialrådgiveren, i sagsbehandlingen, tilsidesætte sin egen forforståelse og tage udgangspunkt i den enkelte borgers definition af "det gode liv", i det omfang det overhovedet er muligt.

Med den store – og stadig voksende bevidsthed om og fokus på retssikkerhed – burde vi således logisk kunne konkludere, at det går godt med varetagelsen af borgernes retssikkerhed. Imidlertid viser socialministeriets undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4⁶, at situationen er en helt anden:

Borgerne oplever generelt ikke, at de får den fornødne viden om deres rettigheder og føler sig ikke tilstrækkeligt inddragede i behandlingen af deres sag. Desuden viser vægtningen og implementeringen af retssikkerheden på forskellige organisatoriske niveauer i kommunerne sig som mangelfuld og utilstrækkelig. Hvor det materiel-retlige⁷ er i stadig større fokus ses det, at det processuel-retlige⁸ står i skyggen heraf, både hvad angår prioritering og revision.

Dette bachelorprojekt er udformet som et *udviklingsprojekt*. Via Høilund og Juuls kritisk normative teori⁹ foretager vi en selvstændig bearbejdning af socialministeriets undersøgelse, for herigennem at opnå en dybere forståelse af de *forhold*, der har betydning for varetagelsen af retssikkerhed i social praksis. Denne dybere forståelse bliver anvendt i udviklingen af en pjece til borgerne, omhandlende deres grundlæggende rettigheder, når deres sag behandles ved socialforvaltningen. Pjecen vil intentionelt bidrage til at give borgerne større indsigt i egen retssikkerhed.

Endeligt foretager vi en mindre empirisk undersøgelse på baggrund af vores udviklede pjece, bestående af kvalitative interviews med tre borgere, som er ved at få deres sag behandlet ved en socialforvaltning. Formålet med undersøgelsen er, via respons på den udviklede pjece, at kunne forholde os kritisk til vores formidling af borgerens retssikkerhed.

Vores juridiske omdrejningspunkt for borgerens retssikkerhed er retssikkerhedslovens § 4.

Med udgangspunkt i Socialministeriets undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4 og problematisering af den utilstrækkelige implementering og udøvelse af borgerens juridiske rettigheder, har vi formuleret følgende problemstilling:

"På hvilke måder kan man forstå de forhold, der omhandler udøvelsen af retssikkerhed i socialrådgiverpraksis, som defineres i Socialministeriets undersøgelse, og hvordan udvikles borgerens grundlæggende kendskab til egne rettigheder i sagsbehandlingen?"

Til besvarelse af problemformuleringen har vi inddelt vores udviklingsprojekt i følgende tre målsætninger:

⁵ Jf. Høilund og Juul: 2002, 2003.

⁶ Udført af Rambøll Management. Socialministeriet: "Undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4", Retssikkerhed og formidling, 1. udgave, 1. oplag, Socialpolitisk-Juridisk Center, 2004.

⁷ Materiel-retlig: "Regler og retlige principper, der vedrører det indholdsmæssige (det materiale) i en sag". Citat: SBH, DSH-AA, feb. 2005.

⁸ Processuel-retlig: "Regler og retlige principper, der vedrører måden at behandle sagen på". Citat: SBH, DSH-AA, Feb. 2005.

⁹ Høilund og Juul 2002, 2003.

Målsætning 1

"Gennem en viderebearbejdning af resultaterne i Socialministeriets undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4 er det vores mål, kritisk at diskutere og herigennem opnå en dybere forståelse af de forhold, der omhandler udøvelsen af retssikkerhed i socialrådgiverpraksis".

På baggrund af kritisk normativ teori og moderne managementtankegange er det vores mål, at opnå en bredere forståelse af de forhold, angivet i socialministeriets undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4, der kan have indflydelse på en utilstrækkelig¹⁰ udmøntning af borgernes retssikkerhed i sagsbehandlingen. Slutteligt vil vi konkludere, hvordan forskellige forhold kan have indflydelse på udøvelsen af borgernes retssikkerhed i social sagsbehandling.

Målsætning 2

"Udvikling af borgerens grundlæggende kendskab til egne rettigheder i sagsbehandlingen gennem en pjece om borgernes retssikkerhed".

Målsætning 3

"Gennem kvalitativ undersøgelse at få respons fra borgere på, hvorvidt de oplever, at pjecen har betydning for deres grundlæggende kendskab til deres rettigheder i forbindelse med behandlingen af deres sag".

Arbejdsprocessen med dette bachelorprojekt forløb kort fortalt således, at vi først og fremmest udviklede en pjece om borgernes rettigheder ("Dine rettigheder – En pjece om din retssikkerhed, når din sag behandles ved socialforvaltningen", kan læses og downloades på <http://pjece.ingerslev.com>) dels med afsæt i socialministeriets undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4 og ikke mindst ud fra vores forestillinger om borgernes rettigheder, behov for information derom og haltende retssikkerhed. Desuden interviewede vi tre borgere, som alle var ved at få deres sag behandlet ved en socialforvaltning, med den hensigt at få respons på pjecen og hvorvidt den havde betydning for borgernes grundlæggende kendskab til deres rettigheder. Ved hjælp af Høilund og Juuls kritisk normative teori, indeholdende begreber såsom social- og institutionel dømmekraft, kærligheds- og anerkendelseskampe (Honneth og Forst) og den sociale kontrols former (Bauman og Foucault), analyserede vi dernæst konklusionerne i socialministeriets undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4 og nåede frem til følgende tre delkonklusioner.

Pjecen: "Dine Rettigheder".

Delkonklusion til målsætning 1

Den politiske og administrative ledelse fralægger sig deres ansvar for opnåelse af indgående kendskab til – og implementering af – retssikkerhedsloven:

Retssikkerhedsloven er ikke på den politiske ledelses dagsorden. Den politiske og administrative ledelse forventer lovgivningen overholdt, men besidder samtidigt kun ringe indsigt i retssikkerhedslovens bestemmelser og er generelt af den opfattelse, at det ikke er deres ansvar, hvordan retssikkerhedsloven udmøntes rent praktisk. Disse signaler, som lederne sender videre gennem den kommunale styringskæde, har betydning for implementeringsprocessen af loven.

¹⁰ Jf. Borgernes egne udsagn i Socialministeriets undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4.

Manglende moralsk ansvarlighed

Ifølge Bauman er der tale om disciplinens ideal eller lydighedens etik, der fortrænger den moralske ansvarlighed. Forvaltningsledelsens fysiske og psykiske afstand til borgerne suspenderer ledelsens eventuelle moralske modstand mod umenneskelighed, ligesom tiltroen til rutiner og standardmetoder kommer til udtryk i den øverste forvaltningsledelse.

Effektivisering af den offentlige sektor

Udviklingen indenfor offentlig forvaltning, kendetegnet ved centralisering, instrumentalisering, effektivisering samt managementteoriens stigende indflydelse, har påvirket den politiske ledelsesform, hvor fokus er på økonomiske styringsmekanismer rettet mod planlægning og effektivisering. Disse omstændigheder påvirker hele den kommunale styringskæde og i sidste ende sagsbehandlerens udmøntning af retssikkerhed.

Fokus på økonomiske styringsmekanismer, der koloniserer etik og jura

Den processuelle ret ses, af ledelserne, tilsidesat for nogle økonomiske og politiske idealer. Der ses et skred i menneskesyn og som følge heraf de værdinormer, der bliver anvendt i de sociale institutioner. Hvor man tidligere vægtede lovgivning og socialfaglighed, er det i langt større udstrækning de økonomiske hensyn (materielret) der vægtes i dag. Dette betyder slutteligt en kolonisering af etiske og retlige normstrukturer, og at borgeren dermed ikke anerkendes som etisk og juridisk person. Tendensen er, at positive rettigheder (processuelret) omhandlende blandt andet medinddragelse, som oftest bliver lagt ud til mellemledere og i sidste ende den enkelte sagsbehandler. Situationen er blot den, at heller ikke disse niveauer formår at håndtere den processuelle ret og dermed også den korrekte udmøntning af borgernes retssikkerhed.

Mellemlederne påvirkes af den øvre ledelse

Den institutionelle dømmekraft, her i form af den øvre ledelses fokus på økonomi, effektivitet og politiske værdinormer, påvirker til dels mellemledernes fokus og ledelsesform. Heller ikke i mellemledernes arbejdsprocesser og fokus anerkendes borgerne i særlig høj grad som etiske og juridiske personer. Der er manglende fokus på skriftlige retningslinier for retssikkerhedslovens bestemmelser, manglende fokus på en aktiv dagsordensætning af retssikkerhedslovens principper samt en organisationskultur med manglende fokus på processuelretlige forhold. Dette influerer på sagsbehandlerens konkrete udmøntning af retssikkerhedsloven og borgeren får i sidste ende vanskeligt ved at holde fast i sin egen forståelse af, hvad "det gode liv" indebærer.

Der er ofte ikke ressourcer til en kærlighedskamp

Som følge af effektiviseringen og den stigende fokus på økonomiske og instrumentelle tankegange, har sagsbehandlerne ikke *tid* til den autentiske samtale, der opnås gennem nærvær, personlighed og autentisk lytten. Samtalen er forudsætningen for, at borgeren frisættes som etisk person og via procedureregler og socialt medborgerskab opnår muligheder, for at kunne forfølge sin egen vision om "det gode liv". Der er tale om sagsbehandlere, der, dels på grund af ledernes pres, dels på grund af problemer med myndighedsrollen, søger at tilpasse sig indholdet i den instrumentelle dømmekraft, på bekostning af den sociale dømmekraft – og i sidste ende også kærlighedskampen i mødet med borgerne.

Den institutionelle dømmekrafts underminering af den sociale dømmekraft

Sagsbehandlerne tilpasser deres sociale dømmekraft til den institutionelle dømmekraft, hvor fokus er på materielretten frem for processuelretlige forhold. Sagsbehandlerne foretager løbende afvejninger af, hvornår det er hensigtsmæssigt at anvende retssikkerhedslovens bestemmelser. Den sociale dømmekraft – og til dels sagsbehandlerens praksis – viger tilbage for institutionelle værdinormer, som for eksempel effektiviseringstendenser. Den sociale dømme-

kraft burde i stedet være karakteriseret ved normværdier med prioritering af opfyldelse af lovens bestemmelser.

Hvis ikke sagsbehandlerne fører anerkendelseskampen om indholdet i den institutionelle dømmekraft og lederne anerkender idealet om den sociale dømmekraft, sker der i fremtiden ingen ændring af udøvelsen af retssikkerhed i socialrådgiverpraksis.

Sagsbehandlerne er i nogle tilfælde utrygge ved myndighedsrollen

Sagsbehandlerne forsøger at afvikle deres magtrolle i relationen til borgerne på grund af tidspres og misforstået hensyntagen til borgerne. Konsekvensen er, at borgerens retssikkerhed tilsløres og udhules.

Delkonklusion til målsætning 2

Vores overordnede mål med pjecen var, "at udvikle den enkelte borgers indsigt i og indflydelse på egen sagsbehandling i social forvaltning". Vi er af den generelle opfattelse, at pjecen har været, og fremover kan være medvirkende til, at udvikle og styrke dels borgernes indsigt i egne rettigheder, dels borgernes indflydelse på behandlingen af deres sag. Vores opfattelse bygger blandt andet på vores bekendtes og "afprøvningspersonernes" overvejende positive reaktioner på vores pjece, ligesom på interviewpersonernes besvarelser i vores kvalitative undersøgelse (jf. målsætning 3).

Det andet mål, som vi har opstillet i forbindelse med pjecen var, "at vores pjece skal være lettilgængelig, letlæselig og skrevet i et sprog, så den almindelige borger vil kunne forstå vores budskab". Med hensyn til sprog og læsbarhed er det vores opfattelse, igen med udgangspunkt i vores undersøgelse, at interviewpersonerne fandt pjecen let forståelig og overskuelig. Vi vurderer, at vores budskab kom klart frem, eftersom to af interviewpersonerne nævner, at de er blevet oplyst om rettigheder, som de ikke – eller i begrænset omfang – førhen var bekendte med.

Med hensyn til vores oprindelige ønske om tilgængelighed, må vi desværre erkende, at dette mål kun delvist er opfyldt. Eftersom B-kommune på trods af tidligere lovning herpå, afslog vores ønske om at placere et antal pjecer i en forvaltning i kommunen, er pjecen ikke tilgængelig dér, hvor borgerne naturligt færdes.¹¹ Vi har imidlertid forsøgt, at kompensere herfor ved at opstille pjecen på et behandlingscenter. Dette har som tidligere nævnt været et kompromis i henhold til vores definition af målgruppe for pjecen. Ligeledes har vi forsøgt at rette op på B-kommunes afvisning ved alternative henvendelser til borgere og kommuner/forvaltninger.

Ved at vores pjece umiddelbart kun er tilgængelig via vores link <http://pjece.ingerslev.com>, på internettet under SIND's hjemmeside og via "4D-behandlingcentret," er vi klar over, at vi har mistet mange "modtagere" af vores pjece i distributionen.

Vores endelige mål med pjecen var, "at borgerne vil genkende og benytte sig af informationerne i pjecen, når deres sag bliver behandlet ved socialforvaltningen". Med hensyn til opfyldelse af dette mål kan vi kun gøre os forestillinger om, hvordan borgere i fremtiden vil benytte sig af vores pjece, når deres sag behandles.

Interviewpersonerne i vores undersøgelse giver udtryk for, at pjecen er en god idé og at de genkender alle/nogle af informationerne i indholdet. Desuden nævner to af dem, at de nu tydeligt kan se, at deres sagsbehandlere tidligere ikke har overholdt interviewpersonernes rettigheder ved behandlingen af deres sag. De fortæller alle, at de fremover vil gøre brug af pjecen, dog i forskelligt omfang.

¹¹ Det skal dog bemærkes, at Familie- og rådgivningsafsnittet i Silkeborg Kommune i september 2005 valgte at udgive vores pjece med kommentarerne: "Den er et rigtig godt initiativ og vurderes som klar og tydelig i sit sprogbrug". Pjecen blev på daværende tidspunkt trykt i foreløbigt 300 eksemplarer og ligger fremme på afsnittets skranke til glæde for borgerne.

På baggrund af respons på pjecen i form udsagn fra bekendte, "afprøvningspersoner" og interviewpersoner mener vi at kunne gøre os små – men for os nogle betydelige -forestillinger om, at udviklingen af vores pjece har været – og fremover kan være – medvirkende til, dels at udvikle og øge borgernes grundlæggende kendskab til egne rettigheder i sagsbehandlingen, dels at borgerne vil benytte sig af informationerne i pjecen, når deres sag behandles ved en socialforvaltning.

Delkonklusion til målsætning 3

Vi mener, at en mulig opfyldelse af denne målsætning nøje hænger sammen med, om de interviewede borgere *i forvejen* har følt sig oplyst om deres grundlæggende rettigheder. I forbindelse med vores kvalitative undersøgelse erfarer og opsummerer vi derfor; dels de tre borgeres oplevelser/erfaringer med den sociale forvaltning og varetagelsen af deres retssikkerhed, dels pjecens (fremtidige) anvendelighed (betydning for borgernes grundlæggende kendskab til deres rettigheder).

Ved gennemlæsning af interviewene får vi et billede af, at to af interviewpersonerne (Karen og Grethe) generelt føler sig dårligt oplyst af deres respektive sagsbehandlere omkring deres rettigheder, under og efter behandlingen af deres sager. Desuden har de til tider følt sig dårligt behandlet af deres sagsbehandlere og ikke-inddragede i behandlingen af deres sager. Før de blev præsenteret for vores pjece, havde de aldrig set eller læst pjecer om deres retssikkerhed. Derved kan vi forestille os, at deres opnåelse af viden om retssikkerhed er afhængig af, at de selv tager initiativ til at erhverve sig denne viden. Eller som i den tredje interviewpersons (Palle) tilfælde: at bekendte i omgangskredsen har kendskab til rettighederne og samtidigt oplyser andre om dem.

På trods af at Palle ikke førhen har set eller læst pjecer om retssikkerhed, er han mere eller mindre bekendt med rettighederne nævnt i pjecen, på grund af hans bekendtes erfaringer og viden på retssikkerhedsområdet, som de har delt med Palle. Desuden er han stort set tilfreds med sin sagsbehandler, som han mener, inddrager ham i behandlingen af hans sag.

Alle tre interviewpersoner finder, at vores pjece er god. Dog afhænger betydningen for deres grundlæggende kendskab til deres rettigheder og fremtidigt brug af pjecen, af deres tidligere oplevelser/erfaringer med den sociale forvaltning. Karen og Grethe vil fremover gøre brug af pjecen, mens Palle som udgangspunkt ikke vil anvende den til andet, end hvis han får afslag på sin revalideringssag.

Når vi sammenligner svarene i vores egen undersøgelse med borgernes besvarelser i socialministeriets undersøgelse, forestiller vi os, at borgere, der står for eller er ved at få deres sag behandlet ved en social forvaltning, vil have stor glæde af vores pjece. Dette forudsætter til dels, at borgerne ikke førhen er blevet informeret gennem socialministeriets - eller andre – pjecer eller har bekendte i deres omgangskreds, som har informeret borgerne.

Gennem vores kvalitative undersøgelse har vi fået positiv respons på vores udviklede pjece. Vi fandt udviklingen nødvendig, på baggrund af egne praksiserfaringer og resultaterne i socialministeriets undersøgelse, og håber den fremover vil udfylde det videnskabsmæssige tomrum på retssikkerhedsområdet, som blandt andet Karen, Grethe og mange borgere i Socialministeriets undersøgelse, har givet udtryk for, at de føler.

Sammenfatning af bachelorprojektets undersøgelsesresultater

Gennem dette projekt har vi belyst nogle af de *forhold*, der har betydning for udøvelsen af retssikkerhed i socialrådgiverpraksis. Vi har, på baggrund af denne viden, forsøgt at *udvikle* borgernes grundlæggende kendskab til egne rettigheder i sagsbehandlingen, gennem en pjece.

I socialministeriets undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4 ses det, at de øverste ledelsesniveauers manglende fokus på, hvordan retssikkerhed udmøntes i praksis, afspejler sig i hele den kommunale styringskæde. I den analytiske viderebearbejdning i målsætning 1 har vi belyst nogle af de forhold, der har indflydelse på udmøntningen af retssikkerhed i socialrådgiverpraksis og dermed indflydelse på om borgerne alene *har* ret, eller også *får* ret.

De forhold, vi har analyseret os frem til, som havende indflydelse på udøvelsen af retssikkerhedslovens § 4 i socialrådgiverpraksis, er ikke separate forhold, der er afskåret fra hinanden - tværtimod influerer forholdene *gensidigt* hinanden. Hermed mener vi, at der ikke er tale om enkeltstående, men derimod komplekse forhold.

Vi ser i analysen, hvordan økonomiske og politiske værdier i sociale institutioner koloniserer etik og jura. De processuelretlige bestemmelser kommer som følge heraf til at stå i skyggen af de materielretlige. Desuden belyses en manglende moralsk ansvarlighed i henhold til retssikkerhedslovens § 4, som er et mere eller mindre gennemgående træk ved hele den kommunale styringskæde. Vi ser, at den institutionelle dømmekraft underminerer den sociale dømmekraft, der herved underlægges bestemte politiske diskurser og økonomisk regulering.

Ovenstående forhold har yderligere betydning for de forhold, der spiller ind i socialrådgiverpraksis. De politiske og økonomiske tendenser i sociale institutioner i dag bevirker, at socialrådgiverne ofte er under et ressourcepres. Dette kommer blandt andet til udtryk ved, at socialrådgiverne i en række tilfælde går på kompromis med retssikkerhedsloven på bekostning af borgernes etiske pluralisme¹². Ressourcepreset fører flere konsekvenser med sig for socialrådgiverne. Det ses at socialrådgiverne ofte ikke har overskud til at medinddrage borgerne i de fællesskaber, der fører til forståelse af rammerne om og de retlige bestemmelser for sagsbehandlingen. Socialrådgiverne mangler overskud til at skabe en modmagt til den dominerende institutionelle dømmekraft. Socialrådgiverne har dermed ikke ressourcer til at føre kærlighedskampen, der i sidste ende har betydning for borgernes anerkendelse som etiske og juridiske personer. Samtidig er socialrådgiverne i nogle tilfælde utrygge ved deres myndighedsrolle, hvilket også indvirker på udmøntningen af retssikkerhedslovens bestemmelser.

På baggrund af ovenfor nævnte forhold fandt vi, at en hensigtsmæssig måde, hvorpå borgernes kendskab til grundlæggende rettigheder i sagsbehandlingen kunne udvikles, var at udvikle en pjece til oplysning herom. Gennem pjecen var vi i stand til at kommunikere *direkte* med borgerne, og i så vid udstrækning som muligt være uafhængige af den kommunale styringskæde. Havde vi for eksempel valgt at holde foredrag for kommunalansatte om retssikkerhedslovens bestemmelser i praksis, ville dette have været en *indirekte* hjælp til borgerne. Det ville med sikkerhed have øget de kommunalansattes viden på området, men det ville formentlig ikke have ændret ved ressourcepreset i social sagsbehandling, hvorfor vi tvivlede på den reel-

¹² Etisk pluralisme: R. Forst skelner mellem fire normative begrundelses- og anerkendelseskontekster (fællesskaber, hvor mennesket indgår i sammenhænge som etisk og juridisk person, medborger og moralsk person), som mennesket befinder sig i. Hvert af disse fællesskaber har betydning for afvejningen af forholdet mellem det individuelle og det fælles, og i sidste instans for spørgsmålet om social retfærdighed. At indgå i sammenhænge som etisk person indebærer hensyntagen til det etiske fællesskab, som man er medlem af. Fællesskabet er en del af menneskets identitet og bygger på fælles etiske værdier og forståelser af, hvad der er godt for netop dette fællesskab. De mennesker, der er en del af fællesskabet, deler en form for fælles identitet. Borgeren bør så vidt muligt kunne forfølge sin egen version om et godt liv, også kaldet etisk pluralisme. Etisk pluralisme handler også om retten til at knytte sig til identitetsskabende etiske fællesskaber: "Netop det forhold, at det gode liv ikke kan anvises af eksperter, men må findes i det praktiske liv af den enkelte, bevirker, at retten til etisk pluralisme eller anerkendelse af borgeren som etisk person er den vigtigste anerkendelsessfære i socialt arbejde" (Højlund og Juul: 2003, s. 27).

le effekt heraf. På trods af ovenstående overvejelser, har vi alligevel ikke kunnet frigøre os helt fra styringskæden, eftersom vores ønske med pjecen var, at den skulle være tilgængelig for så mange borgere som muligt, hvilket nødvendigvis ville involvere (tilladelse fra) kommunerne.

Vi mener, at pjecen har haft og fremover vil have betydning for borgernes grundlæggende kendskab til egne rettigheder i forbindelse med behandlingen af deres sag. Med pjecen finder vi at have udfyldt et videnskabsmæssigt tomrum for borgerne. Hermed mener vi, via pjecen, at have udviklet information om borgernes grundlæggende retssikkerhed i en overskuelig størrelse, der samtidig er let at læse og forstå. Vi bygger blandt andet antagelsen på vores kvalitative undersøgelse, hvor tre borgere har givet os positiv respons på pjecen. Alle mente de, at pjecen i større eller mindre omfang havde øget deres viden på området.

Gennem udarbejdelsen af dette projekt har vi gentagende gange stiftet bekendtskab med, i hvor ringe grad borgere inddrages og medvirker i social sagsbehandling. Der tegner sig et billede af borgere, som i vid udstrækning ikke opnår retten til selv at definere "det gode liv" og retten til at få dette anerkendt i den sociale behandling af deres sag. I mange tilfælde bliver borgerne i dag ikke anerkendt som etiske og juridiske personer, hvilket tydeligt kommer til udtryk i den manglende retssikkerhed i praksis. I dag afhænger borgernes retssikkerhed blandt andet af, at ressourcerne i kommunerne – og dermed i social sagsbehandling – øges og at der, i langt højere grad end tilfældet er, stilles skarpt på processuelretlige bestemmelser. Desuden er det af betydning, at den enkelte borger får en socialrådgiver, der besidder faglighed og professionsetik i en sådan udstrækning, at det kan medvirke til at afbalancere de forhold, der i dag modvirker en korrekt udmøntning af retssikkerheden.

Med de erfaringer, som vi blandt andet har gjort os gennem dette projekt, er det vores håb, at vi kan bevare en høj faglighed, menneskelighed og moral i vores kommende arbejde og hermed bidrage til, at sikre borgerne deres ret fremover.

Litteratur

Andersen, Heine og Kaspersen, Lars Bo: "Klassisk og moderne samfundsteori", Hans Reitzels Forlag A/S, 1. udgave, 1996. ISBN: 87-412-2660-7.

Bekendtgørelse af lov om retssikkerhed og administration på det sociale område, LBK nr. 72 af 06/02/2004 (gældende) <http://www.retsinfo.dk>.

Bogason, Peter: "Fragmenteret forvaltning. Demokrati og netværksstyring i decentraliseret lokalstyre", Systime A/S, 1. udgave, 1. oplag, 2001. ISBN: 87-616-0365-1.

Egelund, T. og Hillgaard, L.: "Social rådgivning og social behandling", Socialpædagogisk Bibliotek, 1. udgave, 6. oplag, 1998. ISBN: 87-161-0248-7.

Forvaltningsloven nr. 571 af 19/12/1985 (gældende).

Finck, Hans Christian: "Nyt Psykologisk Leksikon", Hans Reitzels Forlag A/S, København 2001. ISBN: 87-412-2829-4.

Forst, R.: "Contexts of Justice. Political Philosophy beyond Liberalism and Communitarianism", University of California Press, 2002.

Harboe-Jepsen, Thomas: "Indføring i sociologisk metode", Samfundslitteratur, 1. udgave, 1997. ISBN: 87-593-0624-6.

Henriksen, Kirsten og Hemme, Christine: "Illustration af perspektiver i socialt arbejde", Den Sociale Højskole i Aarhus, 2004.

Hielmcrone, Nina V.: "Notat om tolkning af retssikkerhedslovens § 4. Kan findes på:

<http://www.brugerinddragelse.dk/Publikationer.htm>

Høilund, Peter: "Socialrettsfilosofi - retslære for socialt arbejde", s.117-118, 1.udgave, 1.oplæg, Nordisk Forlag A/S, København, 2000. ISBN: 87-00-473227-7.

Høilund, Peter og Juul, Søren: "Udkast til en kritisk normativ teori for socialt arbejde", Research Papers from the Department of Social Sciences, Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, no. 10/02, Roskilde University, Denmark. ISSN: 1399-1396.

Høilund, Peter og Juul, Søren: "Hvad er godt socialt arbejde?", Social Kritik. Tidsskrift for social analyse & debat. Nr. 89, 15. årgang – november 2003. ISSN: 0904-3535.

Jørgensen, Peter Stray: "Formidling – skriv godt: bliv læst og forstået", Dansk lærerforening, København 1991. ISBN: 87-7704-203-4.

Kvale, Steinar: "Interview – En introduktion til det kvalitative forskningsinterview", Hans Reitzels Forlag A/S, 1994. ISBN: 87-412-2816-2.

Larsen, Jørgen Elm og Hornemann, Ivar Møller: "Socialpolitik", Hans Reitzels Forlag, København, 1. oplag, 2. udgave, 1998 og 2004. ISBN: 87-412-0157-4.

Lov om offentlighed i forvaltningen nr. 572 af 19/12/1985 (gældende).

Lov om retssikkerhed og administration på det sociale område nr. 72 af 06/02/2004.

Rask, Kirsten: "Skriv professionelt", Forlaget Grafisk Litteratur, 1. udgave, 2001. ISBN: 87-88263-59-2.

Roth Hansen, Birgitte og Guldager, Jens: "Projekt den gode dialog", Center for Forskning i Socialt Arbejde, statusnotat august, 2002.

Socialministeriet: "Undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4", Retssikkerhed og formidling, 1. udgave, 1. oplag. Socialpolitisk - Juridisk Center, 2004. ISBN: 87-7546-270-2.

Socialministeriet: "Få borgernes medvirken i sagsbehandlingen til at lykkes! – Inspiration til ledelse, mellemledere og sagsbehandlere om borgerens medvirken og rettigheder i sagsbehandlingen på det sociale område", januar 2005. ISBN: 87-7546-321-0.

Socialministeriet: "Vejledning om retssikkerhed og administration på det sociale område", Socialpolitisk – Juridisk Center, 3. udgave, 1. oplag, 2004. ISBN: 87-7546-255-9

Årsager til stigningen af hiv blandt mænd, der har sex med mænd

Af Marlene Faddersbøll – juni 2005.

Resumé

Uddrag fra bachelorprojektet "Stigningen af nypåvist hiv-infektion hos gruppen af mænd, der har sex med mænd – bagvedliggende personlige, adfærds – og miljømæssige faktorer".

Intentionen med projektet har været at belyse de omstændigheder, der ligger bag risikoadfærd blandt gruppen af mænd der har sex med mænd med henblik på at få klarhed over, hvorfor antallet af nykonstaterede hiv-smittede blandt denne gruppe stiger. Undersøgelsen er dels baseret på semistrukturerede interviews med tre ikke-smittede mænd og én hiv-smittet mand og dels på sexlivsundersøgelserne 2000 og 2003, som er gennemført af Statens Serum Institut og Stop Aids – Bøssernes hiv-organisation. Sexlivsundersøgelsen 2000 er en kvantitativ undersøgelse, der er baseret på svar fra 1745 mænd, der indenfor 12 måneder har haft sex med andre mænd. Sexlivsundersøgelsen 2003 er en kvalitativ undersøgelse baseret på 18 semistrukturerede interviews med mænd der har sex med mænd, der har erfaringer med usikker sex.

Alle respondenter i undersøgelsen er bevidste om, hvordan hiv overføres og om, hvordan man beskytter sig mod sygdommen. Det er dog et problem for flere respondenter at efterleve denne viden i praksis, hvor følelser og oplevelsen af manglende evne til at insistere på at bruge kondom spiller en stor rolle. Alle respondenter med undtagelse af én, har på et tidspunkt haft usikker sex. Alle har dog en stærk sikker sexnorm og betragter de situationer, hvori de har haft usikker sex som afvigelser fra normen, og alle har haft langt flere oplevelser med sikker end med usikker sex.

Hovedparten af respondenterne bruger kondom, men der er dog stadig en del, der har problemer med at få kondomet på når de eksperimenterer med deres seksualitet. I faste parforhold kan kondomet tillægges betydninger, der rækker ud over en beskyttelse mod hiv. Fraværet af kondom kan blive et symbol på tillid mellem partnerne og er derfor medvirkende til, at det kan være problematisk at få kondomet på i seksuelle situationer med partneren. Da seksuel eksklusivitet samtidigt ikke altid er givet i respondenternes parforhold, kan kondomets symbolske betydning få farlige konsekvenser.

Hiv-smittede kan have den oplevelse at sygdommen indenfor deres nærmiljøer er blevet en så integreret del af hverdagen, at den ikke betragtes som et problem. Når de derimod kommer uden for nærmiljøet mærker de, at der stadigvæk er mange fordomme om hiv og aids blandt befolkningen. Disse fordomme er modstridende med Sundhedsstyrelsens bestræbelse på at normalisere sygdommen og det er også diskutabelt om en normalisering er mulig så længe hiv-smittede kan blive straffet for at have haft ubeskyttet sex, hvilket nærmere kan opfattes som en kriminalisering af hiv-smittede og kan medvirke til en lukkethed omkring hiv-status.

Efter Sundhedsstyrelsens kampagner målrettet den brede danske befolkning ophørte midt i 1990'erne har der ikke været nogen oplysning eller holdningspåvirkning i medierne. Dette har bevirket, at der er en hel generation af unge, der ikke er blevet informeret om hiv og smitteveje og som af den grund ikke mener, at hiv er noget der kan ramme dem.

Den aktuelle situation

Ifølge Statens Serum Institut lever i dag ca. 5000 hiv-smittede i Danmark. Den gruppe, der er hårdest ramt, er mænd, der har sex med mænd, hvor det anslås, at 5 procent, det vil sige hver 20., er smittet med hiv (Bach 2001).

I Danmark har tallene for nykonstaterede hiv-smittede mænd, der har sex med mænd, været forholdsvis stabile i mange år, men i 2004 har opgørelser fra Statens Serum Institut vist en markant stigning. Antallet af nysmittede er steget fra 114 i 2003 til 144 i 2004 - en stigning på over 26 procent og dermed det højeste antal siden 1991 (Hivinfo 2004). Det er dog usikkert, om tallene fra 2004 blot er et udsving, eller om stigningen er vedvarende. Eftersom den samme tendens synes at være gældende i andre lande, som Danmark normalt sammenligner sig med, vækker udviklingen imidlertid bekymring hos de danske hiv-organisationer (Årsrapport 2004).

De første tilfælde af aids blev registreret i Danmark allerede i 1981 (Hald 1998). Fra midten af 1980'erne og frem til midten af 1990'erne tilrettelagde de offentlige sundhedsmyndigheder en offensiv indsats mod hiv-epidemien. Sundhedsstyrelsen gennemførte landsdækkende kampagner med det formål både at skabe opmærksomhed omkring hiv/aids-problematikken (Kommentar fra de danske hiv/aids-organisationer 2003) og at formidle viden til den brede danske befolkning om hiv og aids (Borritz 2001). Siden de store kampagner ophørte midt i 1990'erne, har Sundhedsstyrelsen valgt at rette indsatsen mod målgrupper med høj risiko. I dag er det dog hovedsageligt de danske hiv/aids-organisationer der varetager forebyggelsen på hiv/aids-området (Kommentar fra de danske hiv/aids-organisationer 2003).

Sexlivsundersøgelsen 2000 viser, at 98 procent af de adspurgte mænd er bevidste om, at den sikreste måde at have analsex på, er ved at anvende kondom og glidecreme. 80 procent har svaret, at de én gang for alle har besluttet sig for udelukkende at have sikker sex, men alligevel svarer 26 procent, at de har haft usikker sex indenfor det sidste år forinden undersøgelsen (Halgreen og Kristensen 2001). Disse tal siger dog ikke noget om årsagerne til, at usikker sex finder sted.

Hvorfor stiger antallet?

For at nå til et svar er der her valgt at fokusere på de omstændigheder, der ligger bag risikoadfærd blandt gruppen af mænd, der har sex med mænd og at finde frem til hvilke personlige faktorer, der ligger til årsag for stigningen, samt hvordan de i samspil med faktorer i omgivelserne såvel som deciderede adfærdsrelaterede faktorer har betydning for risikoadfærd blandt mænd, der har sex med mænd og derved stigningen af nypåvist hiv-infektion hos denne gruppe.

Fokus bliver dermed rettet mod nogle centrale aspekter i forhold seksuel risikoadfærd og hiv og aids, og netop det kan tilføre det sociale arbejde en viden om og indsigt i dels den udøvede adfærd og dels de psykosociale faktorer, der ligger bag adfærden.

Stigningen af nykonstaterede hiv-smittede mænd, der har sex med mænd indikerer, at der fortsat bliver dyrket usikker sex blandt denne gruppe i et betydeligt omfang, og at der hermed er et behov for en vedvarende forebyggende indsats på området. Hver dag er der nye mænd, der har sex med mænd, og for de mænd, der har besluttet sig for udelukkende at have sikker sex, kan der opstå smuttere. Det er derfor essentielt kontinuerligt at undersøge gruppens adfærd og årsager til denne for dermed at kunne forebygge en yderligere spredning af hiv (Årsrapport 2004).

Undersøgelsesgruppe

I forbindelse med mit bachelorprojekt har jeg valgt at foretage en undersøgelse, som har form af kvalitative interviews med fire homoseksuelle mænd i alderen 25 – 47 år, hvor ud af én var hiv-smittet og tre var ikke smittede. Som supplement til den kvalitative undersøgelse har jeg tilføjet Sexlivsundersøgelserne 2000 og 2003, som er foretaget af Statens Serum Institut og Stop Aids – Bøssernes hiv-organisation. Disse undersøgelser belyser mænd der har sex med mænds viden, holdninger og seksuelle adfærd i forhold til hiv/aids.

Sexlivsundersøgelserne er medtaget for at kunne frembringe kvantitative data og statistiske sammenhænge i projektet og til at supplere egen empiri, for at give et bredere grundlag for besvarelsen af projektets problemstillinger.

Hvor trykker skoene?

Ifølge Bandura (1994) er viden om sundhedsrisiko vigtig for ændring af adfærd. Det er en generel antagelse, at hvis mennesker er tilpas informeret om hiv og smitteveje, vil de selv tage de rette foranstaltninger mod at blive smittet. Viden alene har dog, i henhold til Bandura, ikke nødvendigvis meget indflydelse på sundhedsskadelige vaner. For at kunne ændre adfærd må mennesker blive givet både grunde til at ændre risikoadfærd, men også adfærdsmæssige evner og ressourcer. Selv mennesker, der er velinformerede om sikker sex regler fejler ofte i deres subjektive vurderinger af, hvornår de udsætter sig selv for risiko (Bandura 1994).

Der synes generelt at eksistere en stor viden blandt respondenterne omkring hiv og smitteveje, hvorfor det ikke er med reference til deres viden, at usikker sex blandt mænd, der har sex med mænd, kan forstås. Problemet er, at det kan være svært at efterleve denne viden i praksis, hvor motivation, fornuft og følelser spiller en stor rolle i forhold til, om respondenterne har sikker eller usikker sex. Så til trods for at alle føler sig godt orienteret, har de til tider svært ved at efterleve den viden de har i praksis.

Dette bekræfter Banduras teori om, at viden alene ikke er nok i forhold til at ændre risikoadfærd. Effektiv selvregulering, hævder Bandura, kræver selvmotivation og er således ikke noget der forekommer alene ved viljens magt (Bandura 1994).

Egen-kompetence

Ifølge Bandura (1997) har evnen til selvmotivation og målrettet adfærd rødder i kognitiv virksomhed. Menneskelig motivation er, i henhold til Bandura, kognitivt udviklet. Inden for kognitiv motivation, motiverer og styrer mennesker deres handlinger gennem forudseenhed ved at udvikle en tro på hvad de kan, ved at sætte sig selv mål og ved at planlægge handlingsmønstre som kan virkeliggøre en ønskelig fremtid og undgå en ikke ønskelig fremtid. Gennem forudseenhed kan en planlagt fremtid, ved kognitivt at være repræsenteret i nutiden, have en motiverende og regulerende effekt på den eksisterende adfærd (Bandura 1997).

I tilknytning til kognitiv regulering af motivation og forventninger om udfald spiller teorien om egen-kompetence en stor rolle (ibid.). Teorien antager at menneskelig adfærd motiveres af opfattelser og forventninger om personlig kompetence eller effektivitet. Med egen-kompetence menes en persons selvoplevede kompetence for en vis opgave eller personens forventning om at opnå et ønskværdigt resultat af sine anstrengelser (Bandura 1977).

Et individs egen-kompetence afgør i hvor høj grad det anstrenger sig, og hvor længe det holder ud, til trods for eventuelle forhindringer. Bandura skelner mellem dels forventninger om egen formåen i form af en bedømmelse af, hvorvidt man med succes kan præstere et ønskværdigt resultat, og dels forventninger til et resultat i form af en bedømmelse af, hvilke resultater eller konsekvenser en præstation kan medføre. En person kan således være overbevist om, at en bestemt adfærd fører til et ønskværdigt resultat, men tvivler måske på sin egen evne til at udføre adfærden (ibid.).

Ovenstående kan illustreres med et eksempel fra Sexlivsundersøgelsen 2000, hvori informanterne blev spurgt, om de havde taget en beslutning, om én gang for alle, at have sikker sex. Hvis svaret var ja, blev de endvidere spurgt, om de siden hen havde holdt sig konsekvent til denne beslutning. 79 procent, af informanterne svarede, at de én gang for alle havde besluttet sig for at have sikker sex. Ud af disse havde 71 procent siden hen holdt sig konsekvent til beslutningen, mens 16 procent havde haft usikker sex en enkelt gang. 11 procent havde haft usikker sex nogle få gange og tre procent havde haft usikker sex mange gange. Af de 58 procent, der ikke havde taget en beslutning, om én gang for alle, at have sikker sex havde 42 procent haft usikker sex (Halgreen og Kristensen 2001).

Nogle respondenter har til tider usikker sex til trods for at de besidder en stor egenkompetence og en korrekt viden om hiv og smitteveje. Det kan handle om perioder hvor de har det dårligt med sig selv eller det kan være selve situationen der er afgørende for om de har sex med eller uden kondom.

Kausale ræsonnementer, foranlediget af tidligere resultater og som er undfanget retrospektivt, kan også påvirke et menneskes forventninger til fremtidige handlinger gennem en ændring af vurderinger af personlige evner og erkendelsen af, hvad opgaven fordrer.

Motivation i form af retrospektive ræsonnementer

Ifølge Weiner (1985) har retrospektive vurderinger af årsager til ens adfærd en motiverende effekt. Mennesker, der tiltror succes som værende en personlig evne og fejltagelser som værende forårsaget af en utilstrækkelig indsats, vil påtage sig svære opgaver og være vedholdende, til trods for fejltagelser. Dette er foranlediget af en opfattelse af udfaldet, som influerende på, hvor store anstrengelser de vil gøre sig. Derimod vil de mennesker der tilskriver deres fejltagelser til en mangelfuld evne og deres succeser til situationelle faktorer, gøre et ringe forsøg og give op når de møder forhindringer (Bandura 1997).

For nogle respondenter har retrospektive ræsonnementer i kølvandet på fejltrin i form af usikker sex påvirket deres tro på en personlig evne til fremover at beskytte sig, og har dermed virket motiverende på den fremtidige sikker sex adfærd. For andre anskues årsagen til de situationer, hvor usikker sex finder sted som en manglende evne til at stille krav både til sig selv og til sin partner om at beskytte sig. Denne manglende evne har forårsaget, at motivationen til at have sikker sex ikke er tilstedeværende.

Når følelserne overtager fornuften

Ifølge Coleman har mennesket to bevidsthedsformer, som er karakteriseret ved henholdsvis tankeaktivitet og følelser. Disse to forskellige erkendelsesmåder indvirker på hinanden og udgør tilsammen menneskets bevidsthed. Den rationelle bevidsthedsform er den mest fremtrædende og karakteriseres af tankeaktivitet og refleksionsevne. Den følelsesmæssige bevidsthedsform er impulsiv og har større gennemslagskraft end den rationelle bevidsthedsform, men virker af og til ulogisk.

For det meste eksisterer der en balance mellem de to bevidsthedsformer. Følelserne tilfører den rationelle bevidsthedsform informationer, som renses og sommetider afvises af den rationelle bevidsthedsform. Følelser og tanker er gensidigt afhængige af hinanden, men i lidenskabelige situationer forskydes ligevægten imidlertid, og den følelsesmæssige bevidsthedsform overtager den rationelle (Coleman 1997).

Flere respondenter udtaler at de har usikker sex når følelserne får overtaget over fornuften. De afviger fra deres egne sexnormer i de situationer, hvor de er fulde, liderlige, eller når forstanden går ud. Dog eksisterer der en stærk sikker sex norm og de situationer, hvori usikker sex finder sted betragtes overordnet som afvigelser fra normen.

Seksualitetens karakter

I henhold til Giddens' (1994) analyser har seksualiteten udviklet sig således, at sex ikke længere er ensbetydende med forplantning. Med indførelsen af prævention blev seksualiteten bearbejdelig og kunne i stedet formes på diverse måder og blive et personligt karaktertræk ved det enkelte menneske og dets interaktion med andre mennesker. At forplantning nu tilmed kan foregå uafhængigt af seksuel aktivitet og ikke kun kunstigt forhindres, er ensbetydende med, at seksualiteten har ændret karakter og er blevet autonom. Seksualiteten er blevet en del af det moderne menneskes refleksive selvidentitet og viser sig blandt andet som valg af livsstil. Denne decentrerede seksualitet "*befriet for forplantningens krav*", (Giddens 1994: 10) defineres af Giddens som en "plastisk seksualitet" (ibid.). Benævnelsen kommer i sagens natur særligt til udtryk hos mænd, der har sex med mænd.

Én respondent eksemplificerer dette i hans udtalelse om, hvor vigtigt det er at have sikker sex, også med en person som "*ser lækker ud*" og sandsynligvis er "*ren*", fordi man i dag ikke kan vide, hvad personen har lavet før:

Vi lever i sådan en verden ... Før blev man gift, før man havde sex færdigt arbejde, og det gør vi ikke i dag. Folk de har jo sex alle vegne.

Ovenstående udsagn kan føres videre til begrebet "*episodisk seksualitet*", som er Giddens' betegnelse for kortvarige, upersonlige affærer, og som er en af de muligheder den plastiske seksualitet giver. Homoseksuelle mænd har ifølge Giddens som regel adskillige sexpartnere, som de ofte kun kortvarigt er i berøring med. Han anskueliggør dette med "*saunakulturen*", - en kultur der mere eller forsvandt da aids blev opdaget (ibid.).

Giddens henviser til en undersøgelse foretaget i USA sidst i 1970'erne, hvori omkring 600 mænd blev spurgt, hvor mange sexpartnere de havde haft i tidens løb. Omkring 40 procent af de adspurgte mænd udtalte, at de havde haft sex med 500 eller flere (ibid.). I modsætning til den amerikanske undersøgelse viser Sexlivsundersøgelsen 2000, at udover en enkelt, som har angivet 10.000 sexpartnere og én som har angivet 2.000 sexpartnere, har under 10 procent af respondenterne angivet at have haft sex med mere end 20 partnere i de foregående 12 måneder for undersøgelsen (Halgreen og Kristensen 2001).

Ifølge Giddens ser det ud som om, at man i de homoseksuelle subkulturer "*finder et socialt univers, hvor mandens seksualitet er løbet løbsk, hvor engangsforestillingerne er blevet til tilfældige 10-minutters parringer*" (Giddens 1994: 23), som foregår anonymt og med risiko for at blive opdaget.

Giddens påpeger dog, at et stort antal homoseksuelle mænd på et tidspunkt i livet bor sammen med en fast partner. Belægget herfor henter han i en undersøgelse foretaget af Kinsey Instituttet i begyndelsen af 1980'erne baseret på interviews af flere hundrede homoseksuelle mænd som viste, at praktisk talt alle adspurgte havde levet i fast forhold i mindst et år. Sexlivsundersøgelsen 2000 sekunderer på sin vis Kinseys undersøgelse ved at vise, at 30 procent af de adspurgte mænd i undersøgelsen havde haft én sexpartner, mens 56 procent havde haft sex med to eller flere partnere i de sidste 12 måneder forud for undersøgelsen (Halgreen og Kristensen 2001).

Det rene forhold

Betegnelsen "*forhold*" i den forstand at der tales om en tæt og kontinuerlig følelsesmæssig relation til et andet menneske, benævner Giddens som "*det rene forhold*". Med nedbrydning af traditioner, status, køn og familie kan et individ i højere grad selv skabe og forme sine egne intime relationer. Det rene forhold er karakteriseret ved, at to personer indgår et seksuelt, ægteskabeligt eller venskabeligt forhold for egen vindings skyld. Forholdet består kun i det omfang, at begge parter anser det for at være tilstrækkeligt tilfredsstillende (Giddens 1994).

Tillid til hinanden må i det rene forhold udvikles på grundlag af intimitet, da der ikke findes en ydre afhængighed at støtte sig til. Det at have tillid til hinanden handler både om tiltro og om, at den fælles relation kan modstå fremtidige skader. Intimitet er ifølge Giddens "*frem for alt et spørgsmål om følelsesmæssig kommunikation med andre og med selvet i en interpersonel og jævnbyrdig kontekst*" (ibid.: 132). At kommunikere følelser er dog i sig selv ikke tilstrækkeligt i forhold til opbyggelsen af intimitet, da en sådan form for kommunikation vil være forbundet med narcissisme og derfor i større omfang handle om at vinde magt, end at virke fremmende for udviklingen af kærlighed (ibid.).

Kondomets symbolske betydning

Tillid i et fast forhold kan udover kommunikation af følelser også handle om brug eller ikke brug af kondom i seksuelle situationer med partneren, som det ses i én respondents tilfælde. En anden respondent har taget initiativ til at have sex uden kondom med sin partner i en si-

tuation, hvor partneren havde søgt andre mænd på Internettet. Partneren var bange for at respondenterne ville forlade ham, og for respondenterne var det derfor en måde, hvorpå han kunne vise, at han havde tilgivet ham, og at partneren ikke ville miste ham (Olesen 2003).

Ligeledes fortæller flere informanter i Sexlivsundersøgelsen 2003, at ubeskyttet sex med en fast partner er forbundet med tillid og kærlighed og kan være en måde at vise sin partner, at man stoler på ham. Eksempelvis fortæller en informant, at hvis han har en kæreste, der vil fortsætte med at bruge kondomer, får det ham til at tænke på, om det er fordi *"han laver noget udenom, eller fordi han ikke har tillid til mig"* (ibid.:54). En anden informant støtter op om dette udsagn i sin fortælling om forhold, hvor han ikke har brugt kondomer: *"Så ved man, at det er én man kan stole på, og der er tillid til hinanden"* (ibid.:54).

Kondomer har på denne måde en betydning, der rækker udover at beskytte sig mod hiv. Fraværet af kondom i seksuelle situationer med partneren tillægges hermed en symbolsk betydning at man har

tillid til hinanden, hvilket kan være medvirkende til, at det er problematisk at få kondomet på i visse situationer (ibid.).

Episodisk sex i det "monogame" forhold

Ifølge Bandura er mange monogame forhold imidlertid ikke udpræget monogame i praksis. Episodisk sex som tillæg til det monogame forhold øger, i henhold til ham, risikoen for hiv-infektion (Bandura 1994).

En informant har usikker sex med andre, mens han er i et fast forhold. Han går på sauna til trods for, at han har en partner, som er hiv-smittet, og som han også har ubeskyttet sex med:

(...) Der har været nogle gange, hvor jeg har været passiv, og hvor de ikke har haft kondom på. Så har jeg sagt, at de ikke må komme i mig. (...) Bortset fra at bruge kondom, så tager jeg hensyn til de her ting for at undgå at blive smittet (Olesen 2003: 41)

Dette eksempel understøtter Banduras udsagn om den betydning episodisk sex kan have for udbredelsen af hiv-smitte. Informanten vurderer selv, at han tager de nødvendige forholdsregler for ikke at blive smittet med hiv, til trods for at han har sex med mænd, hvis status han ikke kender og kan derved både bringe sig selv, sin partner samt efterfølgende sexpartnere i fare, idet han anvender afbrudt samleje som beskyttelsesstrategi både med sin partner og i episodiske forhold (ibid.).

Med hensyn til at være i parforhold, i den betydning begrebet har antaget i dag, har homoseksuelle, i henhold til Giddens, været forud for mange heteroseksuelle, som har levet i traditionelle ægteskabsnetværk, hvori partnerne har været afhængige af hinanden med hensyn til økonomi og status. Homoseksuelle har gennem tiderne været tvunget til at klare sig uden de traditionelt etablerede ægteskaber i forhold, hvori der altid har eksisteret en relativ ligestilling mellem partnerne (Giddens 1994).

Omgivelsernes reaktion på hiv-smittede

Hiv-smittede kan have den oplevelse at sygdommen indenfor deres nærmiljøer er blevet en så integreret del af hverdagen, at den ikke betragtes som et problem. Når de derimod kommer uden for nærmiljøet mærker de, at der stadigvæk er mange fordomme om hiv og aids blandt befolkningen.

Blandt mine venner og min familie er hiv ikke et problem på den måde vel, og nogle gange så kan man glemme, synes jeg, at hiv er et problem. Når man så kommer ud i det pulserende liv uden for sine rammer og sit miljø og sådan noget, sin lille faste bevægelsesfære, så er det et problem, så reagerer folk på det.

Denne udtalelse kan muligvis understøtte mange andre hiv-smittedes oplevelse af et liv med hiv. Inden for nærmiljøet udvikler hiv sig til at blive en del af hverdagen både for den hiv-

smittede, men også for hans nærmeste. I dele af samfundet er hiv derimod stadigvæk udsat for de fordomme, der gennem tiden er bygget op omkring sygdommen:

Også fordi, da jeg blev konstateret smittet i '86, der havde der jo været alle de her røster oppe omkring, kan det nu smitte gennem vandkander, kopper og bestik og svømmebassin, toiletter og fælles sengetøj, var jeg lige ved at sige, og det glemmer folk aldrig. De husker det stadigvæk 20 år efter. ... Og det er helt ok, det synes jeg, at folk de reagerer, hvis de bare slår fornuften til bagefter og er modtagelige for nogle fornuftige argumenter. Men hvis du går ned på strøget og spørger, vil du også stadigvæk finde nogen, der siger "hiv det er da ikke noget jeg spekulerer på, jeg er jo ikke bøsse", eller folk siger "jo, er der ikke noget med at myg også kan smitte?".

Ovenstående udtalelse angiver, at fordomme om hiv og aids stadig lever i bedste velgående, hvilket understøttes af en undersøgelse foretaget af Aids-Fondet i 2003 blandt 1225 vilkårlige personer i befolkningen. Undersøgelsen viser, at 57 procent af de adspurgte ikke vil drikke af samme kop som en hiv-smittet, og at 71 procent mener, at en hiv-smittet ikke burde arbejde som sygeplejerske. Dette kunne tyde på, at den danske befolknings viden om hiv og smitteveje ikke er tilstrækkelig til, at de vil kunne reagere rationelt i konkrete situationer i mødet med hiv-smittede (Knudsen et al., 2003).

Normalisering af hiv?

På trods af dette har Sundhedsstyrelsen i sin indsats mod hiv og aids brugt formuleringen "normalisering" (Center for forebyggelse 2002, Normalisering af hiv?, 2004). Dette harmonerer dog hverken med den danske befolknings holdninger til hiv-smittede eller med Straffelovens § 252, stk. 2, populært betegnet hiv-loven. Efter denne lov kan hiv-smittede, der gennem usikker sex udsætter andre for risikoen for at blive smittet med hiv, blive straffet med op til otte års fængsel. Én respondent er af den opfattelse, at hiv ikke kan normaliseres, så længe hiv-loven eksisterer.

Så normaliseringen er langt væk, og jeg kan godt sige, at så længe de har det der hedder § 252 stk. b, eller hvad det hedder, så kan de ikke normalisere det. Det er jo helt galt, at det er strafbart. Jeg synes ikke, den hører hjemme der. Det har jeg aldrig syntes med straffeloven.

Denne lov er udformet med en tilsyneladende hensigt om, at begrænse spredningen af hiv-smitte. Til trods herfor opfattes den af blandt andet af denne respondent som en kriminalisering af hiv-smittede.

Nedskæringer på hiv-/aids-området

Forebyggelses- og oplysningsindsatsen på hiv/aids-området bliver udført i et samarbejde mellem stat, amt og kommune samt frivillige og private organisationer med hovedvægt på indsatsen til de udvalgte målgrupper. Ansvar for forebyggelsen ligger hos amterne, hvor konsulenter for hiv/aids og seksuelt overførbare sygdomme koordinerer indsatserne. Frivillige og private organisationer har en central rolle i forebyggelsesarbejdet på grund af deres tætte kontakt til målgrupperne.

Men de frivillige og private organisationer bliver hvert år beskåret i deres driftsbevillinger, og hospitalernes bevillinger er også blevet reduceret. Dette medfører, at rådgivningstilbud og andre forebyggende aktiviteter bliver indskrænket, hvilket kan påvirke respondenterne i den forstand, at ventetiderne på rådgivning bliver længere og at oplysningskampagner bliver færre og at der ikke bekostes store ressourcer på at skabe kampagner af høj kvalitet (Arildsen 2005, Årsrapport 2004).

Én respondent er bekymret over nedskæringerne i organisationernes bevillinger, hvilket for hans organisation betyder, at der er blevet skåret ned på aktiviteterne, og at de ansatte må arbejde hårdere uden at få tilsvarende mere i løn.

At hospitalerne også er blevet beskåret i deres bevillinger gennem tiden har en anden respondent mærket til. Han har benyttet systemet både i forhold til psykosocial rådgivning og socialrådgiverrelateret hjælp.

Nedskæringerne i organisationernes og hospitalernes bevillinger kan betyde, at det forebyggende arbejde bliver af ringere kvalitet. At hospitalernes rådgivningstilbud er indskrænket betyder, at rådgivning i dag hovedsageligt tilbydes af Hiv-Danmark. Det betyder også, at der ikke længere er tilknyttet socialrådgivere, som har erfaring med hiv-relaterede problemer til hospitalerne, hvilket kan være et problem, da det, til trods for kombinationsbehandlingens indtræden, stadigvæk er en kolossal omvæltning i et menneskes liv at blive konstateret hiv-positiv. I manges tilfælde vil det kræve psykosocial støtte til bearbejdning af de turbulente følelser, der melder sig ovenpå denne diagnose, samt socialrådgivning i forhold til eventuelle økonomiske eller arbejdsrelaterede problemer (Fohlman, 2002).

Manglende oplysning

Efter de brede oplysningskampagner ophørte midt i 1990'erne, har der ikke været nogen holdningspåvirkning i massemedierne (Normalisering af hiv?, 2004), hvilket har bevirket, at en hel generation ikke er blevet informeret om hiv og smitteveje. Herom siger én respondent:

Der er nemlig kommet en ny generation, som slet ikke tror, måske, at hiv er noget, der kan ramme dem. Og man kan sige, at de offentlige myndigheder, som jo er dem, som i sidste ende er ansvarlige for, at der bliver givet noget oplysning og noget information, de har jo i den grad lukket pengekassen i. Også lidt fordi de siger "jamen nu har vi jo fortalt om det". Men man er bare nødt til hele tiden at fortælle, for der kommer hele tiden en ny generation ud.

Respondenten oplever, at unge i dag er uvidende omkring risikoen for hiv og mener, at det skyldes en manglende oplysningsindsats fra de offentlige myndigheder. Denne uvidenhed om hiv og smitteveje, der tilsyneladende findes blandt unge, kan betegnes som kritisk, og da mænd, der har sex med mænd, er så stor en risikogruppe, er det centralt, at gruppen er bevidste om sygdommens alvorlige karakter, således at den ikke spredes yderligere. Selvom udviklingen af ny hiv-medicin har forbedret leveudsigterne for hiv-smittede væsentligt, er hiv stadig en sygdom, som ikke kan helbredes, og der kommer hele tiden nye generationer af mænd, der har sex med mænd. At hiv-organisationerne fortsat er givet de rette rammer og har mulighed for at bekæmpe spredningen af hiv-smitte blandt gruppen igennem oplysende, opsøgende og rådgivende arbejde og at der kontinuerligt bliver informeret om hiv og aids i medierne synes derfor at være essentielt.

Litteratur

- Arildsen, Henrik (2005): "Nedskæring i Hiv-Danmark". I: Magasinet Lille, marts/2005: 1-2. København.
- Bach, Charlotte (2001): "Færre aids-døde flere hiv-smittede". I: Vital – Tidsskrift om forebyggelse, 2/2001: 6-8. København
- Bandura, Albert (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Bandura, Albert (1994): "Social Cognitive Theory and Exercise of Control over HIV Infection". I: DiClemente, Ralph J. og John L. Peterson (red.): *Preventing AIDS: Theories and methods of behavioural Interventions*. New York: Plenum Press.
- Bandura, Albert (1997). *Self-efficacy: The Exercise of Control*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Borritz, Anne-Marie (2001): "Sundhedsstyrelsens oplysningsindsats". I: Vital – Tidsskrift om forebyggelse, 2/2001: 9. København.
- Center for forebyggelse (2002). Rammeplan for forebyggelse af hiv/aids, seksuelt overførbare sygdomme og uønskede graviditeter 2002 – 2005. København: Sundhedsstyrelsen.
- Coleman, Daniel (1997). *Følelsernes intelligens: Emotional Intelligence*. København: Forlaget Borgen.
- Fohlman, Allan Hedegaard (2002). Hivsmittede bøsser, terapeutiske samtaler og teorier til kriseforståelse. København: Københavns Universitet.
- Giddens, Anthony (1994). Intimitetens forandring: Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hald, Jeppe (1998). *På med kondomet og business as usual*. København: Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Halgreen Tue og Jane G. Kristensen (2001): *Sexlivsundersøgelsen 2000*. København: Stop Aids – Bøssernes hiv - organisation og Epidemiologisk Afdeling, SSI.
- Hivinfo (2004, 30. september). I: Hiv-statistik Danmark. Lokaliseret den 8. februar på World Wide Web: <http://www.hivinfo.dk/artikler/artikler.asp?over=2&under=41&artikel=390>
- Knudsen, Annette Hallum et al. (2003). *Brændemærkning og diskrimination hæmmer forebyggelsen af hiv*. København: Aids-Fondet.
- Kommentar fra de danske hiv/aids – organisationer (2003): *Hvem tager ansvaret: for forebyggelsen af hiv/aids*. København: De danske hiv/aids - organisationer.
- Normalisering af hiv?: Debatoplæg fra de danske hiv-/aids-miljøer (2004). København: De danske hiv/aids-organisationer.
- Olesen Gitte (2003). *Smutteren der bekræfter normen: Sexlivsundersøgelsen 2003*. København: Stop Aids – Bøssernes hiv - organisation og Epidemiologisk Afdeling, SSI.
- Årsrapport (2004). *Året der gik*. København: Stop Aids – Bøssernes hiv-organisation.

Samarbejde på tværs

Af Kristine Møller, Manja Agesen Hansen og Maja Byskov Wind – juni 2005.

Resumé

Denne artikel er udfærdiget på baggrund af vores bachelor projekt, som omhandler tværfagligt samarbejde på en døgninstitution.

Artiklen beskriver hvorledes vi ved hjælp af den abduktive tilgang samt kvalitativ metode, opnåede en viden om problematikker i det tværfaglige samarbejde. Vi har blandt andet påpeget, at usikkerhed på egen og andres rolle og faglighed, uklar målsætning i organisationen samt som medarbejder at skulle fungere i en "splittet" organisation, kan være barrierer for et vel-fungerende tværfagligt samarbejde.

Vi mener, at denne artikel præsenterer problematikker som kan generaliseres til organisationer, hvor forskellige faggrupper skal samarbejde og drage nytte af hinandens viden og kompetencer.

Tværfagligt samarbejde

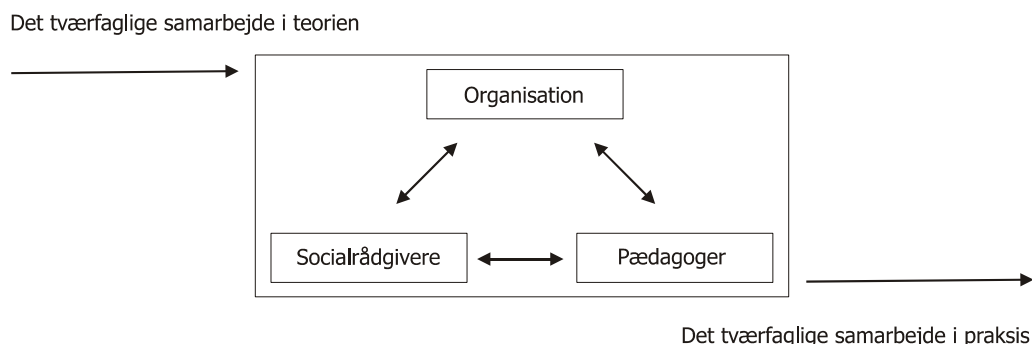
"Tværfagligt samarbejde er en af de mest udfordrende og vanskelige opgaver, som medarbejdere inden for sundhedsområdet, det sociale område og undervisningssektoren stilles overfor"

Interessen for emnet tværfagligt samarbejde bundede i oplevelser fra vores praktik, hvor vi hver især havde erfaret problematikker med det tværfaglige samarbejde. Vi oplevede, at det kunne være problematisk at arbejde med egen faglig tilgang, hvilket udmøntede sig i, at den individuelle faglighed ikke blev synliggjort. Fagligheden flød sammen og de enkelte faggruppers viden blev ikke udnyttet.

Vi oplevede, at forskellige problematikker, synes at bunde i faggruppernes manglende forståelse for egen og hinandens faglighed. Dette resulterede i, at andre fagpersoners vurderinger og faglige holdninger blev oplevet som irritationsmomenter frem for en kvalificering af den fælles faglige vurdering.

Vores projekt belyste det tværfaglige samarbejde mellem socialrådgivere og pædagoger på en døgninstitution. I projektet analyserede vi os frem til forskellige problematikker i forhold til det tværfaglige samarbejde, som vi på baggrund af vores analyse mente eksisterede på denne institution.

Følgende model er tænkt som en illustration over undersøgelsesrammen for vores projekt.

De enkelte komponenter der indgår i modellen, udvalgte vi på baggrund af vores erfaringer fra praktikken. Samtidig underbygges erfaringerne fra praktikken af litteratur, der beskæftiger sig med det tværfaglige samarbejde. Pilen der peger ind i modellen henviste til vores udgangspunkt for projektet, som var et teoretisk ideal for det tværfaglige samarbejde¹³. Pilen der peger ud af modellen refererer til undersøgelsen af det tværfaglige samarbejde i en specifik organisation.

For at kunne undersøge det tværfaglige samarbejdes vilkår, mente vi at alle komponenterne i modellen var vigtige at belyse, da vi var af den opfattelse, at komponenterne gensidigt påvirker hinanden. Derfor valgte vi at lade pilene i modellen gå begge veje.

De valgte komponenter er samtidig et billede på, at vi ønskede at belyse vores problemstilling ud fra en helhedsorienteret tilgang. Helhedsorienteret tilgang i denne sammenhæng betød, at det var vigtigt for os, både at forstå medarbejderne der udfører det tværfaglige samarbejde, og samtidig at forstå den kontekst medarbejderne agerer i. Derfor valgte vi komponenten organisation, for at kunne forstå rammerne omkring og konteksten hvori det tværfaglige samarbejde udførtes.

Vi beskæftigede os med komponenten medarbejdere, da vi mente, at en organisation ikke kan betragtes uafhængigt af de aktører der agerer indenfor organisationen.

Idet vi beskæftigede os med tværfagligt samarbejde, hvor faglig bevidsthed er en forudsætning for et velfungerende tværfagligt samarbejde, mente vi det var relevant at belyse, hvordan medarbejderne opfattede deres egen faglighed, samt hvordan medarbejderne opfattede andre faggruppers faglighed.

For på bedst mulig vis at indfange helheden omkring det tværfaglige samarbejde, valgte vi at tage udgangspunkt i en specifik organisation. Dette gav os en mulighed for at fordybe os i de valgte komponenter, og herigennem forstå hvordan dynamikken - den gensidige påvirkning mellem komponenterne, påvirkede det tværfaglige samarbejde.

Ved at beskæftige os med en døgninstitution, hvor de forskellige faggrupper indgik i samme personalegruppe og ofte var i kontakt med hinanden, håbede vi at dette yderligere kunne kvalificere vores besvarelse af vores problemformulering.

Ovenstående fik os endeligt til at spørge " Hvordan kan de organisatoriske rammer, samt medarbejdernes opfattelse af egen og andre faggruppers funktion i en organisation, påvirke det tværfaglige samarbejde?"

Vi ønskede at besvare vores problemformulering med udgangspunkt i praksis-empiri, ved hjælp af kvalitative metoder i form af dokumentanalyser, observation og interview.

I vores dokumentanalyse af virksomhedsplanen for den pågældende organisation, forsøgte vi at skabe en forståelse af den kontekst som de pågældende respondenter arbejdede i.

Det overordnede formål med vores projekt var ikke at opstille almengyldig teori og lovmæssigheder om det tværfaglige samarbejde. Derimod ville vi analysere en specifik kontekst, i dette tilfælde en døgninstitution, ud fra et kritisk, praksisorienteret videnskabsideal. Dermed anlagde vi et perspektivistisk-hermeneutisk videnskabssyn, som tog udgangspunkt i en konkret situation.

Målsætningen for projektet beroede på et ønske om at forstå, hvilke elementer der kan være på spil, når der arbejdes tværfagligt.

Gennemgående anvendte vi Bourdieus feltanalyse, da hans videnskabsteoretiske standpunkt repræsenterer en sociologisk tilgang, som var i overensstemmelse med vores tilgang til projektet.

¹³ Tværfaglighed, hvor forskellige faggrupper arbejder sammen på den samme opgave med hver deres egen faglige tilgang.

Bourdieu tager udgangspunkt i strukturen, for at forstå individers ageren i en kontekst. Samtidig tillægger han individet handlemuligheder i strukturen, og Bourdieus feltanalyse tager dermed udgangspunkt i den gensidige påvirkning mellem struktur og aktør.

Samtidig er Bourdieus feltanalyse præget af hans eksistentiale tilgang som beror på, at mennesket altid stræber efter anerkendelse.

I analysen af vores indsamlede empiri anvendte vi derudover de organisationsteoretiske begreber struktur, beslutningsprocesser og kultur. Vi anlagde samtidig i analysen et mere konstruktivistisk perspektiv ved tilmed at anvende en teori om roller. Teorien om roller har sine rødder i systemteorien, som beskæftiger sig med hvorledes individers ageren påvirker hele systemer. En personalegruppe er et system, der består af flere subsystemer som for eksempel det strukturelle subsystem, det teknologiske subsystem og det sociale subsystem. Organisationsteorien forbindes ofte med de første to subsystemer, hvor rolleteorien primært opererer med det sociale subsystem.

Ved at inddrage rolleteori anlagde vi samtidigt et socialpsykologisk perspektiv. Vi beskæftigede os dermed med interaktionsfænomener mennesker imellem, og teoriens ontologiske udgangspunkt stemte overens med vores hermeneutiske vidensideal. Vi ønskede, at teorien skulle bringe os en forståelse af nogle af de interaktionsfænomener, der kan have en betydning for det tværfaglige samarbejde.

På baggrund af analysen konkluderede vi, at vi havde undersøgt en organisation som vi kunne betegne som "splittet". Organisationsstrukturen havde skabt en "os mod dem"- holdning i subkulturene mellem de implicerede faggrupper.

Pædagogernes uklarhed om socialrådgivernes rolle, samt socialrådgivernes manglende evne til at stå ved egen faglighed komplicerede i høj grad samarbejdet mellem de pågældende faggrupper.

Forståelsen af, at det tværfaglige samarbejde fungerer optimalt hvis det går hurtigt og hvis der hersker enighed, medførte at medarbejderne i organisationen kun anerkendte personer fra andre faggrupper hvis de handlede og tænkte som dem selv.

Erfaring som det anerkendte faglige grundlag skabte uklarhed om egen faglig identitet, hvilket vanskeliggjorde det tværfaglige samarbejde.

Organisationens uklare målsætning medførte, at der i organisationen herskede individuelle modsatrettede målsætninger som på baggrund af organisationens manglende retningslinier var vanskeligt at forene i et samarbejde mellem faggrupperne.

Refleksioner over projektets konklusion

Idealet for det tværfaglige samarbejde forudsætter, at faggrupper arbejder sammen om samme opgave, med hver deres faglige tilgang. Vi antog på baggrund af tilsagn fra organisationen vi havde etableret kontakt til, at de arbejdede tværfagligt. På baggrund af analysen opnåede vi en forståelse af, at de forskellige faggrupper arbejdede parallelt på det samme område uden at arbejde sammen hvilket vil sige, at faggruppernes samarbejde byggede på flerfaglighed frem for tværfaglighed.

Organisationen vi gennem projektet beskæftigede os med var en "splittet" organisation. Den fysiske afstand mellem de konkrete faggrupper var en væsentlig problematik for denne specifikke organisation. Socialrådgiverne sidder i hovedbygningen hvor ledelsen ligeledes er placeret, hvorimod pædagogerne har deres daglige virke på afdelingerne, der er placeret forholdsvis langt fra hovedbygningen.

Pædagogerne beskrev sig selv som "menige" medarbejdere langt fra ledelsen og det forum hvor beslutningerne træffes. De beskrev samtidig socialrådgiverne som en del af ledelsen, hvilket vi mener resulterede i en usikkerhed og utryghed vedrørende socialrådgivernes rolle. Pædagogerne gav ligeledes udtryk for, "at de (pædagogerne) ikke ved, hvor de har dem (soci-

alrådgiverne)", hvilket har som konsekvens, at pædagogerne ikke ønsker at samarbejde med socialrådgiverne.

Gennem projektets analyse fremhævede vi, at den fysiske afstand samt pædagogernes oplevelse af at beslutninger bliver truffet "hen over hovedet på dem" skærper den "os mod dem"-holdning, der eksisterer i organisationen, og samtidig adskiller faggrupperne yderligere. "Os mod dem"-holdningen i subkulturerne var en væsentlig del af det, der fastholdte medarbejdernes tilgang til det tværfaglige samarbejde. I subkulturerne på afdelingerne eksisterede der fasttømrede opfattelser af socialrådgiverne som en del af ledelsen og som havende udelukkende en praktisk funktion. Opfattelserne i subkulturerne, denne selvreproducerende kultur i kulturen, medførte at medarbejderne distancerede sig fra deres nærmeste rivaler ved at hævde egen berettigelse og negligere og undervurdere socialrådgivernes faglige kompetencer samt rolle i organisationen.

Vi mener samtidig at pædagogernes gentagne beskrivelse af socialrådgiverne som en del af ledelsen, var med til at fastholde det distancerede forhold mellem faggrupperne, samt fungere som en undskyldning for ikke at forholde sig til socialrådgivernes reelle funktion og faglighed. Dermed diskvalificerede pædagogerne allerede det tværfaglige samarbejde, idet et kendskab til andres faglighed er en forudsætning for at arbejde tværfagligt.

Vi finder det væsentligt at fremhæve, at vi er forundrede over, at pædagoger der har arbejdet i en organisation i over 15 år, ikke har et kendskab til socialrådgivernes arbejdsområder og faglige kompetencer i den selv samme organisation. Dette udtrykte såvel pædagogernes uklarhed angående socialrådgivernes rolle, som socialrådgivernes manglende evne til at stå ved og klargøre egen fagidentitet.

Vores indtryk var, at der i organisationen var en opfattelse af, at de arbejdede tværfagligt. Vi mener at kunne problematisere denne opfattelse af det tværfaglige samarbejde. Det kom til udtryk gentagne gange, at man i organisationen forbinder et velfungerede samarbejde med enighed samt en gnidningsfri og hurtig koordinering. Vi mener i bund og grund at denne holdning til det tværfaglige samarbejde, vanskeliggør det tværfaglige samarbejde, idet organisationen fejlagtigt hæfter sig ved enighed og hurtighed. Vi mener det tværfaglige samarbejde bør betragtes som et forum, hvor faggrupper kan supplere hinandens faglige vurderinger, hvor der er fokus på faglige diskussioner, en kvalificering af beslutningsprocesser og muligheden for at opnå ny viden.

Med erfaring som det anerkendte faglige legitime grundlag, som blandt andet måden hvorpå de omtaler børn og forældre, var det tværfaglige samarbejde yderligere vanskeliggjort. Pædagogerne og socialrådgiverne inddrog ikke hinanden, idet en usikkerhed og uklarhed på egen og andres faglighed resulterede i, at de ikke står frem som fagpersoner, da dette ville forudsætte faglige funderede overvejelser og argumentationer. Det betyder, at den opkvalificering af de faglige vurderinger og bedømmelser man kan opnå i det tværfaglige forum ikke finder sted i organisationen. Konsekvensen af dette kan være, at børnene og forældrenes situation ikke betragtes i et helhedsperspektiv.

Derudover har vi påpeget, at de individuelle målsætninger i organisationen var modsatrettede, og at organisationen ikke havde formuleret retningslinjer for, hvorledes disse individuelle målsætninger skulle forenes. Vi forestiller os, at hvis organisationen formulerede klare retningslinjer for, hvordan socialrådgivere og pædagoger skulle samarbejde om at forene varetagelse af barnets tarv og varetagelsen af kontakten til forældrene, ville arbejdet i organisationen fremstå mere sammenhængende og helhedsorienteret. Dette mener vi kunne få en positiv indvirkning på arbejdet med såvel børnene som deres forældre.

Vi er imidlertid af den overbevisning, at klare retningslinjer for samarbejde i organisationen, ikke alene ville skabe et velfungerende samarbejde på tværs af faggrupperne. Vores projekt har vist hvor kompliceret det kan være at få et tværfagligt samarbejde til at fungere optimalt. I den konkrete organisation forekom der problematikker, der påvirkede det tværfaglige samarbejde på såvel organisationsniveau som på medarbejderniveau.

Modellen (præsenteret i indledningen) fungerede under udarbejdelsen af projektet som forståelsesramme til at belyse forskellen mellem idealet for det tværfaglige samarbejde og det tværfaglige samarbejde i praksis. Vi mener at arbejdet med projektet har belyst, at det i praksis kan være vanskeligt at efterleve idealet for det tværfaglige samarbejde, idet mange elementer på forskellige niveauer skal "spille sammen" for at et tværfagligt samarbejde kan fungere optimalt.

Litteratur

- Bourdieu, Pierre (1994): "Centrale tekster inden for sociologi og kulturteori". 1. Udgave, 3. oplag. Akademisk forlag A/S. S. 52 – 59.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loic J. D (1992): " Refleksiv sociologi". Danmark 2002. 3. oplag. Hans Reitzels forlag.
- Ejrnæs, Morten (2004): "Faglighed og tværfaglighed. Vilkaere for samarbejdet mellem pædagoger, sundhedsplejersker, lærere og socialrådgivere". 1. udgave. Akademisk forlag.
- Gamst, Birthe mfl. (2004): "På sporet af kundskabens veje i socialt arbejde". 1. udgave, 1. oplag. Socialpolitisk Forlag. S. 27-38
- Hansen, Carsten Yndigegn (1999): "Nu trækker vi på samme hammel!". Tværfagligt og tværsektorielt samarbejde omkring børn og unge i kommunerne". 1. udgave, 1. oplag. Socialministeriet.
- Jacobsen, Dag Ingvar & Thorsvik, Jan (2002): "Hvordan organisationer fungerer – Indføring i organisation og ledelse". 1. udgave, 2. oplag. Hans Reitzels Forlag a/s, København.
- Jensen, Mogens Kjær (1991): "Kvalitative metoder anvendt i samfundsforskning". Socialforskningsinstituttet. Kbh. s. 72-105
- Kvale, Steinar (1997): "Interview – En introduktion til det kvalitative forskningsinterview". 1. udgave, 1. oplag. Hans Reitzels Forlag, Kbh.
- Kristiansen, Søren & Krogstrup, Hanne Kathrine (1999): "Deltagende observation: en introduktion til forskningsmetodik". Kompendium 2. semester efterår 2002, samfundsvidenskabelig teori og metode, Svend Aage Andersen, Den Sociale Højskole i Aarhus.
- Lauvås, Kirsti & Lauvås, Per (1998): " Tværfaglig samarbejde – perspektiv og strategi". 1. udgave. Forlaget Klim, Århus.
- Nielsen, Torben Stener (1996): "Fold dig ud – Samfundsfaglig metodebog". Kompendium 2. semester forår 2002, Videnskabsteori og metode, Jens Eistrup, Den Sociale Højskole i Aarhus.
- Olsen, Poul Bitsch & Pedersen, Kaare (1999): "Problemorienteret projektarbejde – en værktøjs bog". 2. udgave 1999. Roskilde Universitetsforlag.
- Thagaard, Tove (2004): "Systematik og indlevelse – en indføring i kvalitativ metode". (1. udgave, 1. oplag. Akademisk Forlag A/S
- Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (red.) (1996): "Klassisk og moderne samfundsteori". 2. reviderede udgave, 2. oplag. Hans Reitzels Forlag, Kbh.
- Egelund, Tine & Halskov, Therese (1984): "Praksis i socialt arbejde". 1. udgave, 5. oplag. Munksgaard, Kbh.
- Ejrnæs, Morten (1998): "Organisationssociologi og socialt arbejde". Kompendium 3. semester forår 2003, Organisation og den offentlige sektor, Steen Juul Hansen, Den Sociale Højskole i Aarhus.
- Hutchinson, Gunn Strand & Oltedal, Siv (2002): "Modeller i socialt arbejde". 1. udgave, 1. oplag. Nordisk Forlag A/S, Kbh.
- Järvinen, Margaretha m.fl. (red.) (2002): " Det magtfulde møde mellem system og klient". Kompendium 5. semester forår 2004, Social udstødning, marginalisering og social integration, Kirsten Henriksen m. fl., Den Social Højskole i Aarhus
- Israel, Joachim (1963): "Social Psykologi". Svenska Bokförlaget/Norstedts
- Lenneer-Axelson, Barbro & Thylefors, Ingela (1993): "Arbejdsgruppens psykologi – gruppedynamik, relationer, arbejdsroller, ledelse, konflikter, ændringer, forskelle i personlighed og arbejdsmåde". 2. rev. udgave, 7. oplag. Hans Reitzels Forlag, København
- Launsø, Laila & Rieper, Olaf (1995): "Forskning om og med mennesker – Forskningstyper og forskningsmetoder i samfundsforskningen". 1. udgave, 1. oplag. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Meeuwisse, Anna og Swärd, Hans (2004): "Perspektiver på sociale problemer". 1. udgave, 1. oplag. Hans Reitzels Forlag, Kbh.
- Meuvisse, Anna & Swärd, Hans (2004): "Perspektiver på sociale problemer". 1. udgave, 1. oplag. Hans Reitzels Forlag, Kbh. Heri artikel s. 241-260.
- Nielsen, Bente m.fl. (1996): "Tavs viden i pædagogisk praksis". Kompendium 6. semester overgangsordning efterår 2004, Socialt arbejde og vidensproduktion, Svend Aage Andersen, Den Sociale Højskole i Aarhus.
- Psykologisk Leksikon 1980. 2. reviderede udgave, 1. oplag. Nordisk Forlag a/s, Kbh.

Thuen, Harald & Sveinung, Vaage (red.) (2000): "Opdragelse til det moderne". 1. udgave, 1. oplag. Forlaget Klim
Århus. S. 203-243

www.aaa.dk/aaa

www.datatilsynet.dk

www.teorier.dk

Etnicitet i den socialfaglige diskurs

Af Renata Lazarow, Tanja de Regt og Jane Miriam Gilby – januar 2005.

Resumé

Med udgangspunkt i at etnicitet er et begreb uden præcist og entydigt indhold har vi forsøgt at belyse hvad den socialfaglige diskurs om etnicitet udtrykker. Formålet med projektet var at undersøge sproglige meningsystemer i det professionelle sociale arbejde, som konstruerer virkeligheder og handlingsmuligheder i arbejdet med etniske klienter. Vi har ønsket særligt at sætte fokus på socialrådgiverens positioneringer, at identificere de forskellige identiteter, klienten tillægges, og de diskursive handlingsmuligheder, der konstrueres ved en særlig italesættelse.

Det empiriske materiale til undersøgelsen samlede vi fra studier af sprogbrug i litteraturen og i interviews. Ved hjælp af diskursanalyse undersøgte vi hvilke identiteter og begreber, der forbindes med det etniske og hvordan socialrådgiveren manøvrerer i disse meningsystemer, når de åbner op for bestemte handlingsmuligheder.

Vi fandt frem til følgende:

Det er bestemte identiteter, der definerer etnicitet, dvs. det er den italesatte *identitet*, der afgør om en person anses som *etnisk*. Etniske klienter betragtes som en problemkategori og *det etniske* gøres lige med et socialt problem.

Der er kampe om at indholdsfylde identitet, kultur, nationalitet, tilhørsforhold og ligestilling med forskellige betydninger.

Det er de reelt forekommende handlingsmuligheder, der påvirker socialrådgiverens positionering i en bestemt forståelsesramme i fh.t. klientens problemer.

Etniske *klienter* og etniske *personer* ækvivaleres ofte med hinanden.

Indledning

Vores bidrag til skriftserien om bachelorprojekter kan ses som inspiration og en opfordring til – via fokus på diskurserne - at bryde med absolutte sandheder i socialrådgiverens daglige arbejde.

Vi har med artiklen søgt at tilgodese såvel praktikere som studerende, ved at give en indføring i vores overvejelser og proces vedrørende brug af diskursteorien. Artiklen kan således ses dels som en form for erfaringsformidling til dem, der konkret vil kaste sig ud i en diskursanalyse i et bachelorprojekt, - og dels en anskueliggørelse af, hvordan man ved hjælp af teorien kan sætte fokus på italesættelser af problem- og klienttyper.

Artiklen er stykket sammen af redigerede uddrag fra rapporten, så den gerne skulle give et indblik i vores overvejelser, analyser og tolkninger, - men også herigennem mere konkret i opgavens tema, konklusioner og iagttagelser.

Problemstillingen: Mening og den meningsfulde handlen

Problemstillingen i projektet rummer en *normalia*, dvs. en "*kritisk problematisering af det, der tages for givet*."¹⁴ De fleste af os tager nok for givet, at flygtninge og indvandreres etniske baggrund betyder noget for deres færden og væren i samfundet, og opgaven var derfor at finde ud af, hvad denne selvfølgelighed egentlig rummer og betyder for socialrådgiverens handlinger.

¹⁴ Bitsch Olsen & Pedersen: Problemorienteret projektarbejde: en værktøjsbog; 1999:31

Vores problemformulering lød som følgende:

"Hvad udtrykker den socialfaglige diskurs om etnicitet?"

Diskurser ser vi som meningssammenhænge/betydningskonstruktioner – dvs. bestemte måder at udlægge verden på - der sætter grænser for, hvornår en ytring eller argumentation kan opfattes som meningsfuld. Disse meningssystemer konstruerer virkeligheder *og* handlingsmuligheder i arbejdet med etniske klienter. Vores tese var, at den socialfaglige diskurs om etnicitet skal ses som summen af disse meningssystemer hvori socialrådgiveren positionerer sig dvs. tilslutter sig en diskurs som det meningsfulde.

Teori og metode: Sprogets herrer og slaver

Diskursteoriens grundlæggende anskuelse er, at vi befinder os i forskellige diskurser, som giver os indsigt i verden, men samtidigt medierer vores syn. Teorien hævder, at vi ikke har nogen umedieret adgang til verden, da vi ikke kan få erkendelsesmæssig adgang til "verden" uden at skulle igennem en bestemt diskurs, som former betydningen af den.¹⁵ Virkeligheden udgør dermed ikke én "sandhed", men fortolkninger af den konkrete sammenhæng, forankret i sproget i bred forstand.

Vi vil for god ordens skyld skynde os at nævne, at der indenfor Diskursteorien findes forskellige retninger, der rummer hver deres teori og metoder, og som kan pege på og problematisere forskellige elementer i diskurserne, men som dog alle deler den ovenstående anskuelse. Vi vil ikke komme så meget nøjere ind på de forskellige tilgange, men henvise til litteraturlisten nederst i artiklen.

Dekonstruktion af etnicitetsbegrebet drejer sig om, at denaturalisere meninger, ved bl.a. at finde etablerede hierarkier/binære poler. Dette kræver en forklaring: Inden for diskursanalyse tager man udgangspunkt i at man i den vestlige verden tenderer til at strukturere mening og betydning i binære hierarkier, hvorved man privilegerer den ene pol frem for den anden, f.eks. arbejdende frem for arbejdsløs. Det væsentlige er at begge poler forudsætter hinanden og at hierarkiet ikke er essentielt men beror på en etisk – politisk beslutning i et ellers uafgørbart terræn, (dvs. der hvor det gode argument holder op, og det bliver et spørgsmål om holdning).¹⁶ Ved at påpege at de binære hierarkier ikke er noget "naturskabt" kan vi bestræbe os på at gøre "sandhederne" mindre absolutte, og skærpe opmærksomheden på de magtforhold, der ligger bag den privilegerede pol.

Diskurspsykologien kan bruges til at se på, hvordan folk strategisk bruger diskurserne til at fremstille verden på en speciel måde. Teorien ser individet både som sprogets herrer og slaver, forstået på den måde, at selvom individerne via deres aktive sprogbrug kan forandre den måde, fænomener (her etnicitet) italesættes på, sætter diskurserne alligevel rammerne og begrænser handlemulighederne. Diskurserne er dermed ikke bare en *refleksion af verden derude*, men indlejret i historiske og sociale praksisser, som skaber strukturer. Teorien har fokus på hverdagens diskursive praksisser, og hvordan identiteter opstår og forhandles. Tilgangen kan altså bidrage til at vise, hvordan f.eks. socialrådgivere med en strategisk og aktiv brug af talen kan fremme visse interesser, ved at positionere klienter på en bestemt måde.¹⁷

Empiri

Det empiriske materiale til undersøgelsen har vi samlet fra studier af sprogbrug i den socialfaglige litteratur og i interviews foretaget med socialrådgivere.

¹⁵ Fuglsang & Olsen: Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne: på tværs af fagkulturer og paradigmer; 2003, kap. 8

¹⁶ Dyrberg, Torfing & Dreyer Hansen: Diskursteorien på arbejde; 2000:321-322

¹⁷ Jørgensen og Philips: Diskursanalyse som teori og metode; 1999, kap. 4

Formålet med litteraturstudiet har været at se nogle positioner i den socialfaglige diskurs om etnicitet. Vi ville dog ikke nøjes med litteraturstudiet, fordi materialet virkede for abstrakt og løsrevet fra den konkrete daglige virkelighed.

Udgangspunktet for praksisstudiet var ønsket om at eksemplificere de diskursive menings-systemer og diskursens påvirkning af socialrådgiverens konkrete handlinger. Vi valgte at interviewe 4 socialrådgivere ved hjælp af det etnografiske interview¹⁸. Hensigten var at indsamle konkrete arbejds erfaringer, handlemåder, tanker og sprogbrug som kildemateriale ved at bede informanten om netop *konkret* at beskrive sin stilling/organisation, konkrete arbejdsfunktioner, nogle konkrete sager og situationer, oplevelser, handlinger, reaktioner m.m. med henblik på at få ham til at fortabe sig i det diskursive univers, han normalt agerer i arbejdet med etniske klienter.

Hele materialet viste sig at være en genfortælling og fortolkning af virkeligheden på et mere eller mindre overordnet plan. Denne opdagelse sammen med en videnskabsteoretisk erkendelse af at diskursen ikke kan deles op i sin "abstrakte kerne" og dennes fremtræden i praksis, bevirkede at analysen er gennemført på tværs af det *samlede* empiriske materiale.

Målet med at analysere det samlede materiale var ikke at finde frem til hvad den enkelte forfatter eller informant mener, men at afdække de mange – til tider konkurrerende, modstridende – diskurser, der aflejrer sig i det anvendte sprog.

Eftertanker og overvejelser over teori og metodik.

Teorien der skal gås

Det har været svært at tage diskursteoriens metodik i brug som et styringsredskab for analysen. I bakspejlet kan vi se, at nogle af vores metodiske praksisser, som vi har famlet os frem til nærmest i blinde via arbejdsprocessen, faktisk *har* været beskrevet i vores grundbog som metodik. Det har dog for os været nødvendigt at prøve os frem og gøre vores egne iagttagelser og erfaringer ved konkret bearbejdning af tekster, for at forstå, hvad der mentes med de diskursteoretiske begreber og metodikker.

Disse erfaringer vil vi gerne forsøge at formidle, fordi de måske kan være andre til hjælp som værktøjer og ydermere forberede andre aspiranter i diskursteorien på, at man i arbejdsprocessen skal besinde sig på at skulle navigere i kaos.

Eftertanker omkring egne selvfølgeligheder

Når man arbejder med diskurser, som man selv deltager i, er det svært at sætte sig uden for dem og se dem som noget, der *tilfældigt* er, som det er, men lige så godt kunne have været anderledes. M.a.o. deler vi de selvfølgeligheder, vi er ude efter at afdække.¹⁹ Dette sætter en tvivl omkring vores resultater: *har* vi afdækket selvfølgeligheder og *hvad* har vi ladet passere forbi. I slutningen af analysen har vi f.eks. opdaget, at vi *ikke* har beskæftiget os med *sprog* som central betegnelse, selv om sprog bliver nævnt i mange publikationer, og alene i interviews 63 gange. Derfor kan man forholde sig kritisk til den indholdsfulde af etnicitet som vi netop har opstillet, fordi udeladelse af nogle betegnelser peger på, at vi lod os styre af bestemte menings-systemer, hvorved andre blev udelukket, så systematiseringen af det empiriske materiale kan bære præg af det.

Vi har også kæmpet med opfattelsen af, at der findes én objektiv sandhed.

En erkendelse vedr. arbejdsprocessen gælder den sidste fase af analysen, og den kendsgerning at vi ikke føler, at have gjort analysen færdig. Spørgsmålet er om det ikke er vores indso-

¹⁸ Læs mere i Christensen: *At interviewe for at lære*; 1994, Københavns Universitet

¹⁹ Jørgensen og Philips: *Diskursanalyse som teori og metode*; 1999:31-32

cialiserede tilgang til viden som noget essentielt, der stimulerer denne fornemmelse af ikke at være færdig, før vi har en facitliste over etnicitetsbegrebet? I princippet kan man jo ikke blive færdig med at analysere indholdsfyldelsen af etnicitetsbegrebet, der består af en uendelig kæde af betegnere som bliver indholdsfyldt af andre betegnere, som bliver indholdsfyldt af ... osv. og fordi etnicitetsbegrebet er en dynamisk størrelse, der rykker på sig i hver en ny italesættelse. Det er her vigtigt at have fokus på, at formålet med undersøgelsen var at komme til nye erkendelser, som vi netop ikke kan gøre en ende på så længe vi fortsætter med at konstruere dem.

Det har også været svært at analysere tekster uden at forklare, at forsvare eller forkaste en artikulation. Vores undersøgelse lagde op til at afdække selvfølgeligheder, men ikke at forholde sig til hvad der er rigtigt og forkert.

Forskellige analyseplaner

Vi har i slutningen af projektarbejdet iagttaget, at vi hver især har analyseret teksterne på forskellige måder.

Det ligger implicit i diskursteoriens forståelse, at udviklingen af teori og metoder er kontekst-baseret. Man må derfor indstille sig på i et vist omfang selv at eksperimentere sig frem, og bruge sin intuition, og eftersom vi har været 3 personer i gruppen, vil dette naturligt give en forskelligartet måde at arbejde på. Forskelligheden kan umiddelbart identificeres i et enten "oppe fra" perspektiv, eller et "ind i" perspektiv. Teoretisk kan man sige, at vi har bevæget os på forskellige analyseplaner, således at vi har koblet retorisk læsning, dvs. "*opmærksomhed på spillet mellem forskellige udtryk*"²⁰ med semantisk læsning, "*significianternes kobling til et bestemt indhold*"²¹.

Redskaber i analysen

I starten af tekstbehandlingsens første fase, faldt det svært at uddrage tekststykker af en større sammenhæng og tolkninger kunne få karakter af referater, hvor mål og hensigt med den fulde tekst blev forsøgt indfanget. Vi udviklede en analysenøgle med fokuspunkter, og en analysestrategi om at samle tekstsegmenterne efter disse fokuspunkter, hvilket blev et godt redskab til at "vove" at skille tekstbidder fra konteksten.

Men hvordan har vi så konkret analyseret tekst og interview? Vi har bl.a. forsøgt at identificere forskellige definitioner direkte, og set på udtryk og betegnere - dvs. hvilke ord der blev brugt til at beskrive etnicitet og etniske klienter med -, og hvordan disse blev kædet sammen. Dette havde til formål at se, hvordan etnicitet blev indholdsfyldt og ækvivaleret, dvs. sat lig med en bestemt betydning. Hvilke positive eller negative værdier tillægges der for eksempel, - enten eksplicit ved udtryk, eller implicit ved bl.a. ækvivalenskæder.

Vi har også set på, hvilke emner og budskaber tekster rummede. Hvordan skrives der om etnicitet/etniske klienter, hvordan er stemningen/tonen i teksten/interviewet? Er der særlige vendinger, der bruges?

Vi har kigget på hvilke emner, problemområder, der bliver nævnt (f.eks. identitet, tørklæde, integration), hvilke betegnelser bruges (f.eks. flygtninge/indvandrere), dannes der nye ord (f.eks. at *realitetskorrigere*, *synd-synd*), hvilke begreber sættes lig hinanden (f.eks. kultur = barriere), hvad konstrueres relationelt i forhold til det, det er forskellig fra (f.eks. folk med an-

²⁰ Dyrberg, Torfing & Dreyer Hansen: *Diskursteorien på arbejde*; 2000:327

²¹ Dyrberg, Torfing & Dreyer Hansen: *Diskursteorien på arbejde*; 2000:327 - Significianter vil vi sidestille med begrebet betegnere, hentet fra diskursteorien.

den kulturbaggrund end dansk). Vi har kigget efter hvilke betydninger, der tages som selvfølgelige, og hvilke der udelukkes (f.eks. at migration er lig med tab og udelukkes som gevinst).

Analyseeksempler

I det følgende præsenteres nogle udklip, med hvilke vi ønsker at eksemplificere vores forskellige måder at analysere på.

Titler og interesseområder

Det har været interessant at dvæle en stund ved, hvilke interesseområder litteraturen om etnicitet/etniske personer centrerer sig om.

Vi har foretaget en mindre undersøgelse af udgivelser på DSH's bibliotek omhandlende etniske personer eller grupper, som kan tegne et billede af hvilke områder interessen for at udgive og læse samler sig om. Den kan også til en vis grad illustrere udviklingen af denne interesse. Vi har trukket nogle få iagttagelser og titler frem:

Mængden af litteratur om *indvandrere* og *flygtninge* er - og har længe været - forholdsvis stor, men mængden af materiale kategoriseret under emneordet *etniske minoriteter* er næsten tredoblet i fh.t. mængden fra årene før. Det peger på, at der er en voksende interesse for at læse/skrive om den meget forskellige gruppe af personer, som kan komme under kategorien *etniske minoriteter* og/eller, at begrebet "etniske minoriteter" har vundet større indpas end tidligere.

Mængden af udgivelser udkommet inden for de sidste 5 år og som er kategoriseret under *beskæftigelse* er mangedoblet i fh.t. den samlede mængde fra årene før. Ligeledes ses en voksende mængde udgivelser under *psykologi/psykiatri*. Det kan måske vise, at disse aspekter menes at være vigtige i det sociale arbejde med etniske personer. Det samme kan gøre sig gældende for et næsten helt nyt interesseområde: *bolig* som bl.a. omhandler boligforhold og integration i boligområder og *ægteskab* (arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber).

Dem og os, Os og dem, Bindestregsdanskere, Indenfor - udenfor, refererer oftest til en almen anerkendt holdning om etniske personer som forskellige fra os, en holdning som forfatteren/e vha. teksten ønsker at sætte spørgsmålstegn ved. Dog kan disse titlers ordlyd, set med "diskurs-briller", alene i kraft af italesættelsen have en negativ virkning samt medføre at modargumentationen netop kommer til at foregå inden for rammerne af denne holdning.

Betegnerens indholdsfylde

Kulturkamp

Statisk kulturopfattelse

"... hvis du tager til Sri Lanka eller du tager til Irak, altså der er jo stor kulturel forskel, og det kan man ikke bare lige sige, at det skal du ryste af dig, du skal bare være med her, vel. ... - man kan jo ikke bare lave om på sig selv, fordi man er i et andet land, og det skal man heller ikke, synes jeg."

Her ækvivaleres kultur til at være en del af en selv; *man kan jo ikke bare lave om på sig selv*, dvs. kulturen indholdsfyldes som noget, man ikke bare kan ryste af sig, lave om på.

"- Fordi jeg kender Alis kultur, kan jeg forstå hvorfor han reagerer, som han gør, og handle ud fra det. En kollega, som ikke har den indsigt, kan være med til at forstærke problemerne..."²²

Dette peger på en statisk opfattelse af kultur; at have en tro på, at man kan kende den kultur, der gør sig gældende for det enkelte individ, fordi vedkommende kommer fra et bestemt land og kulturkreds.

²² Jokil: "Os" og "dem" - syv artikler om etniske minoriteter og socialt arbejde; 2001:10

Kulturen ses som determinerende for adfærd, hvis man forklarer adfærd, reaktioner og handlinger ud fra en kultur, der var i oprindelseslandet. I dette meningssystem må alle, der stammer fra samme kulturkreds som Ali forekomme mere eller mindre ens; de tilhører en bestemt kategori som besidder en fælles mængde af ensartede kvaliteter (kultur) og samtidig et sæt egenskaber, som gør dem forskellige fra de andre uden for deres egen kategori²³. Her bliver individet en del af kulturen til forskel for en opfattelse af kultur som en del af individet.

Individet positioneres som determineret af kulturen, der ækvivaleres med en barriere for deltagelse i samfundet. Dette meningssystem forsvarer en fokusering på kulturen, fordi der derigennem kan skabes en forståelse af sociale problemer og en tilrettelæggelse af indsatsen, hvorimod socialt arbejde, der ikke fokuserer på kultur, risikerer - if. netop denne diskurs - at forstærke de sociale problemer.

Kultur som frivillig, strategisk adfærd

Denne indholdsfulde af kultur som statisk og determinerende står i konflikt med et andet meningssystem, hvori kultur ækvivaleres med en form for frivillig adfærd; *"... kultur det er kultur, men her i Danmark har vi nogle pligter og rettigheder, og så må man tage kultur i fritiden... Det er i orden, hvad i laver derhjemme, men du skal altså bare på arbejdsmarkedet."*²⁴

Her er kultur altså noget man laver, noget man kan forandre, og skal lægge fra sig til fritiden, fordi det tilsyneladende kolliderer med de pligter, man har og skal udføre på arbejdsmarkedet.

Der er altså tale om et opgør den førnævnte opfattelse, idet kulturbegrebet indholdsfyldes med foranderlighed, samt menneskets frie valg og fravalg af kultur.

Identitet

"Alle indvandrere er konfronteret med særdeles krævende valg. Der skal vælges tilhørsforhold. Der skal vælges værdisystemer, mellem de medbragte traditioner og de krav, man nu møder på det nye sted i nutiden."²⁵ Her ækvivaleres de medbragte traditioner nærmest per definition som værende i opposition til de værdisystemer og krav indvandrere møder i Danmark. At der skal vælges fremstår som en selvfølgelighed.

Identiteter, der ækvivaleres med etnicitet

Etniske minoriteter

If. Ejrnæs er etniske minoriteter folk, der ikke kommer fra de nordiske lande, EU, eller Nordamerika, da *"... disse vil formentlig ikke selv opfatte sig som en etnisk minoritet i Danmark"*²⁶. Det er uklart om der hermed menes, at folk fra Norden, EU og Nordamerika ikke opfatter sig som etniske, eller om de snarere ikke opfatter sig som en minoritet i den forstand, at de tilhører en anden social gruppe, som adskiller dem fra og underlægger dem den dominerende majoritet. Ved at bruge betegnelsen *etniske minoriteter* ønsker man at inkludere gruppen i nuet modsat en indkapsling i fortiden som man ellers gør med betegnelsen "flygtning", der henviser til vedkommendes historie. På den anden side er betegnelsen ikke mindre ekskluderende i det henseende, at en gruppe italesættes ved en eksklusion fra en majoritet, og samtidigt ind i en kollektiv identitet som udviser det særegne kulturspecifikke der er iblandt individer inden for

²³ Jacobsen: Sociologi og modernitet; 1998:160

²⁴ Interview 2

²⁵ Bouchet: Det knuste spejl: Livskræfter - et metodeudviklingsprojekt i forhold til de socialt og personligt mest udsatte større børn og unge; Odense rapporten 1999:108

²⁶ Ejrnæs m. fl.: Sociologi for socialarbejdere; 2000:234. Bogen er skrevet før EU-udvidelsen, og forholder sig derfor ikke til denne.

minoriteten. *Etniske minoriteter* ækvivaleres med personer, der *ikke* kommer fra bestemte verdensdele, og med personer, der identificerer sig selv som tilhørende gruppen *etniske minoriteter*. Der er tale om at begrebet *etniske minoriteter* ækvivaleres mere med en underprivilegeret social position end med det *etniske*.

Betegnelsen "Flygtninge/[skråstreg] indvandrere" bruges ofte i flæng om en stereotyp gruppe med bestemte kendetegn, nationaliteter og problemer.

Denne positionering af etniske klienter som en kollektiv identitet kæmpes der imod: "[tidligere har man] tænkt i grupper: "Det her det er en flygtninge/indvandrer". Du har ikke været inde at kigge på: hvem er den her flygtninge/indvandrer. Altså lad være med at tænke på dem som grupper." ²⁷ Imidlertid er dette kampforsøg på at se den etniske klient som enkelt individ modsat en kollektiv identitet endt med en forsat positionering af klienten i en kollektiv identitet: en brug af betegnelsen flygtninge/indvandrere i ental har ikke understøttet en positionering som enkelt individ. Den stereotype kollektive identitet anfægtes, uden dog at det unikke menneske sætter sig igennem.

Det er et eksempel på subjekternes fragmentering i diskursen, hvor socialrådgiveren positionerer sig i to forskellige meningssystemer, altså manøvrerer i to konkurrerende diskurser samtidigt og hvor den etniske klient splittes op i to identiteter: den stereotype og den unikke.

Italesættelse af den etniske medborger

I det følgende præsenterer vi aspekter vedrørende *medborgerskabet*. Medborgerskabet ækvivaleres bl.a. med *ligestilling* som central betegnelse, og indholdsfyldes yderligere med betegnelser såsom medansvar, lige vilkår, muligheder, deltagelse, ressourcer, valg, rettigheder og pligter.

Juridisk

Hvad angår juridisk ligestilling og udvikling på lovgivningsområdet ses to modsatte tendenser: henholdsvis en øget sikring *mod* forskelsbehandling via f.eks. Grundlovens § 70, lov om forbud mod forskelsbehandling på grund af race, lov om etnisk ligebehandling m.m., hvorimod andre love indirekte har til hensigt at stille etniske borgere ulige *danske* borgere ved f.eks. starthjælpen, lov om familiesammenføring. Ved at lave særlovgivninger som stiller etniske borgere dårligere end øvrigheden, kan der stilles spørgsmålstegn ved, hvorvidt etniske borgere anerkendes og ligestilles i det juridiske fællesskab.

Politisk

Ligestilling i regeringens politiske proklamationer italesættes som ligebehandling til fremme af integration. "Indsatsen mod racisme og ulovlig forskelsbehandling er således – foruden at være et mål i sig selv – en nødvendig forudsætning for at sikre, at alle uanset race, etnisk oprindelse eller overbevisning har mulighed for at deltage i og bidrage til samfundslivet på lige fod med andre borgere."²⁸ Målet med ligebehandling fremstår altså ikke som mål i sig selv, men som et middel til at få alle til at bidrage, kaldt også populistisk som integration. Denne indholdsfyldte af ligestilling fremmer indsats, der giver resultater, som er af nytteværdi for samfundet, - samfundet set som et økonomisk fællesskab, vel at mærke.

Reel

En anden måde at indholdsfylde ligestilling på ses hos *Nævnet for Etnisk Ligestilling*, der ønsker at påvise, at der er behov for at indføre et begreb om *etnisk ligestilling*, da ligestillingsbegrebet i sig selv ikke tager højde for de særlige vilkår, som er gældende for etniske mino-

²⁷ Interview 2

²⁸ Handlingsplan for fremme af ligebehandling og mangfoldighed og til bekæmpelse af racisme; forord af Bertel Haarder, 2003:1-2

ter. Nævnet for Etnisk Ligestilling anfægter kommunernes holdning om, at "*... det ikke er (skulle være) nødvendigt at behandle borgere med etnisk minoritetsbaggrund anderledes end danskere...*"²⁹. Nævnets udgangspunkt er, at etniske borgeres ligestilling i samfundet kun opnås, hvis der tages hensyn til deres særlige behov.³⁰ (Her er der basis for en diskussion om, hvorvidt kollektive indsatser rettet mod etniske borgere er hensigtsmæssige eller ej, fordi de både kan virke stigmatiserende men på den anden side tilgodese et særligt behov).

Både regeringen og Nævnet har et medborgerperspektiv, hvor deltagelse er omdrejningspunktet, - men kampen står mellem hvorvidt deltagelse er at yde til samfundet via arbejde, eller om deltagelse også er et spørgsmål om at have indflydelse, politisk og socialt.

De diskursive handlingsmuligheder står mellem hvorvidt individet skal læres at deltage og yde, eller om der skal tages hensyn og gives positiv særbehandling, der kan give reel ligestilling. Nævnet mener, at forskelsbehandling i form af målrettet indsats er vigtig for ligestillingen, da minoriteten ofte er underprivilegeret, hvorimod regeringen fokuserer på at der *ikke* forskelsbehandles, da ligestillende medborgerskab drejer sig om at deltage i samfundet på "samme måde som andre danskere".

Både regeringen og Nævnet for Etnisk Ligestilling er enige om, at der skal gøres en særlig indsats for ligestilling. Det store fokus på emnet tyder på enighed om, at der i realiteten *ikke* er ligestilling, men som vist ovenfor hører her enigheden også op. Kampene om indholdsfulde af ligestilling og ligebehandlingsbegrebet rummer i høj grad uenighed om opgave-/ansvarsfordelingen, hvor de divergerende meningskonstruktioner fremmer bestemte gruppers interesser.

Socialrådgiverens positionering i forskellige diskurser under interview.

Da vi beder en informant fra en døgninstitution uddybe, hvad det er for nogle værdier, de unge lærer, siden hun siger, at de (institutionen) gør dem danske, svarer hun: "*Ja., altså jeg synes, der er mange ting man sådan lige..., - man kan også tage dem fra den debat der er lige nu omkring hele det her demokratiske og det her kvindesyn og alt det der foregår lige nu. Altså, vi har en stor, - jeg ved egentlig ikke om det lige var det du sagde, faktisk tror jeg at jeg er ved at skifte spor, så ...*"³¹.

Der er tale om, at den offentlige diskurs om etniske borgere interPELLERER³² den socialfaglige diskurs i et forsøg på at tillægge etniske klienter bestemte identiteter.

Informanten bliver opmærksom på, at hun er ved at trække på en anden diskurs, hvorved hun risikerer at generalisere målgruppen og dennes kultur(er) som hhv. kvindeundertrykkere og antidemokratiske.

I det følgende eksempel kan der være tale om, at vores problematisering af diskurser om etnicitet (den politiske, offentlige, socialfaglige) har påvirket informanternes brug af diskursen:

I slutningen af et interview kommer en informant til at fundere over, at man på institutionen ikke "*har haft det der etnicitet ind over*" med anbragte unge med dansk/norsk og dansk/svensk baggrund, fordi man umiddelbart beslutter sig for ligheder mellem skandinaver, og bliver blind for forskelle.

29 Tireli: Blandt os eller af os? – betragtninger på etnisk ligestilling og medborgerskab; i Artikelsamling: etnisk ligestilling i kommunerne: red. Thomsen; Nævnet for Etnisk Ligestilling; 1999:5

30 *ibid.* s. 5

³¹ Interview nr. 4

³² Interpellation – prajning; betegner en proces hvorved diskursen tiltrækker og appellerer til individet om at positionere sig inden for netop denne diskurs, dvs. acceptere og reproducere diskursens virkelighedsbillede (efter Jørgensen og Phillips; 1999:24-25)

I denne del af interviewet nævner informanten en pige, hvis ene forælder er englænder, som er rejst tilbage til England, og "hvordan det [etniciteten] kommer ind"³³ på den måde, at man arbejder med at opretholde kontakten mellem pigen og den bortrejste forælder, og så vidt muligt inddrage denne i arbejdet.

Vores pointe er, at informanten forsøger at drage etnicitet over nogle forhold, der har mere at gøre med anbragte børns fortsatte kontakt med forældre. Vi tolker situationen således, at informanten fanger sig i, at etnicitet primært kommer på banen i forhold til unge med arabisk, muslimsk baggrund. Hun synes at reflektere over det og sætter et eksempel (pigen med rødder i den vestlige verdensdel) ind i etnicitetsdiskursen, uden at det lykkes, fordi den brugte argumentation falder uden for denne diskurs. Det kan være udtryk for, at hun er blevet interPELLERET af vores diskurs, som er en problematisering af etnicitetens betydning, eftersom artikulationen først kommer i slutningen af interviewet.

Konklusion

Etnisk klient eller etnisk person

Genstanden for undersøgelsen har været den socialfaglige diskurs om etnicitet. Det har vist sig, at for at undersøge indholdsfyldelsen af etnicitetsbegrebet, skal man undersøge de identiteter, etniske klienter tillægges, fordi det er identiteter, der indholdsfylder etniciteten og ikke omvendt. Disse identiteter er *danskere* ikke omfattet af, og betegnes derfor ikke som *etniske*!

Det er påfaldende, at etniske klienter ikke positioneres i klientidentiteter, såsom kontanthjælpsmodtager, psykisk syg og lign., hvilket hænger sammen med, at *det etniske* er blevet en *dominerende* problemkategori, som de etniske klienter positioneres i uanset deres andre(!) sociale problemer. Denne positionering åbner op for diskursive handlingsmuligheder, der retter sig mod *det*, etnicitetsbegrebets indholdsfyldes med, og ikke nødvendigvis mod sociale problemer.

Vi kan ikke se en sondring mellem etniske *klienter* og etniske *personer*, som undertiden ækivaleres med hinanden. Som udgangspunkt mener vi ikke, at det giver mening at positionere etniske personer i den socialfaglige diskurs, fordi det er sociale problemer, der betinger positioneringen. Men når *etniske personer* positioneres i identiteter som *underprivilegerede* og en *problemkategori*, bliver en sondring i den socialfaglige diskurs mellem *person* og *klient* netop overflødig.

Italesættelsen af det etniske som problemkategori har en tungere determinans end "de gængse" klientkategoriseringer, da problemkategorien er betinget af hvem man *er* (i modsætning til sociale problemer en klient *har*). Kategoriseringen af det etniske som et socialt problem i sig selv rammer bredt og tegner et billede, som den enkelte ikke kan fravige. Heterogeniteten af den gruppe kategoriseringen indfanger, bliver også derved udelukket.

Identitet og kultur

Vi ser identitetsproblemer som den dominerende diskurs *de unge* med sociale problemer positioneres i, hvorfra der udspringer nogle handlingsmuligheder, der retter sig mod identiteten. Dette til forskel fra hvordan man inden for den socialfaglige diskurs opfatter de voksne klienter: Når de voksne lever efter deres oprindelige kulturs værdier, positioneres de som havende en *fastfrosset identitet*, hvilket *udelukker* socialrådgiverens handlinger rettet mod identiteten. I dette tilfælde åbnes der derimod for socialrådgiverens handlingsmuligheder i forhold til kulturen, hvor kulturen anses som noget frivillig, noget klienten vælger til eller fra.

³³ Interview nr. 4

Etnicitetsbegrebet skabes i meningssystemer, der organiserer sig omkring identitet, kultur, nationalitet, tilhørsforhold, ligestilling, og som der foregår kampe om at indholdsfylde på forskellige måder.

Kultur indholdsfyldes ikke med hvad den er, men hvad den er forskellig fra, dvs. kulturen bliver indholdsfyldt i distinktionen til *Det Danske*. Denne relationelle konstruktion af kulturen indeholder et hierarki, som sætter den kulturelle anderledeshed i en underlegen position, hvilket ses i kravet om/opfordring til tilpasning, assimilation, fravalg af kultur.

Status og anerkendelse

Etniske klienter ækvivaleres med en underlegen position i vores samfund, en problemkategori. Derfor fremstår status og medborgerskab som centrale betegnere af etnicitetsbegrebet. Medborgerskabet ækvivaleres med en nytteværditankegang og forbeholdes dem, der vil gøre en indsats for samfundet, - de velintegreerede og beskæftigede. Tilhørsforhold indebærer en subjektiv dimension, som ikke behøves at være sammenfaldende med omverdens anerkendelse som *hørende til*. Dermed viser det sig, at statsborgerskab ikke er udslagsgivende for graden af status og anerkendelse, siden dansk statsborgerskab ikke forhindrer en positionering i den underprivilegerede identitet som etnisk. På den anden side er statsborgerskab udslagsgivende for anerkendelsen af retten til at være i Danmark.

Binære poler

Ud over identiteter og betegnere der indholdsfylder etnicitetsbegrebet, har vi fået øje på, hvad der udelukkes og hvad der fremstår som entydig og værdiladet.

Således er migration indholdsfyldt med tab og en indholdsfyldelse som gevinst udelukkes. Der stilles ikke spørgsmålstejn ved eller alternativer til *integration*, som (så godt som altid) indholdsfyldes med *assimilation*. Integration er den dominerende diskursive handlingsmulighed for socialrådgivere, og indholdsfyldes ydermere med deltagelse på arbejdsmarkedet, hvilket er en præcisering af socialrådgiverens diskursive handlingsmuligheder.

Vi har også set en tendens til, at de etniske klienters valg kun godkendes som autonome, når de er i overensstemmelse med vores (vestlige og/eller socialfaglige) værdier.

Positionering og interpellering

Hvad angår socialrådgiverens positionering i de forskellige meningssystemer, er der følgende forhold, der undrer:

- Socialrådgiveren forholder sig til diskrimination på arbejdsmarkedet som et vilkår uden handlingsmuligheder.
- En positionering i et meningssystem, hvor barrierer på arbejdsmarkedet er centrale, erstattes med en positionering, hvor kulturen er en frivillig adfærd, fordi dette meningssystem åbner for flere handlingsmuligheder *rettet mod individet*.

Meget tyder på, at det er de reelt forekommende (materielle/strukturelle) handlingsmuligheder, der påvirker socialrådgiverens positionering i et bestemt meningssystem og hendes problemforståelse. Dette udmønter som en metode i socialt arbejde, som har "til formål at hjælpe klienten med at (re-)konstruere sit problem med formuleringer der fremstår som relevante for de forhåndenværende løsninger".³⁴

Det har endvidere vist sig, at man godt kan undgå at lade sig interpellere i en diskurs, ved ikke at godtage diskursens præmisser, men at det er svært at se sig ud af en diskurs, man først er interPELLERET I.

³⁴ Meeuwisse & Swärd; 2004:119

Man kan slutte af med at spørge, om vi selv ved at fokusere på etnicitet i den socialfaglige diskurs ikke er med til at italesætte etnicitet som et socialt problem?

Perspektivering

Relevansen af diskursteorien for praksis

Diskursanalyse kan bruges i hverdagens sociale arbejde på mange måder. Et forslag er at være opmærksom på vores fagsprog, hvis indhold kan være upræcis, flydende og skabt i det institutionelle miljø. Ikke sjældent kan man opleve faglige møder, hvor klienten positioneres i bestemte identiteter, og betegnes som "uintegreret", "fastlåst", "umotiveret" m.m. Vi mener at det er netop i disse situationer den erhvervede kendskab til diskursanalytisk tænkning bør komme på banen ved, at vi forsøger at være konkrete og forklarer og eksemplificere de ellers flydende begreber og etiketter. Ved at spørge "hvordan?", "hvad mener du med det?" kan man ad denne vej komme frem til en anden og ny opfattelse af klienten og af selve problemforståelsen.

Opmærksomhed på diskursanalytisk teori skulle også gerne vække til eftertanke, m.h.p. at blive mere bevidst, både om betydningen af sit aktive sprogbrug, og om de muligheder man har for at gøre modstand mod de *umiddelbart objektive* sandheder, og derved gøre dem mindre absolutte.

Teorien kan være med til at skubbe til en almen anerkendt holdning, at vores handlinger alligevel i det store hele er bestemt og begrænset af lovgivning og organisationerne, og deres kultur/interne retningslinier, fordi teorien gør op med subjektets (socialrådgiverens) "offerrolle", og tildeler det en aktiv rolle i skabelsen af diskurserne. Lovgivningen og organisationskulturen er jo blot et udtryk for de dominerende diskurser, og efterlader desuden ofte et skønmæssigt råderum, som den enkelte er ansvarlig for at udfylde. De *reelle* handlemuligheder, som vi til daglig oplever, begrænser vores udfoldelsesmuligheder, er dermed konsekvensen af en diskursiv og dialektisk proces, som vi alle selv har et medansvar for.

Diskursanalytisk tænkning kan også sætte fokus på, hvem der har glæde af en bestemt, diskursiv italesættelse, og dermed kan vi få et redskab til at forholde os kritiske til, hvis interesser vi egentlig tjener.

Hvad man kunne arbejde videre med

Vi har selv under processen været vævet ind i vores egen diskurs, om at finde etnicitetens indholdsfylde, hvorfor måske oplagte problemstillinger ikke er blevet undersøgt.

F.eks. har vi set på etnicitetens indholdsfylde - betegnere og identiteter, som ikke i fornødent omfang er sat i relation til sociale problemer. M.a.o. tydeliggør undersøgelsen ikke, hvorvidt de forskellige italesættelser kan betragtes som plausible forklaringsmodeller, set i lyset af perspektiver på sociale problemer. Dette ser vi forsat som relevant at beskæftige sig med, da det giver mulighed for at forholde sig kritisk til bestemte italesættelser, der rummes af vores faglige diskurs.

Vi har fravalgt at undersøge selve konstruktionsprocessen af diskurser. At gå ind i diskursens "natur", der er foranderlig netop pga. konstruktion, konsumtion og diskursive praksisser, kunne rette fokus på socialrådgiverens rolle og undersøge hendes ansvar for udvikling i, - og af diskurser.

Det vil her kunne handle om, hvorvidt socialrådgiverens sprogbrug og virkelighedsbilleder åbner op for nye handlemuligheder.

Et andet aspekt i denne konstruktionsproces, som vi ikke har forfulgt, er hvordan konteksten og de deri liggende interesser/magtforhold er bestemmende for socialrådgiverens positionering i diskurserne. Det interessante ville være hvordan konteksten påvirker konstruktioner, særlig i forhold til *hvilke interesser* der tilgodeses. Følgende iagttagelser kunne være et inspirerende

udgangspunkt for sådanne undersøgelser: Vi har kunnet identificere hvordan nogle betegnelser blev brugt i bestemte kontekster i praksis, hvorimod de slet ikke blev nævnt i andre. F.eks. bliver "tørklæde" nævnt hhv. 13 og 11 gange af de to informanter inden for arbejdsmarkedsområdet, mens det slet ikke bliver nævnt af informanterne fra ungeinstitutionen og familieafdelingen; til gengæld bliver "identitet" nævnt hhv. 5 og 2 gange af de sidste, mens det kun er én gang nævnt af den ene informant indenfor arbejdsmarkedsområdet.

Litteratur

Teorimateriale

- Christensen, Bolette M. (1994): *At interviewe for at lære*. Forlag: Københavns Universitet
- Dyrberg, Torfing & Dreyer Hansen (2000): *Diskursteorien på arbejde*. Forlag: Roskilde Universitet
- Fuglsang, Lars og Olsen, Poul Bitsch (red.) (2003): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne: på tværs af fagkulturer og paradigmer*. 1. udgave. Forlag: Roskilde Universitet
- Høiland, Peter og Juul, Søren (2002): *Udkast til en kritisk normativ teori for socialt arbejde*. Forlag: Roskilde University
- Järvinen, Larsen & Mortensen (red.) (2002): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Forlag: Aarhus Universitet
- Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (red.) (2003): *At skabe en klient: institutionelle identiteter i socialt arbejde* 1. udgave, 3. oplag. Forlag: Hans Reitzel
- Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise (1999): *Diskursanalyse som teori og metode*. 1. udgave. Forlag: Samfundslitteratur
- Meeuwisse, Anna og Swärd, Hans (red.) (2004): *Perspektiver på sociale problemer*. 1. udgave. Forlag: Hans Reitzel
- Olsen, Poul Bitsch & Pedersen, Kaare (1999): *Problemorienteret projektarbejde: en værktøjsbog*. 2. udgave. Forlag: Roskilde Universitet
- Torfing, Jacob (2004): *Det stille sporskifte i velfærdsstaten: en diskursteoretisk beslutningsprocesanalyse*. Forlag: Aarhus Universitet
- Torfing, Jacob (2000): *Velfærdsstatens diskursivitet*. Researche paper 13/00 RUC. Forlag: Roskilde University

Opslagsværker

- Den store danske encyklopædi*. Lund, J. (1994-2001) Bind 6. Forlag: Gyldendal
- Politikens filosofi leksikon*. Red. Lübcke. 1. udg., 11. opl. 1996. Forlag: Politiken
- Politikens Nudansk ordbog*. 17. udgave. 1999. Forlag: Politiken
- Psykologisk-pædagogisk ordbog*. Hansen, Thomsen & Varming. 12. udgave. 1999. Forlag: Gyldendal
- Gjellerups fremmedordbog*. Albertus, F. G. 1. udgave. 1988; Forlag: Gjellerup & Gad

Analysemateriale

- Alberdi, Francisco red., m.fl. (2002): *Transkulturel psykiatri*. Hans Reitzel
- Balvig, Flemming m.fl. (2001): *Ungdomssociologi*. 1. udgave. Forlag: Columbus
- Bouchet, Dominique, i samarb. m.fl. (1999): *Det knuste spejl: livskræfter - et metodeudviklingsprojekt i forhold til de socialt og personligt mest udsatte større børn og unge*. Odense rapporten 1999. Forlag: Afveje
- Ejrnæs, Morten m.fl. (2000): *Sociologi for socialarbejdere*. Forlag: Danmarks Forvaltningshøjskole
- Ejrnæs, Morten m.fl. (2002): *Sociologi og socialt arbejde*. 2. udgave. Forlag: Danmarks Forvaltningshøjskole
- Hede Jørgensen, Hanne (2004): *Kulturfortællinger: fortalt med mange stemmer*. 1. udgave. Forlag: Systime
- Hjarnø, Lulu (1998): *"Rødderne" fra Blågårds Plads*. Forlag: Syddansk Universitet
- Holmgård Sørensen, Tove (1999): *Revalidering af flygtninge*. Hans Reitzel
- Jacobsen, Benny m.fl. (1998): *Sociologi og modernitet*. 1. udgave. Forlag: Columbus
- Jokil, K. K. P. r. (2001): *"Os" og "dem" - syv artikler om etniske minoriteter og socialt arbejde*. Forlag: Formidlingscenteret Storkøbenhavn
- Poulsen, Arne (2002): *Udvikling, risiko og modernitet*. 1. udgave. Forlag: Klim
- Skytte, Marianne (1999): *Etniske minoritetsfamilier og socialt arbejde*. 2. udgave. Hans Reitzel
- Tireli, Üzeyir (1999): *Blandt os eller af os? - betragtninger på etnisk ligestilling og medborgerskab*. I Artikelsamling: etnisk ligestilling i kommunerne. Red.: Ulla Søgaard Thomsen. Forlag: Nævnet for Etnisk Ligestilling
- Vincenti, Gordon og Døssing, Lis (2004): *Kultur og etnicitet i socialt arbejde*. Antologi: *Anden etnisk baggrund: - og omfattet af Servicelovens § 67*. Udgivet i samarbejde mellem: UFC Handicap, VFC Socialt Udsatte og Videnscenter for Socialpsykiatri

Artikler fra Socialrådgiveren

Babikian, Inge: Broen mellem forældre og børn nr. 23/96

Babikian, Inge: De ti bud – særlige metoder i arbejdet med etniske minoriteter nr. 23/96

Djurhuus, Pernille: Ikke diskriminering nr. 23/96

Eggen, Anne: Dansk succes med integration af romaer nr. 4/04

Poulsen, Susan: Tvang gør ingen forskel nr. 10/04

Rødgaard, Danny: Sig det ikke til nogen nr.18/04

Stockmarr, Marianne: Hele familien i fokus nr. 23/96

Sørensen, Peter Linderoth: Succes med slagteriprojektet nr. 9/03

Damgaard, Kirsten: Muslimsk æresdrab eller bare et jalousimord? nr. 19/03

Socialforskningsinstituttet

20 år i Danmark: en undersøgelse af nydanskernes situation og erfaringer. Garbi Schmidt og Vibeke Jakobsen. 00:11, 2000.

Indenfor - udenfor: resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om integration og marginalisering. Redigeret af Niels Henning Bjørn. 03:02, 2003.

Mange veje til integration: resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om etniske minoriteter. Redigeret af Connie Carøe Christiansen, Garbi Schmidt. 02:25, 2002

Mit barn er anbragt – etniske minoritetsforældres fortællinger. Skytte, Marianne & Hestbæk, Anne-Dorthe. 04:16, 2004.

Regering/ministerier

Handlingsplan for fremme af ligebehandling og mangfoldighed og til bekæmpelse af racisme. 2003 Forlag: Regeringen

Integrationens ABC - En integrationshåndbog for borgmestre og lokalpolitikere. Integrationsministeriet 2003. Forlag: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration

Integration betaler sig. 2003. Forlag: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration

Regeringens vision og strategier for bedre integration. 2003. Ministergruppen om bedre integration. Forlag: Regeringen

Love

Grundloven § 70 om ligebehandling uanset trosbekendelse eller race

Bekendtgørelse af lov om forbud mod forskelsbehandling på grund af race m.v.; LBK nr. 626 af 29/09/1987

Lov om etnisk ligebehandling; LOV nr. 374 af 28/05/2003

Bekendtgørelse af lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet m.v.; LBK nr. 756 af 30/06/2004

Bekendtgørelse af udlændingeloven; LBK nr. 808 af 14/07/2004

Der findes også en del spændende artikler om diskursanalyse på nettet bl.a. på:

www.diskurs.dk

Børns medinddragelse i børnesager efter Servicelovens kapitel 8

Af Thomas Sohn Christensen, Bent Kim Nielsen og Naim Malihi Shoja – juni 2005.

Resumé

Denne artikel omhandler resultater fra en bacheloropgave omkring børns medinddragelse i SEL kapitel 8 ud fra en juridisk, kommunikationsmæssig og organisatorisk vinkel. Vi har gennem vores analyse fundet frem til, at interaktionen mellem sagsbehandler og barn kan styrkes gennem de ovennævnte faktorer. Det er en kompliceret proces bl.a. afhængig af kendskab til gældende ret, gode teoretiske og praktiske kommunikationsfærdigheder samt fokus på de organisatoriske forhold. Dernæst påpeger vi et af formålene med vores projekt, nemlig det at understrege kompleksiteten i socialt arbejde. Det er væsentligt at betragte socialt arbejde ud fra en helhedsbetragtning, hvor fokus ikke kun er på sagsbehandler og barn, men også på de øvrige faktorer såsom de organisatoriske forhold, og der skal indhentes viden fra flere fagområder. Vi skal ikke udelukke som socialrådgivere koncentrere os om barrierer men såvel også om udviklingsmuligheder i en konkret problemstilling. Desuden er vi til sidst i artiklen inde på nogle af de processuelle erfaringer omkring gruppesamarbejde og større opgaveskrivning.

Indledning

Denne artikel bygger på vores bacheloropgave udført på Den Sociale Højskole i Aarhus i 2005 og dens tema og hovedfokus er børns medinddragelse i socialt arbejde i forvaltningen, hvor kontakten imellem sagsbehandler og barn ofte kommer til at forme barnets liv og skæbne mange år fremover. Vi valgte i vores projekt at analysere og belyse emnet fra tre forskellige vinkler; en juridisk: en kommunikationsmæssig og en organisatorisk vinkel.

Dette gav grobund for et spændende projekt og en hel række frugtbare diskussioner af, hvad det vil sige at inddrage børn - noget som både de af vore respondenter, som var praktikere og de unge vi interviewede, havde forskelligartede bud på. Empirien har bestået af interviews med 2 tidligere anbragte børn, to mellemledere, to sagsbehandlere, en juridisk underviser, en organisatorisk underviser og en kursusleder i Børnesamtalen. Herudover har vi i vores analyse og fortolkningsproces anvendt relevante undersøgelser, teorier og tekster til at anskueliggøre, hvorledes børns medinddragelse kan styrkes i deres sager efter Servicelovens kapitel 8.

Vores teoretiske udgangspunkt har været formet og inspireret af kontekstuel konstruktivisme og eklekticisme. Specielt synsvinkler fra Gunn Hutchinson og Siv Oltedals udmærkede fremstilling "Modeller i socialt arbejde" har været formende for vores tilgang til emnet, da vi har anvendt en tværfaglig og tværteoretisk tilgang til at belyse inddragelse af børn. (Oltedal og Hutchinson 2002). Derudover har det nye børnesyn, hvor børn ses som aktive brugere og aktører, der kan og skal inddrages i det sociale arbejde haft vigtig virkning på vores viden og synspunkter.

Fremstillingen vil herefter følge den struktur, at vi vil fremlægge og diskutere vores resultater i det følgende, og afsluttende vil fremlægge vore anbefalinger til, hvorledes børn og unge på en konstruktiv facon kan inddrages i det sociale arbejde og i beslutningsprocessen. Vi vil for overskuelighedens skyld holde en tematisk adskillelse imellem de tre tilgange, men dog undervejs lade disse supplere hinanden, hvor dette viser sig passende og givtigt.

Den juridiske vinkel

Der blev i det juridiske afsnit taget udgangspunkt i følgende underspørgsmål:

Set ud fra en juridisk tilgang - Hvordan kan lovgivningen være et redskab til at styrke børns medinddragelse i børnesager?

Vi har en antagelse om at der er et positivt syn på børns medinddragelse i lovgivningen, og at der vil ske en styrkelse i forhold til dette, hvis sagsbehandleren anvender lovgivningen efter dens intentioner.

Resultater

På baggrund af vores studier af lovgivningen, interviews og diverse undersøgelser kan vi konkludere og bekræfte vores antagelse om, at lovgivningen på mange områder har et positivt syn på børns medinddragelse. Efter flere års forsinkelser er den danske sociallovgivning ved at leve op til Børnekonventionens bestemmelser. Især Servicelovens (forkortet "SEL") formålsbestemmelser (§ 32), hvor børn altid skal høres, og børnesamtalen (§ 58), er en stor styrkelse af børns medinddragelse. Derudover har børn over 15 år fået selvstændig partsstatus i bl.a. anbringelsessager.

I dag ses børn mere som subjekter i lovgivningen i forhold til fortiden, og hvis sagsbehandleren anvender lovgivningen efter dets intentioner, vil børns medinddragelse kunne fremmes i forvaltningen. Hanne Warming (lektor og ph.d.) udfordrer denne konklusion og pointerer, at børns indflydelse tit relativiseres, fordi den er betinget af alder og modenhed. Dette betyder, at graden af medinddragelse bestemmes af sagsbehandleren, og hvis barnet ikke lever op til sagsbehandlerens modenhedsforståelse, bliver barnet ikke inddraget (Warming 2003:68). Vi konkluderer derfor ud fra dette synspunkt, at der stilles store krav til sagsbehandlerens faglighed, da juraen lægger op til skøn, når der skal vurderes, om barnet skal medinddrages eller ej.

Børns medinddragelse styrkes også, hvis sagsbehandlerne lever op til de forvaltningsretlige regler. Især "dialogprincippet" i retssikkerhedslovens § 4 om ret til medvirken i egen sag, vejledningsforpligtigelsen i forvaltningsloven og notatpligten i offentlighedsloven kan være med til at styrke børns synspunkter og medinddragelse. Derudover bidrager de ulovbestemte principper også til en styrkelse af børns medinddragelse (Adolphsen, 2001). De ulovbestemte principper er:

- Legalitetsprincippet – sagsbehandleren skal have bemyndigelse, dvs. hjemmel i loven
- Officialprincippet – myndigheden har pligt til at indhente de nødvendige oplysninger, inden der træffes en afgørelse.
- Proportionalitetsprincippet – sagsbehandleren skal ikke lave større indgreb over for klienten, end sagen ligger op til.
- Lighedsprincippet – alle sager, i samme beskaffenhed, skal behandles ens.
- Specialitetsprincippet – myndigheden skal overholde sektoransvarlighedsprincippet.

De ulovbestemte principper står ikke direkte i en lov, men gælder på samme niveau i sagsbehandlingen. Sagsbehandlerne tilsidesætter dog ofte disse forpligtigelser, fordi juraen ikke er så højt prioriteret, da det ikke har så stor interesse hos sagsbehandlerne, jf. Andernæs', Roths og Egelunds undersøgelser (Høilund m.fl. 2003 & Roth, 2001). Her kan der ske en styrkelse, hvis der sker en større bevidstgørelse om de rammer, som der arbejdes under.

I forhold til undersøgelser og interviews med praktikere viser det sig, at notatpligten ikke kun er en styrkelse af børns medinddragelse, men det kan også hæmme inddragelsesprocessen, hvis en underretningspligt kommer på tale. Børn kan let komme i en loyalitetskonflikt over for forældrene, fordi de ikke har et fortrolighedsrum, hvor de kan vide sig 100 % sikker på, at deres udtalelser ikke kommer videre. Her kræves det, at sagsbehandleren tydeliggør sin myndighedsrolle, så barnet ikke føler sig svigtet på et senere tidspunkt.

Hvis juraen skal være med til at styrke børns medinddragelse, skal forældrene også inddrages i sagsbehandlingen, da de som udgangspunkt handler på vegne af deres børn. Sagsbehandlernes fokus på forældrene kan nemt forstyrres af tendensen om en øget inddragelse af børn, og hvis SEL formålsbestemmelser om samarbejde med forældrene skal overholdes, er det nødvendigt, at sagsbehandlerne er bevidste om dette. Vi kan samtidig konkludere, at det skriftlige

arbejde skal opprioriteres i sagsbehandlingen, jf. Egelunds undersøgelser, hvis lovgivningen skal være med til at styrke børns medinddragelse (Egelund, 1997:164).

Etniske minoritetsbørn er en ny indgangsvinkel til emnet børns medinddragelse, som vi har opdaget undervejs i processen, og her kan vi konkludere, at Børnekonventionen er klar i sin ordlyd. Etniske børn har samme rettigheder som danske børn, og de har ret til at praktisere deres kultur på lige fod med danske børn (Koch & Jensen, 1999). På dette punkt vurderer Marianne Skytte, at SEL mangler at inddrage det etniske aspekt og dermed vægte lighedsprincippet i forhold til danske børn (jf. formålsbestemmelser), og her konkluderer vi, at lovgivning kan forbedres, så den følger Børnekonventionens bestemmelser (Skytte, 2002, jf. Skytte, 2004).

Vores tilgang har været at analysere, problematisere og forstå børns medinddragelse set ud fra en juridisk vinkel. Vi kan overordnet konkludere, at det er nødvendigt at stille krav til sagsbehandlerens socialfaglige vurdering, hvis børns medinddragelse skal styrkes. Her fordres det, at sagsbehandleren er professionel og personlig, så barnet oplever en kompetent, men også en nærværende person.

Den kommunikationsmæssige vinkel

Den kommunikationsmæssige vinkel tager udgangspunkt i kommunikationen imellem på den ene side barnet og sagsbehandler set i relation til hvorledes, der kan være forskellige dagsordner og ganske forskellige behov på spil i børnesamtalen, samt hvorledes den sociale magt spiller ind i relationen imellem sagsbehandler og barn. Der blev i det kommunikationsmæssige afsnit taget udgangspunkt i to hovedspørgsmål:

Hvilken betydning har sagsbehandlerens indstilling og kompetence i forhold til kommunikationen i børnesamtalen?

Hvordan kan kommunikationen være med til at styrke børns medinddragelse i børnesager? Analysen tog sit udgangspunkt i økologisk systemteori (Klop & Hendry, 2004).

Til belysningen af de interviewede sagsbehandleres indstilling anvendte vi en model, der bygger på to hoveddimensioner "indstilling" og "kompetence". Modellens to hoveddimensioner bygger dels på sagsbehandlerens personlige og faglige indstilling, samt etik, imens kompetencedimensionen bygger på den teoretiske viden og erfaring, som sagsbehandleren har opbygget igennem arbejds erfaring og uddannelse.

Modellen har et økologisk systemteoretisk grundlag, som bygger på dels nyere udviklings psykologi, men også tanker fra bl.a. Bronfenbrenner (Gabarino & Frances M. Stott mfl., 1997). I det andet underspørgsmål blev fokus lagt på temaerne: "konflikt" og "kontakten til sagsbehandler". I denne del af analysen blev vægten lagt på udviklingsteori, kommunikationsteori, samt begrebet social magt som viste sig centralt i afdækningen af, hvilke faktorer der gjorde sig gældende i mødet imellem sagsbehandler og barnet/den unge.

Resultater

I det følgende lægger vi fokus på de resultater, som vi nåede frem til omkring de to sagsbehandleres indstilling og kompetence. De to interviewede sagsbehandlere havde forskellige kompetencer, hvor den ene havde en efteruddannelse baseret på et systemteoretisk udgangspunkt, imens den anden var grunduddannet indenfor socialrådgiverfeltet. Begge havde derudover en lang erfaring fra børne- og ungeområdet, i forhold til, at de to interviewede sagsbehandlere havde en bred erfaring indenfor området. Vi kunne ud fra dette punkt se, at de to sagsbehandlere havde en stor praktisk erfaring i at kommunikere med børn og unge, og at dette stod som en central faktor i kommunikationen med børn og unge. De to sagsbehandleres kompetencer og indstilling var præget af, at den ene ikke havde søgt systematisk efteruddannelse, imens den anden havde gjort dette. Vi fandt dog, at de to interviewpersoners faglige kompetencer afspejlede det billede, som Leena Eskelinen havde fået igennem sin kvantitative

undersøgelse af det generelle faglige kompetenceniveau indenfor børne- og ungeområdet (Eskelinen, 2002). Denne undersøgelse viste generelt set, at der ikke fandt en systematisk efteruddannelse sted af socialrådgivere og sagsbehandlere indenfor børne- og ungeområdet udover den uddannelse den enkelte sagsbehandler selv opsøgte.

Den sociale magt

Et interessant resultat, som vi yderligere fandt frem til var, at de to sagsbehandlere ikke berørte deres egen magtposition og den sociale magt, der var forbundet hermed dels i interviewet og dels i samtalerne med barnet. Social magt bliver i et studie af Collins og Raven defineret som belønningsmagt, bedømmelsesmagt, referencemagt, ekspertmagt, legitim magt, samt informationsmagt, hvor de interviewede sagsbehandlere kan siges at have alle former for magt til deres disposition. Vi kunne også se, at SEL § 58 indeholder et alders og modenhedskriterium, hvor der i forhold til den enkelte sagsbehandler er lagt op til et bredt skøn i hvor høj grad det enkelte barn eller den unge er modent og aldersmæssigt svarende til at blive inddraget. På den ene side giver dette kriterium et bredt spænd for den enkelte sagsbehandlers faglighed og mulighed for gode saglige beslutninger, men vi kunne dog også ud fra vores undersøgelse se, at den enkelte sagsbehandler via sit faglige og personlige skøn besidder en stor social magt.

Konflikter

Vi kunne derudover via vores spørgsmål se, at specielt også sagsbehandlers og støttepædagogers indstilling og hyppigheden af kontakt med barnet, bestemte, hvor vellykkede forløb, der opstod. Vi fandt dog, at den mest givtige kommunikation opstod, når dels rammerne og dels de roller, den enkelte fagperson havde, var klargjort på forhånd. På denne måde var det muligt at imødegå nogle af de konflikter, der opstod. Vi ligger os i denne forbindelse op af "De Bonos" definition af en konflikt, hvor en konflikt forstås som "en konflikt er en kollision imellem interesser, vurderinger, handlinger eller indretninger" (Axelson & Thylefors, 1996). På den ene side kunne en konflikt bestå i, at barnet havde et behov for at finde bolig, arbejde og uddannelse, imens en sagsbehandler på den anden side ikke havde tid eller ressourcer til at honorere dette behov. Derudover stod det klart, at den prioritering som mellemledere lagde i implementering af børnesamtalen havde stor betydning for, hvorledes implementeringen af børnesamtalen forløb. De ledere vi interviewede så det som en vigtig prioritet, men vi har dog ikke i vores undersøgelse kunnet se, hvorledes den reelle implementering foregik, hvilket må ses som en bias i vores undersøgelse.

Haldor Øvereide og børnesamtalen

Børnesamtalen baserer sig på Haldor Øvereides praktiske arbejde med at samtale med børn og unge, og denne tilgang bygger ligeledes på et økologisk systemteoretisk fundament. I det andet underspørgsmål byggede vi analysen videre på denne fremstilling, men supplerede den også med indsigter fra ungdomspsykologien. Den kan siges at være mere eller mindre fraværende i de kursusmaterialer, der anvendes i kurser omkring børnesamtalen - specielt teori omkring de temaer, der gør sig gældende i teenageperioden er ikke til stede. Disse teorier kan også ses som et relevant redskab i processen omkring inddragelse af børn, som ellers er viet større opmærksomhed i nyere socialpsykologisk litteratur (Klop & Hendry, 2004). De overordnede retningslinjer som Øvereide fremlægger omkring strukturering og hyppighed af samtaler, ser vi som centrale i udviklingen af en bedre kommunikation med børn i forhold til sagsbehandlere, hvor struktur og rammer i den offentlige forvaltning også spiller en stor rolle (Hasenfeld, 2004).

Overordnet og opsummerende kan vi se ud fra vores undersøgelse, at forhold som social magt og konflikthåndtering spiller en stor rolle i forhold til, hvorledes kommunikationsprocessen kan forbedres. Det er derudover også centralt at have øje for de fysiske og psykiske rammer, som samtalerne foregår under. Børnesamtalen står som et udmærket redskab, men kan dog suppleres i forhold til den ældre målgruppe, som er over 12 år, samtidig med at de af KABU for-

mulerede retningslinjer kan ses som et yderligere centralt redskab i styrkelsen af inddragelse af børn (TABUKA, 2003). Disse retningslinjer bygger grundlæggende på, at kontinuiteten i forløb omkring børn, der bliver anbragt udenfor hjemmet skal bære mere præg af respekt og inddragelse end tilfældet er det i dag. TABUKA bygger på en konference, hvor man 2003 opsamlede tidligere anbragte børns erfaringer til at udarbejde nogle generelle forslag til, hvorledes arbejdet med og inddragelsen af børn kunne forbedres. Vi mener dog ud fra de resultater, vi er nået frem til i vores undersøgelse, at TABUKAs resultater kan udbredes til arbejdet med børnesager mere generelt.

Den organisatoriske vinkel

Undersøgelser viser, at organisationen er med til at sætte muligheder og begrænsninger for det sociale arbejde, herunder på børneområdet (Rambøll Management, 2004, Eskelinen & Koch, 1997). Socialt arbejde kan siges at være præget af stor kompleksitet og "vilde problemer", hvor det er svært at påpege én årsag eller løsning på problemerne (Krogstrup, 2003). Derfor er det også nødvendigt at sætte fokus på, hvorledes organisationen kan styrke børns medinddragelse, og hvordan det kan influere på mødet mellem sagsbehandler og barn. I dette afsnit er analysens fokus især på de to centrale aktører, sagsbehandlere og mellemledere, hvilket er det administrative niveau. Dette valg er bl.a. truffet ud fra at kunne sætte denne problemstilling i en større organisatorisk kontekst, hvor fokus ikke kun er på relationen mellem sagsbehandler og barn.

Underspørgsmål 3 i vores bachelorprojekt lyder som følger:

Set ud fra en organisatorisk tilgang – Hvordan kan forvaltningen som organisationen være med til at styrke børns medinddragelse i børnesager?

Vi har en antagelse om, at de organisatoriske rammer kan sætte nogle begrænsninger for arbejdet med børn, og at et bedre fokus på den organisatoriske kontekst, og dets udviklingsmuligheder kan fremme børns medinddragelse i børnesager.

Resultater

På baggrund af empiriske henvisninger og teoretiske analyser af børns medinddragelse, herunder institutionsteori fra Hasenfeld (Hasenfeld, 2003) og Leavitts systemmodel (Nielsen & Ry, 2004), kan vi sige, at en tilsigtet forandring er mulig. Samtidig er vi blevet styrket i vores antagelse om, at de organisatoriske rammer kan sætte begrænsninger for arbejdet med børn, men at en bedre fokus på den organisatoriske kontekst, og dets udviklingsmuligheder kan fremme børns medinddragelse i børnesager. Det forudsætter, at det offentlige kan reformere sig og skabe flere muligheder for at styrke børns synspunkter. Politiske, ledelsesmæssige, brugerrelaterede og videns- og kompetencemæssige forudsætninger, for styrkelse af børns synspunkter, kan bidrage hertil. Det kræver dog de nødvendige ressourcer i form af mere tid til at kunne samtale med børn og udføre det ligeså væsentlige administrations- og koordinationsarbejde for at leve op til princippet om medinddragelse af børnene. Her er det ligeså vigtigt, at man fra politisk og administrativt niveau i fællesskab med både medarbejdere og brugere sætter stor indsats i at tænke i nye retninger og få klargjort nogle organisatoriske input til en struktur og proces, der giver mest gavn af det budget der er til rådighed.

Interviews

Ud fra interviews med de tidligere anbragte, ønskes der mere respekt og indflydelse i mødet med sagsbehandleren. De interviewede sagsbehandlere giver udtryk for betydningen af inddragelsen af børn samt ekstra ressourcer i form af mere tid, færre sager, videreuddannelse og nødvendig opbakning fra kolleger og leder til udførelsen af børnesamtalen. Noget centralt, der dukker op gennem vores interviews med praktikere og fagpersoner, er understregelsen af udbygningen af sagsbehandlerens kompetencer, flere ressourcer og den ledelsesmæssige ansvar for en implementering af børnesamtalen.

Borgerservicerende organisationer

Hasenfelds teori om borgerservicerende organisationer er set i et kritisk perspektiv og er forsøgt paralleliseret til vores underspørgsmål. Løsningsforslag nævnes dog som lovgivningsmæssige og politiske tiltag, nødvendig innovationskapacitet, ændring af arbejdsstrukturerne i overensstemmelse med de krav, som de nye opgaver stiller, sikring af en koalition til en implementering af en fleksibilitet og imødekommenhed overfor børnene, som netop børnene ønsker (Hasenfeld, 2003).

Ændringsagenter

Vores interviews bekræfter andre studier om, at de udvalgte centrale aktører, sagsbehandlerne og mellemliderne må agere som ændringsagenter, som foreskrevet i Leavitts systemmodel (Egelund & Hestbæk, 2003, Ebsen, 2004 og Olesen, 2004). Disse aktører bør skabe en arbejdskultur og foretage nødvendige ændringer i forhold til at løse opgaven om at styrke børns medinddragelse i sagsbehandlingen mest hensigtsmæssigt. F.eks. kan et uddannelses tilbud som "børnesamtalen" være et tiltag for at forandre organisationen og optimere aktørernes kompetencer og holdninger for at bryde nogle af barriererne for inddragelse af børn. Sagsbehandlerne kompetencer må styrkes, og de bør være åben for en evaluerings- og kvalitetskultur om arbejdsmetoderne, således børnene føler sig respekteret, informeret og inddraget.

Mellemlidernes ansvar

Mellemliderne har et stort ansvar i forhold til at organisere, kommunikere ud og følge op på sagsbehandlerne praksis og foretage de nødvendige tiltag for at implementere bedst mulige rum for refleksion, diskussion, samarbejde og faglig udvikling til fordel for en styrkelse af børns medinddragelse (Ebsen, 2004). Lederne i vores interviews angiver også deres rolle som ovennævnt og ønsker deltagelse i nye tiltag. Det er dog bekymrende, at lederne har et højt fravær ved deltagelse i uddannelseskurser, som også evaluering af videreuddannelsen er inde på, når de samtidig er en central part i at omsætte de nye videns- og erfaringsinput til det praktiske arbejde. Mellemlideren bør være synlig og støtte de professionelle med deres høje ambitioner om at sikre børns inddragelse. Det kan kræve en tæt og god kontakt til politikere, høj deltagelse i de faglige gruppemøder. Desuden anbefales kombinationen af ledertyperollen som "direktivleder" eller "dialogleder", hvor man på den ene side fokuserer meget på at overholde regler og procedurer og på den anden side også inviterer medarbejderne til diskussion om arbejdsprocessen og uddelegerer ansvar til dem.

Udover tilføjelsen af de nødvendige ressourcer for at gennemføre de nødvendige ændringer i strukturen, kan der anvendes strategier for at skabe udvikling og fornyelse såsom uddannelses- og holdningsstrategier, kvalitetssikring og mobilisering af børnene i f.eks. brugerråd (Bakka, 2004 og Bømler, 2003).

Vores tilgang har været at analysere os frem til en række bud på udviklingsmuligheder ud fra empiri og teori. Vi anser det for en lokal opgave at kunne integrere de forskellige strategier og udviklingsforslag i overensstemmelse med den enkeltes organisationskultur, således serviceingen og inddragelsen af børnene kan kvalificeres.

Kompleksiteten i socialt arbejde

Vi har igennem vores projekt fået fastslået, at kvalificeret socialt arbejde med inddragelse af børn i deres egne sager ikke er en umulighed. Vi er blevet mere opmærksomme på de redskaber, der ligger indenfor det juridiske, psykologiske og organisatoriske felt til at opkvalificere arbejdet med inddragelsen af børn.

Vi har igennem dette projektforsøg erfaret, hvor forskellige praktikere har været i deres tilgang til børnesamtalen - også med hensyn til, hvor meget de mener, at børn skal inddrages. Det har medført en bekræftelse af vores antagelser om, at der er muligheder for at styrke børns medinddragelse gennem de tre udvalgte vinkler på vores problemstilling. Vores analyse har

desuden også problematiseret de barrierer, der måtte være for at inddrage børn i sagsbehandlingen, om end vores interviews med praktikerne også har givet os et billede af kompetente medarbejdere, som vægter retssikkerhed og brugerinddragelse på trods af en travl hverdag.

Man møder tit en tendens i det sociale arbejde, at fokus kun er på forholdet mellem sagsbehandler og individet. Derved overses den kontekst, man arbejder i. Denne fokusering har vi ønsket at gøre op med, og derfor har vi valgt at anskue dette projekt ud fra en helhedsbetragtning. Vi har været inspireret af velfærdstrekanten, som er udviklet af Abraham og Borchorst, og som er blevet videreudviklet i forhold til socialt arbejde. Socialt arbejde skal ses ud fra helhedsorienteret perspektiv (Henriksen & Hemme, 2004).

Valget af den helhedsorienterede retning i projektet har også forårsaget, at vi i vores analyse har prøvet at anskue vores underspørgsmål ud fra bl.a. de forskellige parter syn, der var interessante i dette projekts sammenhæng. Det har været børns, sagsbehandleres, leders og eksperter syn på børns medinddragelse i sagsbehandlingen, underbygget med relevante teorier.

Socialt arbejde kan og må ikke indsnævres til kun at fokusere om individet, derved mister vi fokus på de rammer, som det sociale område arbejder under. Socialrådgiveren og barnet mødes i en organisation, som er styret af lovgivningen og det samfund, som vi alle er en del af. Vi er derfor af den holdning, at hver enkelt del ikke kan stå alene i det sociale arbejde, og at hver del indgår i et komplekst samspil med hinanden. Komplexiteten i socialt arbejde gør det nødvendigt, at socialt arbejde må hente sin viden fra andre fagområder, og derfor valgte vi også at strukturere vores projekt ud fra forskellige tilgange; nemlig den juridiske, kommunikationsmæssige og organisatoriske vinkel.

Denne projekts konklusioner anser vi som en del af vejen frem til et bedre socialt arbejdes praksis overfor børn, men udfordringen ligger i at integrere disse faktorer i den daglige praksis. Desuden handler det om at være i en kontinuerlig proces med refleksion over sit arbejde og være selvkritisk og åben for forandring. Det handler om at udvikle praksismodeller og forandre forvaltningen og praksis til gode for barnet.

Processuelle erfaringer

Gennem vores uddannelse som socialrådgivere og vores afsluttende bachelorprojekt er vi blevet rigere på erfaringer og viden om det sociale arbejde. Her til sidst vil vi gerne kort komme ind på nogle af de processuelle erfaringer, vi har opnået igennem de større skriftlige tekster om vidensindsamlingens forskellige faser og samarbejdet internt i en gruppe og eksternt. Disse erfaringer kan forekomme simple, men vi håber på, at andre kan drage nytte af dette.

1) Emnevalg og gruppevalg

Det er vigtigt at overveje, hvorvidt ens ønske om en bestemt problemstilling/emne skal overgå det at indgå i en arbejdsgruppe med nogle, man ønsker at arbejde sammen med og føler sig mest trygge ved. Kombinationen af dette er selvfølgelig mest optimalt, men dilemmaet kan forekomme. Derfor er det væsentligt, at man som gruppemedlem ikke ubevidst samtykker til et emnevalg inden for en gruppe, som næppe interesserer én meget.

2) Afklaring inden for gruppen

Det er væsentligt, inden man påbegynder en længere arbejdsproces, at der gives rum til at få uddybet forventninger, som det enkelte gruppemedlem har til gruppen. Dette kan være, hvor lang tid, den enkelte vil afsætte til denne opgaveskrivning, om fordelingen af arbejde, så hvorvidt der skal arbejdes selvstændigt og sammen med gruppen etc. Vi har draget meget nytte af at være ærlige om, hvad hver enkelt gruppemedlems svage og stærke sider er. Det er nødvendigt at udfordre sig selv og gruppen i denne fase, for dette kan være en force, da man ved, hvor man har hinanden og kan anvendes under arbejdsfordelingen.

3) Start tidligt

Igen kan det lyde banalt, men jo hurtigere man kommer ud af "starthullerne", desto bedre. Hvis man kan overskue det, vil det være en rigtig god idé, før den tid der er afsat til bachelorprojektet, at vide, hvilken emne/problemstilling, der interesserer én. Dernæst kan det være, såfremt der ønskes at arbejde i grupper, at finde sammen i en gruppe. Desuden vil det være et plus at kunne begynde på at skabe kontakter til de personer, man gerne vil interviewe, inden projektets start.

4) Projektets problemstilling

Som studerende vil man høre det igen og igen fra undervisere, og det vil vi også være med til at gentage: "Det er væsentligt at afsætte nødvendig tid og tålmodighed til at få gennemarbejdet problemstillingen, dets ordlyd og fordele og ulemper ved denne". Problemstillingen er fundamentet for projektets resultater, og undersøgelse og analysen skal hænge sammen med denne.

5) Gruppesarbejde – kompromisser og den frugtbare diskussion

Inden for et gruppesarbejde er det givtigt at kunne spotte hinandens stærke sider og akkumulere dette i arbejdsprocessen. Selvfølgelig skal der være åbenhed, hvis der er utilfredshed med hinandens arbejde, og lade dette blive diskuteret på en konstruktiv måde, selvom det vil være svært. Enighed er ikke altid ensbetydende med, at en gruppe arbejder godt. Der skal være plads til uenighed, for som vi har erfaret, så beriger det arbejdsprocessen og resultaterne mere, hvis vi giver tid og rum til hinandens forskellige sider. Herunder er det også vigtigt at se indad og kunne indgå i kompromis med de andre til tider. At drage nytte af studiets store fokus på gruppesarbejde kan være en stor fordel for ens fremtidige erhverv som socialrådgiver, hvor et af nøgleordene netop er "samarbejde".

Litteratur

- Adolphsen, Bente 2001: "Notat om ulovbestemte principper", Den Sociale Højskole i Aarhus.
- AKF - http://www.akf.dk/workingpaper/2005/pdf/1_2005_faglighed_soc_arb.pdf.
- Bakka, J. F 2004: "*Organisationsteori*". Handelshøjskolens forlag, Kbh.
- Bømler, Tina Ussing 2003: "*Sociale organisationer i en omstillingstid*". Hans Reitzels forlag, Kbh.
- DSH-AA 2005: "Evaluering af kurset om Børnesamtalen".
- Ebsen, Frank 2004: "*Mellemledere i socialforvaltninger*", Center for Forskning i Socialt Arbejde.
- Egelund, Tine, 1997: "*Beskyttelse af barndommen*", Hans Reitzels forlag, Kbh.
- Egelund, Tine & Sundell, Knut 2001: "*Til barnets bedste*", Hans Reitzels forlag, Kbh.
- Egelund, Tine & Thomsen, Signe Andrén 2002: "*Tærskler for anbringelse*", SFI, Kbh.,
- Egelund, Tine & Hestbæk, Anne-Dorthe 2003. "*Anbringelse af børn og unge*". Socialforskningsinstituttet, Kbh.
- Garbarino og Frances M. Stott 1997: "*Hvad børn kan fortælle os*", Hans Reitzels Forlag, Kbh.
- Hagen, Ulla 2003: "Nyuddannede socialrådgiveres møde med praksis, DSH-K.
- Hasenfeld, Yeheskel 2003: "*Mennesket som råstof*" Forlaget Klim, Århus.
- Henriksen, Kirsten og Hemme, Christine 2004: "*Illustration af perspektiver i socialt arbejde*", Den Social Højskole i Aarhus.
- Højlund, Peter m.fl. 2003: "*Godt og skidt socialt arbejde*", Tidsskrift for social forskning nr. 6, Socialministeriet, Kbh.
- Kloep, Marion og Hendry B. Leo 2004: "*Udviklingspsykologi i praksis*" Klim, Århus.
- Koch, Ida og Jensen, Torben B. 1999: "*Anonym rådgivning af børn og unge*", Socialministeriet, Kbh.
- Krogstrup, Hanne Katrine 2003: "*Evalueringsmodeller*", Systime.
- Madsen, Svend Ole & Tetzshner, Helge 2003: "*Fra organisation til organisering*". Børsen, Kbh.
- Meeuwisse, Anna, Swärd Hans & Sunesson, Sune 2002: "*Socialt arbejde – En grundbog*". Hans Reitzels forlag, Kbh.
- Meeuwisse, Anna og Swärd, Hans 2004: "*Perspektiver på sociale problemer*" Hans Reitzels Forlag, Kbh.
- Mik-Meyer, Nanna & Järvinen, Margaretha 2003: "At skabe en klient: institutionelle identiteter i socialt arbejde" Hans Reitzel, Kbh.
- Olesen, Søren Peter 2004: "*Medinddragelse som samfundsmæssig aktivitetstype*". Den Sociale Højskole i Aarhus.
- Payne, Malcolm 2002: "*Modern teoribildning i socialt arbejde*" Natur och Kultur, Stockholm
- Rambøll Management 2004: "*Undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4*" Socialministeriet.
- Roth Hansen, Birgitte 2001, "*Barnets stemme*", Speciale fra Den Social Kandidatudd.
- Ry Nielsen, J.C. & Ry, Morten 2004: "*Tanker om organisationsændringer*". Nyt fra Samfundsvidenskaberne, Kbh.
- Ry Nielsen, J.C. & Ry, Morten 2002: "*Anderledes tanker om Leavitt – en klassiker i ny belysning*". Nyt fra samfundsvidenskaberne, Frederiksberg.
- Skytte, Marianne m.fl. 2004: "*Børns rettigheder – et felt fyldt af dilemmaer*" – bidrag i bogen: "*Sociale menneskerettigheder*", redigeret af Koch, Ida Elisabeth og Thelle Hatla m.fl., Akademisk Forlag Kbh.
- Sommer, Dion 2003: "*Barndomspsykologi*" Hans Reitzels Forlag, Kbh.
- TABUKA 2003: "*Tidlige Anbragtes Bud på Kvalitet i Anbringelsen*" – notat til Socialministeriet, KABU, Socialministeriet www.kabuprojektet.dk/Files/Filer/TABUKA.pdf.
- Warming, Hanne 2003: "*Børn og også en slags mennesker*", essay-artikel i essaysamlingen om værdier i Socialpolitikken, Socialministeriet, Socialpolitisk-Juridisk Center, Kbh.
- <http://www.social.dk/netpublikationer/2003/p7socialpolitikken2608/pdf/socialpolitikken.pdf>
- Øvereide, Haldor 1998: "*At tale med børn*" Hans Reitzels Forlag, Kbh.

Videreudvikling af Social analyse gennem et aktionsforskningsprojekt

Af Rikke Alminde, Louise Cathrine Nørmark og Mona Stevnsgaard Andersen – juni 2005.

Social analyse var ved projektets start et teoretisk begreb som vi ønskede at videreudvikle og indholdsfylde og gøre anvendeligt i praksis sammen med deltagerne i vores projekt.

For os var det vigtigt at bachelor projektet var praksisnært, fremadrettet og med fokus på den udvikling vi ser det sociale arbejde er i. Vi valgte et udviklingsprojekt og fandt at dette bedst lod sig gøre gennem et aktionsforskningsprojekt.

Nærværende artikel har derfor to omdrejningspunkter:

Første del af artiklen vil handle om Aktionsforskning. Vi vil redegøre for hvad der kendetegner aktionsforskning, hvordan aktionsforskning og læring udgjorde fundamentet for vores projekt, projektets analysestrategi samt de metodologiske³⁵ konsekvenser.

Anden del af artiklen vil omhandle Social analyse. Først en introduktion til begrebet Social analyse, dernæst baggrunden for valg af målsætningen. Efterfølgende præsenteres Social analysemodellen, som blev udviklet i projektet i samarbejde med de deltagende kommuner. I sidste afsnit sammenholdes det vi fandt frem til i analysen, med deltagerne³⁶ evaluering af projektet. Her spurgte vi bl.a. deltagerne hvad de mente Social analyse kunne bidrage med i praksis.

Kort introduktion til projektet

Projektet forløb over ca. fem måneder, her blev der afholdt i alt fire møder på hver tre timer, i et lokale på Den Sociale Højskole i Aarhus. Til møderne deltog vi, samt fem familierådgivere som repræsenterede tre kommuner der gerne ville deltage i projektet. Formålet var i fællesskab med praktikerne at indholdsfylde Social analyse, og gøre det til et redskab der kunne bruges i praksis.

Møderne blev planlagt af os. Ved hver møde var der forskellige øvelser/opgaver, samt emner vi ønskede at diskutere med rådgiverne. Vi havde på forhånd en ide om, at Social analyse ville kunne anvendes på gruppemødet i forvaltninger, i samtalen med klienten samt journal. På sidste møde gennemgik vi Social analysemodellen, samt lavede en evaluering af projektet.

Udover møderne på Den Sociale Højskole, var vi også ude at observere rådgiverne i deres dagligdag. Det var deres gruppemøder, samt samtaler med klienter. Endvidere fik vi også muligheden for at aktionere, forstået på den måde, at vi til et gruppemøde blev bedt om at hjælpe med at gennemgå Social analysemodellen på selve gruppemødet, herved blev modellen videreudviklet på mødet.

Efter sidste møde gik vi for alvor i gang med det store skrivearbejde; at samle alle stykkerne sammen til en stor samlet rapport.

1. del: Aktionsforskning

Aktionsforskning som projektets tilgang

Kendetegnende ved aktionsforskning er, at handling er centralt i forskningsarbejdet. Forskeren griber ind i praksis og er dermed ikke tilskuer, hvis formål er, at afsløre sociale lovmæssighe-

³⁵ Den strategi, der lægges i projektarbejdet for undersøgelse af problemformuleringen. Den fremgangsmåde, man vælger for generering og anvendelse af teorier.

³⁶ Deltagerne er en samlet betegnelse for de fem socialrådgivere som deltog i projektet. Se endvidere Kort introduktion til projektet.

der gennem neutralt data, men en bevidst aktør i forandringsprocessen. Aktionsforskningens primære hensigt er, at ændre de eksisterende forhold imod en subjektivt set "bedre" tilstand. Et sekundært biprodukt er den (generaliserbare) viden/erfaring forandringsprocessen skaber (Hegland, 1981:66). Vi var dog opmærksomme på, at den viden vi fremstillede var kontekstafhængig, og derfor ikke *umiddelbart* lod sig generalisere (Olesen, 2005:10) Miles og Huberman beskriver aktionsforskning som social forskning præget af samarbejde. *Kjennetegnet er at data og forskningsfunn føres tilbage til aktørene som grundlag for refleksjon og ny handling. Forskeren kan være mere eller mindre aktive i både tolkning og anvendelse* (Marthinsen, 2003:263). Om aktionsforskning skriver Einar Aadland; *Vitenskapen stopper ikke opp når den har avdekket maktforholdene eller livsvilkårene hos en gruppe, men arbejder aktivt videre for at finne gode utviklingsmuligheter og løsninger*(Aadland, 2004:230).

En væsentlig grund til at vi brugte aktionsforskning, var ønsket om at skabe pragmatisk viden – dvs. en viden praktikerne fandt anvendelig og nyttig, samt skabe forandring i praksis, der ville skabe sammenhæng mellem teori og praksis. Duus kommer i gennemgangen af aktionsforskning ind på det partipatoriske (medvirkende) aspekt ved aktionsforskning. *At man, når man er optaget af at producere viden for mennesker, også på et dybere niveau gennem deltagelse kan være optaget af at tilskynde mennesker gennem deltagelse, at se og erkende egen kapacitet, så de selv skaber deres løsninger og genererer viden. Således skulle aktionsforskning gerne være en bevidstgørende proces, som gør de pågældende i stand til selv, at skabe deres undersøgelsesproces både individuelt og kollektivt* (Duus, 2003:52). Dette var i god tråd med vores opfattelse og ide med projektet. Vi ønskede at producere viden for Deltagergruppen i samarbejde med dem. Dvs. vi ønskede, at Deltagergruppen skulle være med til at producere viden, så de selv aktivt var med til at kvalificere praksis. Vi ønskede at skabe en bevidstgørende proces blandt Deltagerne. Gennem dialog med Deltagerne forventede vi at blive i stand til, at se hvilke muligheder der var for Social analyse, samt overkomme de barriere der måtte være, for at få Social analyse til at fungere i en Familieafdeling, samt at få videreudviklet begrebet så det blev anvendeligt og gav mening i praksis.

Ifølge Hegland skal en række forudsætninger være opfyldt inden aktionsforskningen kan gå i gang. Begge parter skal være interesseret i samarbejdet, ledelsen skal give grønt lys og forskerens perspektiv skal give mening og have relevans for Deltagergruppen. Forudsætningerne forsøgte vi at indfri ved at sikre Deltagernes villighed. Vi var opmærksomme på faldgrupper indenfor aktionsforskning. Vi befandt os i et dialektisk forhold med Deltagergruppen og blev påvirket med den risiko, at vi mistede kontrollen og overblikket.

Aktionsforskning ligger ifølge Kurt Aagaard Nielsen på linie med hermeneutikken. Aktionsforskning adskiller sig fra positivismen, idet vi i projektet ikke var traditionelle forskere, der ønskede at studere/iagttage en objektiv virkelighed, vi ikke selv var en del af. Men derimod forskere der var bevidste og aktive aktører. *Deltagelse bliver altså kodeordet for den hermeneutiske aktionsforsker* (Nielsen, 2003:524-525). En mere dybdegående fremstilling af aktionsforskningens videnskabsteoretiske tilgang findes i afsnittet metodologiske konsekvenser.

Metoden er altså baseret på et kvalitativt forskningsparadigme. Vi forsøgte ikke at opnå et repræsentativt udsnit, da vi med analysen ønskede at give en dybdemæssig belysning og indkredsning af mulighederne for at få Social analyse til at fungere i Deltagernes afdelinger samt videreudvikle begrebet Social analyse. Styrken ved denne form for vidensproduktion var, at vi fik en nuanceret indsigt i mulighederne for at få Social analyse til at fungere i tre forskellige Familieafdelinger.

Thagaard siger at; En hermeneutisk tilgang, lægger vægt på, at der ikke findes nogen egentlig sandhed, men at fænomenerne kan tolkes på flere planer (Thagaard, 2004:39). Aktionsforskningen ligger op til, at vi som forskere ønskede og turde blive påvirket af Deltagergruppen. Hermeneutikken bygger på principper om, at mening kun kan forstås i lyset af den sammenhæng, det studerede indgår i (Thagaard, 2004:39). Aktionsforskning giver forskeren mulighed for ikke bare, at komme tæt på den kontekst målsætningen skal forstås i, men aktionsforskeren må betragtes som en del af den kontekst Deltagergruppen befinder sig i - vi påvirkede det

studerede jf. Hawthorne-effekten³⁷. Det var derfor vigtigt, at vi var vores forforståelse bevidst, så vi kunne synliggøre vores påvirkning af Deltagergruppen; al forståelse bygger på forforståelse (Thagaard, 2004:40). Det forsøgte vi at tage højde for ved hjælp af Bourdieus analysestrategi.

Aktionsforskning og læring

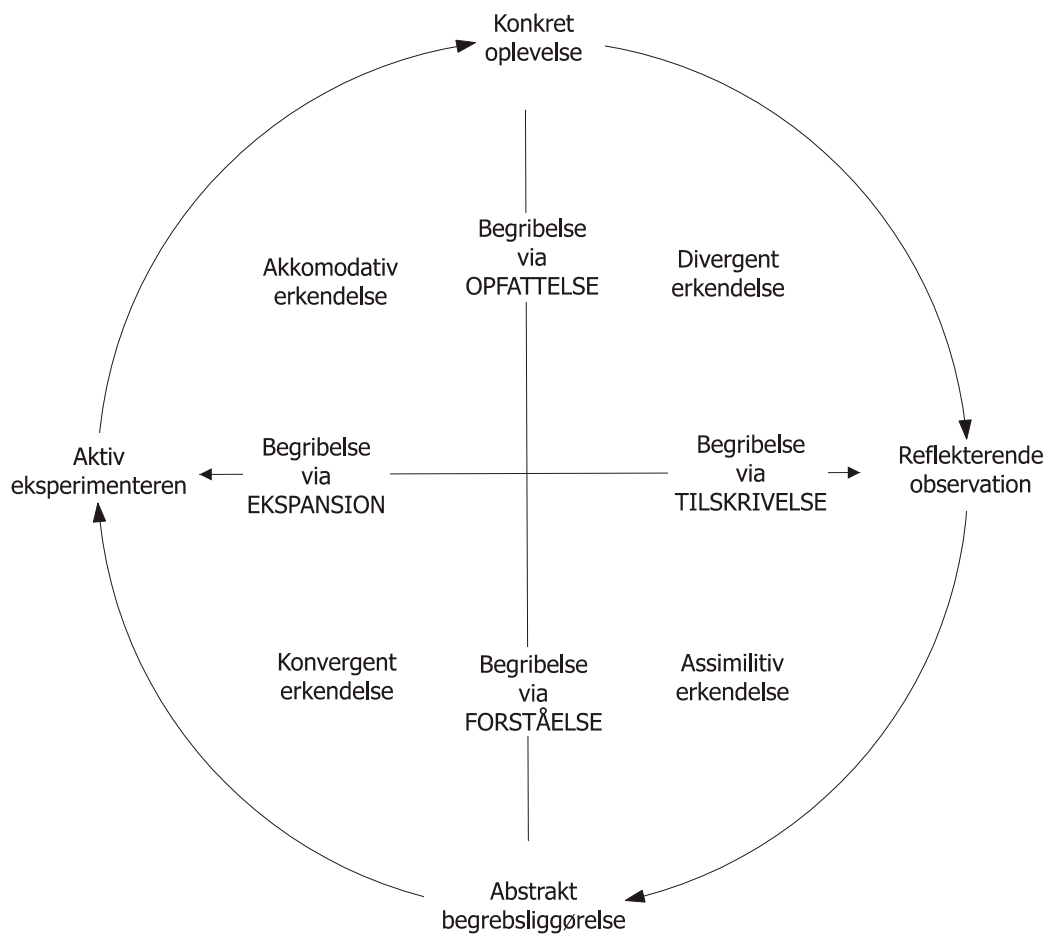
Det overvejende sigte med praksisforskning er gennem opsamling af praksiserfaringer og igangsætning af læreprocesser at bidrage til udvikling af praksis (Olesen, 2005: 10).

Aktionsforskning ligger op til, at der gennem handling sker en forandring, og i projektet, en forandring og kvalificering af praksis i en Familieafdeling. Vi bevægede os sammen med Deltagergruppen ud på ukendte veje. At lære betyder at indlede sig på en rejse med et usikkert mål (Qvortrup, 2004:122). Vi mener at der foregik læring på tre niveauer. Første niveau var projektet, der med aktionsforskning som tilgang, lagde op til at, der løbende skete en læring, da vi som forskere hele tiden erkendte i interaktionen med genstandsfeltet. Vi ønskede med projektet at videreudvikle begrebet Social analyse, så derfor måtte vi være åbne for det praksis kunne lære os. Andet niveau var Deltagerens læreproces. Tredje niveau var hvordan man skabte rum for læring i afdelingerne.

I det følgende redegøre vi for første niveau for læring, mens det andet og tredje niveau er indtaget når det er relevant i analyserne i bacheloren. Til at beskrive første niveau bruger vi Kolbs læringscirkel.

Vi benyttede det kvalitative forskningsparadigme, hvilket behandlingen og analysen af data i projektet bærer præg af. Vi ser en sammenhæng mellem Kolbs læringscirkel og den hermeneutiske spiral, forstået således at vi gennem analysen kom dybere ind i data vha. en cirkulær proces. En sådan spiralbevægelse betyder i praksis, at forskeren foretager en vedvarende fordybning af sin meningsforståelse (Kristiansen og Krogstrup, 1999:173). En faldgruppe i den hermeneutiske spiral er, at forskeren kan komme til at tilstræbe sig mere eller mindre harmoni og helhedsdannelser i tolkningsprocessen. Det kan ifølge Kristiansen og Krogstrup føre til overgreb mod datamaterialet som vil indeholde tvetydigheder. Tvetydighederne udtrykker ofte noget vigtigt i forhold til det felt der studeres (Kristiansen og Krogstrup, 1999: 174).

³⁷En undersøgelse foretaget på fabriksarbejdere, for at finde deres maksimale ydeevne. Det viste sig dog, at det, at de blev iagttaget og observeret var den største motivationsfaktor. Kan derfor defineres som den påvirkning, forskeren udøver på selve genstandsfeltet.

Figur 1. Kolbs læringscirkel (Illeris, 1999:36)

Den læringsproces, vi gennemgik i forløbet, kan forklares ud fra Kolbs læringscirkel.

Gennem det indsamlede data, fik vi en *konkret oplevelse* af praksis, hvor vi begreb det oplevede gennem vores opfattelse. Dernæst *reflekterede* vi over observationerne og forsøgte at omdanne det via en *meningstilskrivelse*, altså hvordan vi fandt mening i observationen. Efterfølgende forsøgte vi at *begribe* data gennem tolkning og teoretisk forankring – *abstrakt begrebsliggørelse*. Til slut omdannes det vi vidste til *aktiv eksperimenteren*. Det sidste element er vigtigt for aktionsforskning, da det centrale i aktionsforskning er handling. Gennem analysen og tolkningen af data gennemgik vi Kolbs læringscirkel, hvilket betød at vi gennem projektet tilegnede os ny viden, en viden som vi efterprøvede i praksis, for på ny at få en konkret oplevelse fra praksis.

Projektets analysestrategi

Vi ønskede i projektet at kombinere aktionsforskning med Bourdieus analysestrategi. I aktionsforskning er følgende uundgåeligt; forskeren påvirkes af genstandsfeltet og genstandsfeltet påvirkes af forskeren. I Bourdieus analysestrategi er denne påvirkning legitim og endda uundgåelig. *En reflektiv sociologi er en engageret sociologi* (Mathiesen og Højbjerg, 2003:235). Det er altså tilladt at engagere sig og bruge sig selv i forskningen. Dermed bryder Bourdieu med de videnskabelige sandheders universelle gyldighed. Forestillingen om en neutral samfundsvidenskab er ifølge Bourdieu en fiktion og tilmed en fiktion med en bestemt interesseorientering - forskning kan dermed ikke være neutral, og stringent videnskab forudsætter derfor objektivitet (Mathiesen og Højbjerg, 2003:237). Den norske filosof Hans Skjervheim argumenterer for, at forskeren, ligesom alle andre mennesker, ikke kan undgå at udvise et minimum af engagement i kontakten med andre. Han interesserede sig for de interpersonelle relationer (Niel-

sen, 2003:523). Derfor kan den forsker, som forsøger at etablere neutralitet til sit genstandsfelt aldrig nå sit mål. Som aktionsforsker er man ikke bare forsker men også agent. Aadland skriver; *Aksjonsforskeren vil hevde at det er bedre å være åpen på ideologi og verdier enn å være nøytralt tilslørende, og at det er bedre å gjøre forsøk på positiv forandring enn å være passiv tilskuer* (Aadland, 2004:230). Vi valgte at bruge Bourdieu, da vi mente at vi ved brug af hans analysestrategi højnede projektets troværdighed, da han legitimerer forskerens påvirkning.

Metodologiske konsekvenser

Et bestemt ontologisk valg vil have metodologiske konsekvenser og omvendt (Olsen og Pedersen, 1999:150). Med metodologi menes; *den strategi der lægges i projektarbejdet for undersøgelsen af problemstillingen* (Olsen og Pedersen, 1999:310). Den metodologi vi valgte, for at undersøge målsætningen, var aktionsforskning og Bourdieus analysestrategi. Vi er tilhængere af den kontekstuelle konstruktivism³⁸. Vi blev gennem læsning af aktionsforskning opmærksomme på, at vores videnskabsteoretiske standpunkt ikke umiddelbart stemmer overens med vores metodologiske valg. Det vil vi se nærmere på i det følgende.

Aktionsforskere mener, at der eksisterer en faktisk virkelighed, som nogle gange fremtræder som reificeret for os, dvs. som noget der ikke kan forandres; men virkeligheden er også konstruktivistisk i den forstand, at aktioner kan skabe nye konstruktioner, der ikke kun eksisterer i vore egne hoveder, men eksisterer som noget virkeligt, der igen kan gøres til genstand for yderligere forandringer osv. (Nielsen, 2003:524). Det er nødvendigt at vedkende sig en objektiv virkelighed for at kunne forandre. Det betød, at vi, som aktionsforskere, skulle være indskrevet i den samme ontologi som Deltagerne for, i samarbejde med dem, at påvirke virkeligheden. Som kontekstuelle konstruktivister eksistere virkeligheden ikke uafhængigt af os, men bliver til gennem konstruktioner. Kritiske realister siger at der eksistere en objektiv verden, samtidig mener de at den er mulig at forandre³⁹. Vi ser at den kritiske realisme gør forandring mulig, fordi den vedkender en virkelighed, uden den er determineret.

Vores metodologiske valg havde derfor den ontologiske konsekvens at vi måtte erkende en objektiv virkelighed.

Det er aktionsforskerens særlige opgave at bevæge sig skabende og aktiverende ind i en modaktion til reifikation. Aktionsforskningen skal gøre mennesket mere socialt myndigt over deres forhold i arbejde og hverdagsliv (Nielsen, 2003:525). Som modaktion til reifikation fandt vi Bourdieu anvendelig, da han anlægger et konfliktteoretisk perspektiv gennem sin fokusering på magtkampe.

Bourdieu karakteriserer sig selv som konstruktivistisk strukturalist, han er særligt præget af tre sociologiske klassikere; Weber, Durkheim og Marx. Det gør ham svær at placere videnskabsteoretisk. Han mener at der eksisterer objektive strukturer uafhængigt af individets bevidsthed og vilje, så ontologisk tolker vi, at han ser, der er en verden uafhængigt af vores erkendelse. Samtidigt er strukturerne socialt konstrueret så individets måde at erkende og konstruere virkeligheden på tillægges også betydning (Järvinen, 1999:360).

Vi så en sammenhæng mellem Bourdieus begreb doxa og reifikation. Sammenhængen består i at begge dele er noget der skal bevidstgøres for at kunne skabe en forandring.

Vores valg afspejlede at det er nødvendigt, at se både på individet og strukturerne for at skabe muligheder for, at få Social analyse til at fungere.

³⁸ Tillægger både struktur og individ betydning. Det voluntaristiske element ses i ordet konstruktivism, det er individet der konstruerer sin egen virkelighed, men det skal stadig begribes indenfor en kontekst, på den måde tillægges strukturen betydning.

³⁹ Undervisningsnoter fra 1. semester, Svend Aage Andersen

2. Del: Social analyse

Social analyse

I efteråret 2003 startede Kirsten Henriksen, Fagområde 1 (FO1) en studiekreds, da hun havde en idé til at begrebsliggøre en procedure i praksis, der indeholder en analyse forud for handling. I samarbejde med en gruppe studerende forsøgte hun at afklare, hvad Social analyse skulle indeholde. Det skete bl.a. gennem læsning af litteratur omkring Interviewteknikker af Steiner Kvale (Kvale, 1997), Niels Åkerstrøm Andersen om Diskursive analysestrategier (Andersen, 1999), Deltagende observation Kristiansen og Krogstrup (Kristiansen og Krogstrup, 1999). Studiekredsen forsøgte at nå frem til en fælles forståelse af begrebet Social analyse. Kirsten Henriksen arbejdede videre med begrebet og gjorde det til en del af undervisningen på FO1 og den nye studieordning⁴⁰ på Den Sociale Højskole i Aarhus.

Social analyse dikterer ikke en bestemt teori og metode. Social analyse forudsætter brug af viden eksplicit, med viden menes der teori, forskning og erfaringsbaseret viden. Social analyse indebærer metodefrihed hvormed der ikke menes fravalg af metode, men frit valg af metode indenfor de givne organisatoriske og lovmæssige rammer. Social analyse forudsætter at socialrådgiveren har en eklektisk⁴¹ tilgang til teori og metode, at hun er sit menneske- og samfundsyn, altså forforståelse bevidst og er opmærksom på konteksten. Socialarbejderen bør træffe valg af retning; *Den faglige udvikling i socialt arbejde, mener vi, har bedst grobund, når socialarbejderen bliver bevidst om hvilken teorier der er frugtbare for ham, i forhold til hans praksisfelt og den han selv føler, han er som person* (Hutchinson og Oltedal, 2002:311). Den udviklede velfærdstrekant (bilag 1) viser kompleksiteten i det sociale arbejde. Den giver et billede af de mange værdier og magtkampe der er i et samfund og de modstridende elementer en socialrådgiver skal forholde sig til og arbejde med. Man kunne forledes til at tro at socialrådgiveren skal være i stand til at skifte ham for at kunne tilfredsstille de forskellige værdikampe. Vi mener at socialrådgiveren ved at være sig sit perspektiv bevidst, vil være i stand til at forholde sig objektivt til andres perspektiver. Med perspektiv mener vi det at man betragter noget ud fra et bestemt syn. Ens syn er bl.a. præget af faglighed, personlighed, værdier og forforståelse. Forforståelse udgør det fortolkende perspektiv der ligges ned over klienten. *For professionelle socialrådgivere er forforståelse dannet via personlige livshistorier, uddannelse, erfaringer, lovgivningens definition af persongrupperne, den kommunale kultur og den offentlige opinion* (Hagen og Johansen, 2003:59). Kirsten Henriksen udtaler; *"Vi ser altid alting ud fra et bestemt perspektiv, og dette perspektiv influerer på vores forståelse af situationen, og betinger igen hvilke problemløsningsmuligheder vi ser og anvender"*. Hvis man ikke er bevidst om sit perspektiv og betydningen heraf betyder det, iflg. Bourdieu at man ubevidst kommer til at udøve symbolsk vold. Socialrådgiveren træffer beslutninger som for hende synes legitime og bygger på en god intention. Men det der synes rigtig for socialrådgiveren er ikke nødvendigvis rigtigt for klienten.

Social analyse indebærer at man konstant arbejder med sit perspektiv og er i stand til at sætte sig ud over sit eget, uden at forlade det. Det forudsætter at man indtager ny viden og bruger sine kollegaer til faglig sparring. Social analyse er kendetegnet ved kritisk refleksion både i fh.t. en selv, kollegaer og organisationen. Kärvinen gør i en diskussion om den refleksive professionelle opmærksom på, at det er vigtigt, at gøre sig sin forforståelse bevidst, da den præger tolkningen af problemstillingen. Hun siger; *Kärnen i den professionella praktiken innehåller nu en kritisk analys av ens eget arbete* (Kärvinen, 2001:121-123). Kompleksiteten som præger socialt arbejde, ser vi kan begribes gennem en refleksiv praksis. Refleksion defineres; *The idea of reflection is that one takes a critical view on one's ways of working in order to be able*

⁴⁰ Studieordningen fra Den Sociale Højskole i Aarhus af 10.12.2002. s. 14 og 17

⁴¹ Eklekticisme: Fremgangsmåde hvorved man forsøger at kombinere de bedste elementer fra forskellige skoler og retninger, snarere end at formulere en teori eller et synspunkt ud fra en samlende tanke eller princip. Nu om dage bruges betegnelsen ofte nedsættende (Den Store Danske Encyklopædi: Gyldendals Leksikon)

to gain a clearer understanding of one's starting points, values and motives (Närhi, 2002:330). Gennem kritisk refleksion bliver rådgiveren bevidst om sit perspektiv og forforståelse. Kritisk refleksion mener vi kan ske gennem en anden ordens iagttagelse (Kneer og Nassehi, 2002:104), at man er i stand til at tage sine briller af og se hvilken optik man bruger. Vi mener ikke Social analyse skal skabe ens faglighed, men en refleksiv faglighed. Den enkelte situation og problemstilling er unik, hvilket kræver en unik opgaveløsning og dermed refleksion og analyse over hver eneste handling.

Social analyse er ikke en metode, men et redskab til at forstå og tolke en given problemstilling. En metode er ifølge Sune Sunesson *en bevidst måde at anvende visse arbejdsredskaber og tiltag på i forhold til klienten eller sociale systemer, som man forstår sig på eller i det mindste tror, man kender, hvor man har en hensigt med sit arbejde og en antagelse om på hvilken måde det, at man griber ind vil komme til at forandre situationen for de mennesker man arbejder med* (Den Sociale Højskole i Esbjerg, 2001:26). En metode er noget socialrådgiveren gør brug af i håndteringen af et problem i fh.t. en klient eller klientgruppe. Social analyse er et tankeredskab socialrådgiveren kan benytte til at forstå problemet, og derudfra vælge den rigtige metode.

Baggrund for valg af social analyse

Vi har alle i praktikken oplevet at blive mødt med modstand når vi har forsøgt at omsætte teori fra skolen til handling i praksis. Samtidig blev vi præget af den kontekst vi befandt os i, og har i mindre grad end ønsket kunnet påvirke den. Vi talte i praktikken om, hvor lang tid det egentlig tog før vi blev opløst af praksis og "glemte" den viden vi havde fra uddannelsen.

Vi har i vores praktikker set en tendens til, at de diskussioner, der er gået forud for handling, eksempelvis på gruppemøder, kun i mindre grad har præget den efterfølgende handling hos praktikerne. Vi mener at grundlaget for handling har virket ateoretisk og i nogle tilfælde ureflekteret. Vi ser at begrebet metodefrihed i mange tilfælde er blevet tolket som fravalg af metode, og ikke frihed til at vælge den bedst egnede metode.

De foretagne handlinger har, efter vores opfattelse, ofte ikke været forkerte, men det har været svært for socialrådgiverne både at forklare hvilken problemforståelse der ligger til grund for valget, men samtidig også udpege hvad der har virket. Socialrådgiverne har, efter vores erfaring ikke været i stand til at gøre deres viden eksplicit, og dermed bruge den bevidst i andre sammenhænge og give den videre til kollegaer og praktikanter.

Einar Aadland skriver i bogen "Og eg ser på deg", om hvordan praktikere begrunder deres handlingsvalg: "Jeg handler sådan, som jeg tror, andre forventer; jeg handler sådan, som jeg plejer at gøre; jeg handler sådan, som jeg tror, er bedst; jeg handler sådan, som jeg tror, lederen vil have det; jeg handler sådan, som jeg tror, klienten ønsker det" (Aadland, 2004:57). Om dette skriver Aadland følgende: "Uten en teoretisk refleksjon og overveielser av et bredere spektrum av handlingsmuligheter vil man som praktiker ligne mer og mer på den glade amatør. Amartøren har gjerne god vilje og sterkt engasjement, men mangler kritisk distanse, bredt handlingsrepertoar og overblikk over handlingskontekst han eller hun står i. En praksis uten teoretisk gjennomtenkning og kritisk evalueringer vil stangnere – den vil bli ute af stand til å forny seg, utvikles og modnes" (Aadland, 2004:57).

Det er vores oplevelse at man i praksis netop bliver den glade amatør, med en meget god intention, da erfaring og commonsense efter vores oplevelse fylder mere i praksis end teoretiske overvejelser.

SFI har lavet et systematisk review hvor Egelund og Thomsen (2002) peger på, at sagsbehandlere ofte foretager vurderinger erfaringsbaseret ud fra, hvad de anser for gode erfaringer fra tidligere sager, ligesom deres personlige opfattelser af det normative forældreskab og den hensigtsmæssige opdragelsesstil udgør en integreret del af deres bedømmelse af børns situation (SFI, 2004:5). Undersøgelser som denne har medført en debat omkring det sociale arbejde og dets formåen. Det har påvirket diskursen i socialpolitikken i retning af, at der i højere grad

stilles krav til det sociale arbejde om, at det skal kunne dokumenteres og evalueres. Politikerne ønsker effektmålinger så de ved hvad der virker og hvad der ikke virker.

Samfundet kan i dag betragtes ud fra et postmoderne syn. Postmoderniteten har gjort op med troen på de store sandheder, og samfundet er derfor præget af usikkerhed, da "alt er lige gyldigt". Praktikerens viden passer ikke længere til de ændrede praksissituationer, der i stigende grad opfattes som usikre, ustabile, enestående og i værdikonflikt (Schön, 2001:23). Dette forsøger man, ud fra vores synsvinkel, at kompensere for ved at indføre lovbestemte metoder og manualisering i det sociale arbejde. Det er et forsøg på at gøre vilde problemer tamme (Krogstrup, 2003:106), for at kunne kategorisere problemerne og derefter tilpasse problemerne til skræddersyede løsninger. Vi ser at der foregår en magtkamp mellem bureaukratiets tankegang med en forestilling om neutralitet, rationalitet og ensartethed og den modgående tendens; det refleksive sociale arbejde, kendetegnet ved unikhed, fortolkning og kritisk stillingtagen. Vi ønsker med Social analyse at fremme den refleksive praksis.

Det er ovenfor nævnte uddrag af Aadland og især de senere års tendens til lovbestemte metoder, manualisering og øgede krav om dokumentation af det sociale arbejde, der ligger til grund for projektet. Samtidig har der i undersøgelser været en efterspørgsel på kompetenceøgning i det sociale arbejde med børn og unge. *Hvis et evidensinspireret socialt arbejde på dette område er målet, må specielt kompetencen til at vurdere risiko- og beskyttelsesfaktorer i børns liv og effekterne af forskellige indsatser styrkes betydeligt* (SFI, 2004:5).

Vi finder udviklingen i det sociale arbejde nødvendig. Vi kan dog både se positive og negative sider ved udviklingen, men vi mener, ligesom Einar Aadland, at det er vigtigt at tage del i udviklingen for at påvirke den.

Vi mener at man med Social analyse vil være bedre rustet til at lade sig evaluere og imødekomme udviklingen i det sociale arbejde. Vi mener at det kan være med til at kvalificere det sociale arbejde. Vi ønskede med projektet i samarbejde med praktikere at undersøge, hvilke muligheder og begrænsninger der er for at skabe rum for, og anvendelse af Social analyse i en forvaltning. Vi ønskede med social analyse at bidrage til refleksion, fornyelse og personlig og faglig udvikling. Social analyse skal medtænke rådgivernes kontekst (bilag 1) med henblik på at udvikle socialt arbejde.

Målsætning

Vi ønsker at videreudvikle Social analyse og undersøge mulighederne for at få Social analyse til at fungere i en familieafdeling.

Uddybet målsætning

Projektet var et udviklingsprojekt, der sigtede mod at bidrage til en større sammenhæng mellem teori og praksis i det sociale arbejde. Vi ønskede med Social analyse at skabe en øget refleksivitet i det sociale arbejde, der giver mulighed for bevidst at anvende teori i praksis. Vi ønskede at bidrage til refleksion, fornyelse, personlig og faglig udvikling. Vi håbede at det kunne være med til at mindske kløften mellem uddannelsen og praksis.

Social analyse var ved projektets start teoretisk funderet. Vi ønskede med vores projekt at videreudvikle Social analyse så det blev anvendeligt i praksis. Vi mente, at Social analyse kunne bidrage til at kvalificere det sociale arbejde, men det krævede at begrebet blev operationaliseret og tilpasset praksis. Social analyse skulle medtænke socialrådgivernes kontekst og skulle dermed udover det subjektive aspekt, tage højde for det organisatoriske og samfundsmæssige aspekt.

Social analyse skal ses i fh.t. de magtkampe, der foregår i socialt arbejde. Vi benyttede Bourdieus feltanalyse til at identificere kampene og de barrierer der kunne være for Social analyse.

Vi ønskede at skabe pragmatisk viden, der var anvendelig for praktikerne, hvilket var grunden til at vi benyttede aktionsforskning. Aktionsforskningen gav praktikerne en central rolle i pro-

jektet, da de skulle bidrage med praktisk erfaring, kritisk stillingtagen, gode ideer og i sidste ende forsøge at integrere Social analyse i deres praksis.

Vi ville i projektet begrænse os til socialt arbejde i en Familieafdeling. Vi valgte familieområdet, fordi vi synes det er et spændende område, og vi forventede at kunne drage fordel af vores kendskab til området i aktionsforskningsprocessen. Vi vil ikke udelukke at projektet også kan fortælle om mulighederne for at få Social analyse til at fungere i andre afdelinger eks. i en Arbejdsmarkedsafdeling.

Vi valgte under planlægningen af deltagermøderne at fokusere på fire områder for Social analyse; Social analyse som personligt tankeredskab, på gruppemøder, i samtalen og journalen. Vi mener det er fire centrale områder, hvor Social analyse kan være anvendelig. Vi mente at Social analyse både skulle integreres som en del af praktikernes tankemåde og gøres eksplicit gennem forskellige redskaber/rutiner i hverdagen.

Vi fokuserede på gruppemødet, da vi ud fra egne erfaringer og empiri forventede, at der var et potentiale for refleksivitet og faglige diskussioner, som vi mente ikke til fulde bliver udnyttet.

Vi mente det er vigtigt at klienten inddrages og får indflydelse på den sociale analyse. Det var derfor vigtigt at Social analyse også blev inddraget i samtalen med klienten. Vi har erfaret at journalen blev betragtet som en formalitet, som kunne være med til at forsinke processen. Ved at inddrage Social analyse i det skriftlige arbejde mente vi at rådgiveren blev tvunget til at reflektere over valg af handling og begrunde fortolkninger fagligt.

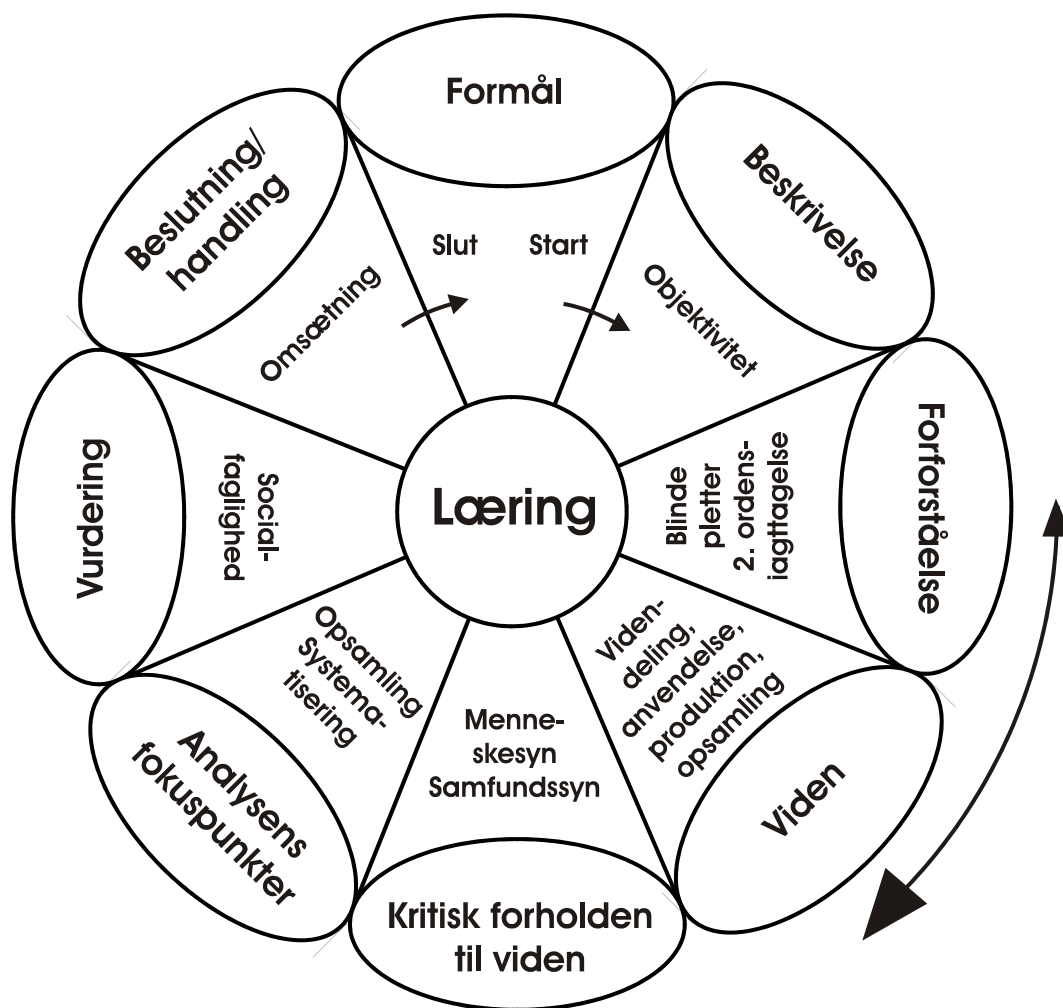
Om muligt ønskede vi at finde ud af om der er andre områder hvor Social analyse kunne anvendes i en Familieafdeling. Et andet område kunne vise sig at give mere mening for praktikerne eller være nødvendig på baggrund af praktiske omstændigheder, hvilket projektet tog højde for.

Social analysemodel

På deltagermøderne kom gruppemøderne til at fylde meget. Dette skyldtes bl.a. en særlig interesse fra deltagerne og et behov for at kvalificere gruppemøderne.

Gennem deltagermøderne blev udviklet en model til at kunne inddrage teori og viden i praksis, samt skabe rum for refleksion. Den vil vi præsentere i det følgende;

Modellen består af otte punkter; Formål, Beskrivelse, Forforståelse, Viden, Kritisk forholden, Analysens fokuspunkter, Vurdering og Beslutning/handling. Modellen er lavet i samarbejde med tre respektive forvaltninger og er derfor tilpasset disse. Vi mener alligevel at Social analysemodellen har generelle kvaliteter, som kan benyttes i det meste sociale arbejde.

Figur 2. Social analysemodel

Praktiske omstændigheder

Inden analysen påbegyndes vælges en ordstyrer, tavleskribent og referent.

Ordstyrers funktion er at fastholde en god og konstruktiv diskussion, og være med til at fastholde flygtige diskussioner. Endvidere har ordstyreren ansvaret for, at man kommer hele vejen rundt i modellen.

På tavlen skrives de otte punkter som overskrifter i hver sin kolonne. Tavlestyrerens funktion er at stå ved tavlen og skrive, hvad der bliver sagt under de pågældende kasser. Opstår der tvivl om, hvilken kasse et udsagn hører ind under, kan udsagnets placering diskuteres i gruppen. På grund af overskuelighed og plads på tavlen, er det vigtigt, at der skrives i korte sætninger, dog uden at indholdet går tabt.

Man kan vælge, at tavlestyrer og ordstyrer er samme person, da det er vigtigt, at tavlestyreren har overblikket og kan stoppe diskussionen, hvis der opstår tvivl om placering. Dette kan også være en fordel, hvis man kun er en lille gruppe.

Referentens opgave består i at skrive det, der står på tavlen på et papir, evt. mere nuanceret end det er muligt på tavlen, som efter mødet gives til den socialrådgiver, hvis sag er blevet analyseret. På den måde sikres det, at socialrådgiveren kan bevare sin fulde opmærksomhed på analysen og samtidig få noget konkret med fra mødet.

Gennemgang af Social analysemodellen

Formål

For at kunne anvende modellen kræves det, at socialrådgiveren som ønsker at få analyseret en given problemstilling i en sag, gør formålet med at tage sagen op eksplicit og klart for de andre i gruppen. Formålet skal være tilstrækkeligt åbent formuleret.

Beskrivelse

I beskrivelsesdelen skal man træde et skridt væk og beskrive sagen så nøgternt og objektiv som muligt. Det kan medføre at forståelser og udsagn, som før fremstod som objektive sandheder, bliver genkendt som udtryk for egen forforståelse eller fordom. På den måde gøres det eksplicit hvilken betydning socialrådgiverens egen indvirkning har på problemstillingen i sagen.

Den øvrige gruppe er et vigtigt redskab til at sørge for at beskrivelsen bliver så objektiv som mulig. Bl.a. ved at spørge til kilderne; Ved du hvem der har sagt det, er det lægen eller moren? Hvor har du den udtalelse fra?

For at beskrivelsen ikke kommer til at tage for lang tid kan man bruge Fakta-sedlen til at skabe overblik over hvem der er involveret i sagen. Med Fakta-sedlen undgår man at man for tredje gang skal svare på hvor gammelt barnet er eller hvor mange søskende der er. Fakta-seddelen kan med fordel udfyldes inden gruppemødet, og deles ud til kollegaerne ved analysens start eller gruppen kan selv notere ned undervejs. Et netværksdiagram kan hjælpe til at bevare overblikket og sikre en helhedsorienteret gennemgang af problemet.

Forforståelse

I forforståelsesdelen intensiveres læringen i forhold den pågældende rådgiver. Forforståelse, blinde pletter, ståsted, habitus og fordomme synliggøres. Rådgiveren er med andre ord genstand for en anden ordensagttagelse, der sætter gang i en individuel læring, en personlig og faglig udvikling. For at sætte gang i denne proces kan man starte ud med at komme med sin umiddelbare forståelse/vurdering af sagen. De andre i gruppen er velkomne til at stille åbne spørgsmål til rådgiveren, samt selv at komme med deres forforståelse af problemstillingen.

Der skal også tages stilling til om den organisation, man arbejder i, har en forforståelse i fh.t. det emne, man berører. Eks. om man pga. nedskæringer ikke anbringer børn udenfor hjemmet.

Viden

I vidensdelen handler det om at stille relevante spørgsmål for sagen og i samarbejde at finde svarerne eller finde frem til hvor/hvordan svaret eventuelt kan findes. Det er her tavs viden forsøges italesat. Man udveksler og diskuterer erfaringer med relevans for sagen. Man deler ud af sin viden og bliver bekendt med ny viden. Men sammenholder erfaringer og skaber derved ny viden. Man inddrager teori og forskning. Der sker her en vidensdeling, vidensproduktion og vidensopsamling.

Kritisk forholden sig til viden

Man skal forholde sig kritisk til den teori/viden man benytter i analysen. Man skal være opmærksom på hvilket menneskesyn og samfundssyn det er et udtryk for. Man skal være opmærksom på svagheder og styrker.

Analysens fokuspunkter

Analyse sker fra start til slut. Ved at definere analysens fokuspunkter bliver man tvunget til at opsamle og systematisere analysen - den viden man har benyttet/produceret. Fokuspunkterne kan evt. opstilles som hypoteser eller som spørgsmål.

Vurdering

I og med man bliver tvunget til at komme med en ny vurdering, bliver man også tvunget til at gøre brug af den viden der er fremkommet. Det er desuden her de etiske overvejelser skal i spil. Selv om vurderingen er den samme som man gav udtryk for i forforståelsesdelen betyder det ikke, at der ikke er fundet læring sted. Ens viden er blevet nuanceret og tavs viden italesat. Man har fået lavet en analyse af sagen og har derfor et godt fundament for den fremtidige behandling af sagen og er bevidst om hvorfor man har handlet som man har.

Beslutning/handling

I foregående punkt forholder man sig "passivt" til den viden der er fremkommet. I beslutnings/handlingspunktet bliver man tvunget til at omsætte viden til handling i praksis og ikke mindst handle i forhold til den viden man mangler. Det bliver endvidere muligt at vende tilbage til sagen på et senere tidspunkt, og se hvad er der så sket siden sidst. – evaluering!

Hvad kan Social analyse tilbyde praksis?

Med Social analyse ser vi en mulighed for at bevare og styrke refleksionens handle rum og dermed tage kampen op mod den rationelle tankegangs indmarch på det sociale område. Vi ser Social analyse som et tankeredskab, der kan være med til at bane vejen for den refleksive praktiker.

Social analyse vil kvalificere det sociale arbejde gennem inddragelse af teori, forskning og øget bevidsthed om egen og organisationens indvirkning.

Social analyse vil skabe større gennemskuelse og dokumentation af arbejdet gennem faglige argumenter. Social analyse vil bidrage til at socialrådgiveren bliver rustet til at lade sig evaluere og til løbende at evaluere eget arbejde.

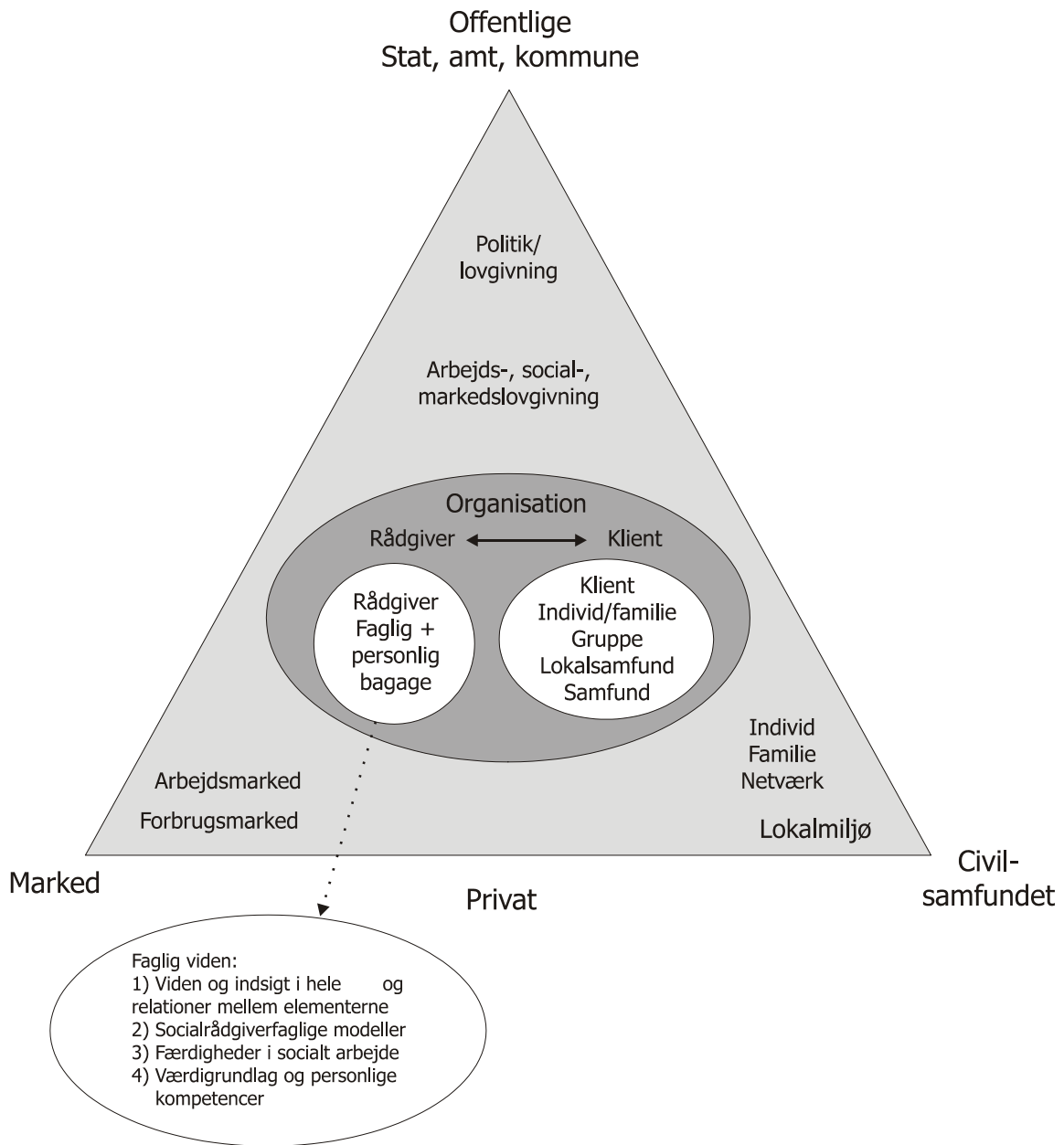
Social analyse vil skabe et læringsrum, hvor man hele tiden fornyer og forbedrer sin praksis. Hvor man udnytter de ressourcer der er til stede i afdelingen/forvaltningen. Et læringsrum, hvor der sker en vidensdeling, vidensproduktion, vidensopsamling og vidensanvendelse. Social analyse vil bidrage til at skabe en diskussionskultur, som giver optimale muligheder for at nå kvalificerede løsninger. Social analyse forstærker omsætningen af viden og betoner dermed handlingsaspektet.

Social analyse kan modvirke udbrændthed, da Social analyse kan være med til at afpersonificere det sociale arbejde, gennem opmærksomhed på, hvor den viden, man anvender, kommer fra, om det er privat, personlig eller faglig viden.

Social analyse gør det legitimt at bruge teoretisk viden/forskning. Social analyse er med til at bygge bro mellem teori og praksis.

For yderligere information om Social analysemodellen, se www.socialanalyse.dk, hvor det også er muligt at bestille et hæfte, som udførligt gennemgår Social analysemodellen.

Bilag 1

Kilde: Kirsten Henriksen, Den Sociale Højskole i Aarhus

Litteratur

- Aadland, Einar (1997) Og eg ser på deg. Vitenskapsteori i helse og sosialfag. Oslo: Universitetsforlaget
- Andersen, Linda og Ahrenkiel, Annegrethe (2003) Læringsrum i det sociale arbejde. Kbh.: AKF Forlaget.
- Andersen, Niels Åkerstrøm (1999). Diskursive analysestrategier. Kbh.: Nyt fra samfundsvidenskaberne.
- Andersen, Niels Åkerstrøm (2003). Borgerens kontraktliggørelse. Kbh.: Hans Reitzels Forlag
- Bourdieu, Pierre og Loïc J. D. Wacquant (1996). Refleksiv sociologi. Kbh. Hans Reitzels forlag.
- Duus, Gitte (2003). Virkesanalyse og læring i socialt arbejde. Ph.d. afhandling. Aalborg Universitet.
- Egelund, Tine og Halskov, Therese (1993). Praksis i socialt arbejde. Kbh.: Socialpædagogisk bibliotek.
- Egelund, Tine og Thomsen, Signe Andrén (2002). Kbh.: Socialforskningsinstituttet
- Ejrnæs, Morten; Myten om faglig enighed. Uden for nummer 9, 5. årg. 2004
- Fangen, Katrine (2004). Deltagende observation. Bergen: Fagbokforlaget.
- Granli Aamodt, Laila (2003). Sosialt arbeid og anerkjennelse. En problematisering av grunnlagstenkningen i sosialt arbeid i Nordisk Sosialt Arbeid 3/2003.
- Guldager, Jens (2000). Nogle tanker om forskning i eller evaluering af socialt arbejdes metoder i Socialvetenskapelig tidsskrift, nummer 4. Forsa
- Hagen, Ulla og Adam Johansen (2003). Nyuddannede socialrådgiveres møde med praksis, DSH-K. Socialt Arbejde Skriftserie nr. 4.
- Halkier, Bente (2002). Fokusgrupper. Frederiksberg C. Samfundslitteratur & Roskilde Universitetsforlag
- Hegland, Tore Jacob (1981). Aktionsforskning – erfaringer og refleksioner. København: Nyt fra samfundsvidenskaberne
- Henriksen, Kirsten (2005). Betydning af forskningsbaseret og teoretisk funderet viden i socialrådgiveruddannelsen og i socialt arbejdes praksis. Udkast til bogen Forskning og socialt arbejde med udsatte børn og unge, red. af Anette Munch
- Hutchinson Strand, Gunn og Oltedal Siv (2002). Modeller i socialt arbejde. Kbh.: Socialpædagogisk bibliotek.
- Illeris, Knud (1999). Læring – aktuel læringsteori i spændingsfeltet mellem Piaget, Freud og Marx. Roskilde Universitetsforlag.
- Jensen, Mogens Kjær (1991). Kvalitative metoder i anvendt samfundsforskning. Kbh. Socialforskningsinstituttet.
- Järvinen, Margaretha (1999): "Pierre Bourdieu" i Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen (red.) (2002). Klassisk og moderne samfundsteori. Kbh. Forfatteren og Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, Margaretha, Larsen, Jørgen Elm og Mortensen, Nils red. (2002). Det magtfulde møde mellem system og klient. Århus. Århus Universitetsforlag.
- Kärvinen, Synnöve (2001). Sosialt arbete på väg til reflexiv ekspedis i Tronvoll og Martinsen (red.) (2001). Sosialt arbeid – Refleksjoner og nyere forskning. Trondheim. Tapir Akademisk forlag.
- Kjørup (1969/1974). Forskning og samfund. Kbh.: Gyldendal
- Kneer, Georg og Nassehi, Armin (2002). Niklas Luhmann – introduktion til teorien om social systemer. Kbh.: Hans Reitzels Forlag
- Kristiansen, Søren og Krogstrup, Hanne Katrine (1999). Deltagende observation. Kbh.: Hans Reitzels forlag.
- Krogstrup, Hanne Katrine (2003). Det handicappede samfund. Århus: Forlaget Systime
- Kvale, Steiner (1997). Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview. Kbh.: Hans Reitzels Forlag
- Matheisen, Anders og Højbjerg, Henriette (2003). Sociologisk feltanalyse- om at anvende Bordieus feltbegreb i historisk konkrete analyser, i Lars Fuglsang og Poul Bitsch Olsen red.: videnskabsteori i samfundsvidenskaberne: på tværs af fagkulturer og paradigmer. Roskilde: Roskilde universitetsforlag.
- Marthinsen, Edgar (2003). Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern. Barnevernets udviklingssenter i Midt-Norge, Rapport nr. 9.
- Meeuwisse, Anna og Swärd Hans (2002). Perspektiver på sociale problemer. Kbh.: Hans Reitzels Forlag.
- Mik-Meyer, Nanna (2004). Dømt til personlig udvikling. Kbh. Forfatteren og Hans Reitzels forlag.
- Närhi, Kati (2002). Transferable and Negotiated Knowledge: Constructing Social Work Expertise for the Future", in *Journal of Social Work* 2(3)

Nielsen, Kurt Aagaard (2003). Aktionsforskningens videnskabsteori – forskning som forandring i Lars Fuglsang og Poul Bitsch Olsen, red.: videnskabsteori i samfundsvidenskaberne: på tværs af fagkulturer og paradigmer. Roskilde: Roskilde universitetsforlag.

Olsen, Henning (2002). Kvalitative kvaler – kvalitative metoder og danske kvalitative interviewundersøgelers kvalitet. Akademisk forlag.

Schön, Donald A. (2001). Den reflekterende praktiker. Århus: Forlaget Klim.

Thagaard, Tove (2004). Systematik og indlevelse – en indføring i kvalitative metode. Kbh.: Akademisk Forlag.

Trevithick, Pamela (2005). Social work skills – a practice handbook. UK. Open University Press.

Qvortrup, Lars (2004). Det vidende samfund – mysteriet om viden, læring og dannelse. København: Forlaget UP.

Undersøgelser

Dialog til forandring. Udkast. Sammenfatning af resultaterne fra projekt: Den Gode Dialog – fra ord til handling.

Forståelse og praksis I børnesager. En kvalitativ undersøgelse i 1 kommune. Projekt Socialforvaltning. Socialministeriet februar 2001.

SFI 2004: Socialforskningsinstituttet: Notat om nyere danske forskningsresultater vedrørende indsatsen over for børn og unge. www.sm.dk/netpublikationer/2004.